

Tartu Ülikool
Usuteaduskond
Religiooniuuringud

Frank Jüris

Pojalikkuse mõiste kujunemine ja
areng impeeriumi-eelses Hiinas

Magistritöö

Juhendaja
Vanemteadur Märt Läänemets, PhD, Tartu Ülikool

Tartu 2015

Sisukord

Sissejuhtatus.	1
I Esivanemate kultus	5
1 Shang-Yini dünastia	5
1.1 Shangi dünastia esivanemate kultus	6
1.2 Esivanemate panteon	8
2 Zhou dünastia	10
2.1 Lääne-Zhou esivanemate kultus	11
2.2 Ida Zhou esivanemate kultus	13
3 Pojalikkus – <i>xiao</i> (孝)	15
II Konfutsianism ja pojalikkus	17
1 Vesteid ja vestlusi	17
1.1 <i>Lunyu</i> 論語 historiograafia	18
1.2 Konfutsiuse eluloolised andmed	19
1.3 Konfutsiuse ajastu üldiseloostus	20
1.4 Konfutsiuse pojalikkuse käsitlus	21
2 Meng-zi	28
2.1 Meng-zi historiograafia	29
2.2 Meng-zi isik: eluloolised andmed ja õpetus	29
2.3 Meng-zi pojalikkusest	31
3 Xun-zi	35
3.1 Xun-zi historiograafia	35
3.2 Xun-zi isik: eluloolised andmed	36
3.3 Xun-zi õpetuse üldiseloostus	37
3.4 Xun-zi pojalikkuse õpetus	39
4 Pojalikkuse raamat	42
4.1 Zeng-zi	43
4.2 Pojalikkuse raamatu päritolu	44
4.3 Vana tekst ja Uus tekst	46
4.4 Uue teksti historiograafia	48
4.5 Vana teksti historiograafia	49

4.6 Tangi dünastia aegsed tõlgendused	51
4.7 Pojalikkus <i>Xiaojingis</i> 孝經	52
Kokkuvõte	65
Bibliograafia	67
Summary: The Emergence and Development of Filial Piety in Pre-Imperial China	73
Lisad	74
Lisa 1 Pojalikkuse raamat	74
Lisa 2 Illustreeritud Pojalikkuse raamatud	89
Lisa 3 Pojalikkuse raamatu uurimise ajalugu	91

Sissejuhtatus

Käesolev uurimustöö käsitleb pojalikkuse *xiao* 孝 mõiste kujunemist ja arengut impeeriumi-eelses Hiinas alates esimesest ajaloolisest Shangi 商 dünastiast 16. saj e.m.a kuni sõdivate riikide *zhan-guo* 戰國 perioodi lõpuni 3. saj e.m.a, mil Hiina esimene keiser Qin Shi Huangdi 秦始皇帝, vallutas kõik naaberriigid ja rajas impeeriumi.

Pojalikkus on konfutsianismi üks põhimõistetest, mille juured ulatuvad patrilineaarsesse agraarühiskonna peremudelisse. Sotsiaalne hierarhia ja võimusuhted põhinesid vanemate austamisel, mille otseseks religioosseks väljenduseks oli esivanemate kultus, mis on konfutsianistlikes ühiskondades aktuaalne tänaseni.

Esimesed viited pojalikkus mõiste kasutamise kohta pärinevad Hiina Shangi dünastia lõpu ja Zhou 周 dünastia alguse (umbes aastal 1000 e.m.a) esivanematele pühendatud pronksist ohvrinõudelt, kus pojalikkus tähendas esivanematele ohverdamist. Sellest tulenevalt, kuulub käesolev töö ühelt poolt usundiloo, teiselt poolt sinoloogia uurimisvaldkonda.

Käesoleva töö eesmärgiks on uurida pojalikkuse mõiste kujunemist ja arengut Hiinas impeeriumi-eelsel perioodil tuginedes konfutsianistlikele baastekstidele.

Meetodina kasutan kvalitatiivset tekstianalüüsi. Uurin pojalikkuse mõiste ajaloolist kujunemist alates Shangi dünastia lõpust ja Lääne-Zhou dünastia algusest, mil pojalikkus oli seotud esivanemate kultusega ning tähendas eelkõige neile ohverdamist.

Võrdlevalt uurin pojalikkuse mõiste arengut kevadete-sügiste ja sõdivate riikide perioodi konfutsianistlikes tekstides: „Vesteid ja vestlusi“ (*Lúnyǔ* 論語), „Mengzi“ (*Mèngzǐ* 孟子), „Xunzi“ (*Xúnzǐ* 荀子) ja „Pojalikkuse raamat“ (*Xiàojīng* 孝經), kus pojalikkusest sai konfutsianistliku sotsiaaleetika üks baasmõistetest. Uurimuse põhirõhk on pojalikkuse mõistel „Pojalikkuse raamatus“, sest see on ainuke konfutsianistlikest kanoonilistest tekstidest, mis on täielikult pühendatud pojalikkusele.

Lääne autorid on selle perioodi pojalikkuse mõistet uurinud vähe.

Uurimustööd koos „Pojalikkuse raamatu“ tõlgetega võib kokku lugeda kahe käe näppudel. Esile tõstmist väärrib väga põhjalik William G. Boltzi „Pojalikkuse raamatu“ bibliograafiat puudutav artikkel kogumikus „Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide“ (1993). Vanas kirjas kirjutatud „Pojalikkuse raamatu“ uurimisel põhinev Masaru Ikezawa doktoritöö „The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period“ (1994), milles autor seob pojalikkuse mõiste utilitarismi ja karjerismiga, mis prevaleeris Hani dünastia ajal.

Eesti autoritest on pojalikkuse mõistet uurinud Märt Läänemets, kes artiklis „The Conception of Filial Piety in Early Confucian Texts“ (1996) peab pojalikkust konfutsianismi mõisteks, mis oli seotud patriarhaalse ühiskonnakorralduse ja esivanemate kultusega. Konfutsianistid reinterpreteerisid varasemat mõistet ja sidusid selle oma eetikakompleksiga, kus pojalikkus hakkas tähistama „inimlikkuse juurt“ *ren ben* 仁本 ja ühtlasi moraalsuse alget.

Tõlgetest tuleb mainida James Legge teedrajavat „Pojalikkuse raamatu“ - „The Hsiào king“ tõlget 1879. aastal. Kaasaegseim tõlge inglise keeles pärineb Rosemontilt ja Amesilt „The Chinese Classic of Family Reverence“ (2009). Käesoleva uurimustöös lisas esitatud „Pojalikkuse raamatu“ klassikalisel hiina keelel põhinev eestikeelne tõlge tugineb just kahe eelpool mainitud tõlke võrdleval uurimisel.

Tähtsaimad allikad on Linnart Mälli tõlgitud „Vesteid ja vestlusi“ teine parandatud trükk (esmaväljaanne 1988)

„Meng-zis“ esitatud pojalikkuse uurimisel tuginesin David Hintoni „Menciusel“ (1999), millele võib akadeemilises plaanis ette heita liigset lüürilisust, sest tegemist on sinoloogi ja luuletajaga.

Eksimuste vältimiseks kasutasin nii „Meng-zi“ kui ka teiste tekstide uurimisel paralleelset James Legge tõlgetega originaaltekste aadressilt <http://ctext.org>, mis on klassikalisi Hiina tekste koondav „Chinese Text Project“ kodulehekülg.

„Xun-zi“ uurimisel tuginesin John Knoblocki kolmest köitest koosnevale teosele „Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works“, mis on seni avaldatud tõlgetest ja käsitlustest kõige mahukam.

„Pojalikkuse raamatu“ uurimisel kasutasin allikana Lai ja Huangi tekstipublikatsiooni „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本 (2008), mille põhineb ka lisas esitatud „Pojalikkuse raamatu“ tõlge. Täiendavalt kasutasin Hu ja Cheni koostatud „Liji. Xiaojingi“ 礼记. 孝经 tõlget kaasaegsesse hiina keelde. Kuna esimene teose näol on tegemist lugemikuga 讀本, mis on varustatud hulgaliste joonealuste märkustega, mis üksipulgi seletavad lahti klassikalise hiina keele sõnade tähendused, siis kasutasin just seda väljaannet esmase allikana.

Töö valmistamisel osutus raskeimaks väljakutseks tekstide originaalkeeles lugemine, sest mul puudub väljaõppe klassikalises hiina keeles. Iseõppijana sain tugineda ainult Edwin G. Pulleyblanki „Outline of Classical Chinese Grammarile“ (1995), mistõttu pidin paratamatult toetuma varasematele inglise- ja eestikeelsetele tõlgetele.

Töö on jaotatud kahte ossa, millest esimene kannab pealkirja „Esivanemate kultus“ ja teine - „Konfutsianism ja pojalikkus“. Esimeses osas uurin lähemalt esivanemate kultust, et välja selgitada, kas esineb seos esivanemate kultuse ja pojalikkuse vahel. Teises osas uurin pojalikkuse mõiste arengut konfutsianistlikes baastekstides, kus pojalikkus omandas eetilise printsiibi tähenduse. Üritan välja selgitada, kas pojalikkuse mõistmine täieliku kuuletumisena peab paika.

Töö paremaks liigendamiseks olen vastavalt ajaloolistele perioodidele ja kultuurilistele iseärasustele jaganud esimese osa omakorda alapeatükkideks: „Shangi dünastia“ ja „Zhou dünastia“ ning „Pojalikkus“. Esimeses kahes annan ajaloolise ülevaate ning uurin lähemalt ajastutele omast esivanemate kultust. „Pojalikkuse“ peatükis kirjeldan lühidalt pojalikkuse mõiste kujunemise algstaadiumit.

Magistritöö teine osa kannab pealkirja „Konfutsianism ja pojalikkus“, mille jaotasin nelja uuritava baasteksti järgi alapeatükkideks: „Vesteid ja vestlusi“, „Meng-zi“, „Xun-zi“ ja „Pojalikkuse raamat“. Peatükid jaotasin alapeatükkideks põhimõttel, et kõigepealt esitan teose historiograafilise ülevaate, seejärel kirjeldan autori elulugu ning viimasena uurin pojalikkuse mõistet selles.

Hüpoteesid: Pojalikkuse mõiste on välja arenenud Shang ja Lääne-Zhou dünastia esivanemate kultusest. Pojalikkus mõiste hakkas Ida-Zhou dünastia ajal

tähistama lisaks vanematele kuuletumisele ka kuuletumist valitsejale. Pojalikkus ei tähenda ainult kuuletumist, vaid eetilise printsiibina sisaldab ka kohustust kritiseerida vanemaid ja valitsejat.

I Esivanemate kultus

1 Shang-Yini dünastia

Esimesed riigilaadsed moodustised tekkisid Lääne-Henanis ajavahemikul 1900-1600 e.m.a. Keskssel positsioonil paiknenud suurima ja mõjuvõimsama asula järgi hakati seda kultuuri kutsuma Erlitou kultuuriks 二里头文化. Erlitou hõlmas 500 hektarise ala, mille keskmes oli pressitud mullast neljakandilise valliga ümbritsetud 11 hoonega paleekompleks. Erlitou rahvaarv oli umbes 18-30 tuhat. Erlitoud peetakse kõrgelt arenenud pronksivalu tehnoloogia tõttu Hiina esimeseks pronksiaegseks kultuuriks.¹

Erlitou lagemine kattub ajaliselt Shangi 商 dünastia rajamisega 1554. a e.m.a.² Legendi järgi vallutas Shangi kuningas Cheng Tang 成湯 naaberriigid ja tungis seejärel kallale Xia riigile 夏 ning vallutas selle. Ajalise ja geograafilise kattuvuse tõttu seostatakse Erlitoud müütilsie Xia dünastiaga, kuid ajalooliste tõendite puudumise tõttu, ei saa seda kindlalt väita.³

Shangi vana pealinna Ao'd samastatakse tänapäeva Põhja-Henani Zhengzhou lähedal paiknenud toleaegse võimsaima linnaga, mis oli rajatud 16. saj e.m.a. 14. saj e.m.a asutati uus pealinn samuti Põhja-Henanis tänapäeva Anyangi lähedal, mis vallutati Zhou 周 dünastia poolt 11. saj e.m.a. Pealinna nime järgi kutsutakse Shangi tsivilisatsiooni viimast peridoodi Shang-Yiniks⁴

Shang-Yini riik oli linnriikide ja hõimude ühendus, mida valitseti ühest keskusest. Riik jagunes kolmeks tsooniks: sisemine, keskmine ja välimine. Keskmist tsooni valitses kuningas *wang* 王, kes toetus suurele administratsioonile ja tugevale sõjaväele (sõjavankrid). Keskmises tsoonis valitsesid kuninga sugulastest asevalitsejad. Välimise tsooni moodustasid vallutatud linnad ja hõimud, mis asusid keskusest kaugel. Nad olid sunnitud maksma andamit ja

1 Li, Feng. Early China : a social and cultural history. Cambridge: Cambridge University Press, 2013. lk 39-47

2 *Ibid.* lk 53-54

3 Tanner, Harold Miles. *China: A history.* Hackett Publishing, 2009. k 35-36

4 Läänemets, Märt. *Lunyu kui ajalooallikas: väitekirj magistrikraadi taotlemiseks.* Tartu : Tartu Ülikool, 1999. lk 39

osalema sõjaretkedel. Shangi ühiskonnakorraldus oli varafeodaalne, kus põhilisteks tootjateks olid kuninga või feodaalide maal töötavad talupojad.⁵

Shangi kuningas oli nii ainuvalitseja kui ka teokraat. Filoloogilistele tõendidele tuginedes väidetakse, et kuninga sinogramm *wang* 王 on seotud sõnadega „sant“ *wang* 尨 ja „hull“ *kuang* 狂, mis on mõlemad šamaani tunnusteks.⁶ Kwang-Chih Chang väidab, et rohked loomamotiivid pronksanumatel viitavad šamaani võimele suhelda vaimude ilmaga tootemiloomade vahendusel.⁷

Kultust teostasid kahte liiki preestrid: šamanistlikust traditsioonist pärit nõiad *wu* 巫, kes viisid läbi kultuslikke tantsurituuaale koos joovastavate jookide tarbimisega ning preestrid/ametnikud *shi* 史, kes viisid läbi ennustusluudega rituaale.⁸

1.1 Shangi dünastia esivanemate kultus

Shangi dünastia esivanematele kultusele on omased kolm tunnust, mis on Hiina ühiskonnas aktuaalsed tänapäevani: 1. eksisteerib hauatagune elu; 2. esivanemate hingedel on võime mõjutada järeltulijate elukäiku; 3. surnud sõltuvad omakorda elavate hoolitsusest ja ohverdustest.⁹

Kuna privileegid ühiskonnas jaotusid sugulussidemete alusel, siis omandasid perekondlikud geneoloogiad suure tähtsuse. Mida lähedamas suguluses oldi valitseja suguliiniga, seda tähtsamat rolli omati aristokraatlikus ühiskonnas.

Shangi dünasti iga kuninglikku esivanemat aitas meeles pidada ja sümboliseeris hingetahvel, kuhu esivanemate hinged tagasi tulid, et osaleda neile pühendatud kultuses. Olgugi, et tänaseni pole säilinud ühtegi hingetahvlit, ollakse

5 Läänemets, Märt. *Lunyu kui ajalooallikas: väitekirja magistrikraadi taotlemiseks*. Tartu : Tartu Ülikool, 1999. lk 40

6 Keightley, David N. The Shang: China's First Historical Dynasty. Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L., ed. *The Cambridge history of ancient China : from the origins of civilization to 221 B.C.*; New York: Cambridge University Press, 1999. lk 262

7 Eno, Robert. Shang state religion and the pantheon of the oracle texts. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 92

8 Läänemets, Märt. *Lunyu kui ajalooallikas: väitekirja magistrikraadi taotlemiseks*. Tartu : Tartu Ülikool, 1999. lk 42

9 Nadeau, Randall. Chinese Religion in the Shang and Zhou Dynasties. Nadeau, Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012. lk. 31

veendunud, et need eksisteerisid ja olid tähistatud ennustusluudel märgiga *Shi* 示, mis tähendas nii esivanematele pühendatud altarit või tahvlit, kui ka esivanemaid endid. Tahvlid ise paiknesid templites, mida tähistati märgiga *Zong* 宗, mis iseenesest kujutas katust tahvli 示 kohal. Templites leidis aset esivanemate kultus, kus esivanematele ohverdati ja ennustati ennustusluude abil.¹⁰

Kuninglikel rituaalidel ohverdati esivanematele regulaarselt veini, kariloomi, koeri, lambaid, teravilja ja inimesi. Esivanematel paluti vastu vihma, head viljasaaki, head lapsesündi ja abi sõjatandril ja muudes ettevõtmistes. Samuti paluti esivanemate abi kurjade vaimude eemalepeletamiseks. Paluti toetust kuninga plaanidele, tervist ja pikka iga talle. Sooviti kurja vaenlastele ja loodeti abile looduskatastroofidega toimetulekuks.¹¹

Ohvriloomad kas põletati, maeti tervenisti või visati jõgedesse. Palju tähelepanu pöörati ka vereohvritele ja loomade ning inimeste jäsemete eemaldamisele. Erilist tähendust omas ka vein, mille lõhn ja maitse leiti olevat koos küpseva liha lõhnaga esivanemate hingedele meelepärane. Seda tõendab suur hulk erinevaid veini valamiseks ja joomiseks loodud rituaalsed pronksist esemed.¹²

Esivanemate kultuse kohta pärinevad tõendid peaaesjalikult ennustusluudelt. Ennustusluudeks kasutati lamba, veise ja kilpkonna kilbi luid, milledesse uuristati väikesed augud. Ennustusluule kirjutati kaks vastandlikku küsimust stiilis: „kas tänavu on hea viljasaak?“ „Kas tänavu on halb viljasaak?“ Varem uuristatud aukudesse pandi kuumutatud pronksist ora, mis põhjustas kilbi või luude mõranemist. Mõrad nummerdati ja uuriti põhjalikult vastavate ametnike poolt, mille tulemusel otsustati, kas kuninglikke ettevõtmisi soositakse esivanemate hingede poolt. Tulemused kirjutati hiljem ennustusluudele, et veenduda ennustamismeetodi täpsuses.¹³

Ennustusluude tõttu teame, et esivanemate kultus leidis aset kindla seaduspära järgi, sest esivanemad olid kümnepäevase nädala (*jia, yi, bing, ding*,

10 Keightley, David N. *The Shang: China's First Historical Dynasty*. Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L., ed. *The Cambridge history of ancient China : from the origins of civilization to 221 B.C.*; New York: Cambridge University Press, 1999. lk. 258

11 *Ibid.*

12 *Ibid.*

13 Nadeau, Randall. *Chinese Religion in the Shang and Zhou Dynasties*. Nadeau, Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012. lk 41

wu, ji, geng, xin, ren, gui) järgi jaotatud päevade kaupa.¹⁴

Shangi dünastia lõpuks muutusid ohverdamised esivanematele nii regulaarseks, et täitsid terve 360 päevase aasta. Viis erinevat riitust (*yi, ji, zai, xie, yong*) oli jaotatud 10 päevase nädala peale. Ohvririituste sisus ei olda päris täpselt kindlad, kuid usutakse, et tegemist oli erinevate ohvriandide ja muusika ning tantsu kombinatsioonidega.¹⁵ Ohverdamine toimus kindla seaduspära järgi vastavalt nädalapäevadele nii, et esivanem Shang Jia pälvis kultuse *jia* päeval ja Bo Yi *yi* päeval.¹⁶

1.2 Esivanemate panteon

Kõrgemad jõud jaotatakse David N. Keightley järgi kuueks: (1) taevane ülijumal *Shang Di* 上帝; (2) loodusjõud nagu maajumal *Tu* 土, hiljemalt ka *She* 社, Kollase jõe jumal *He* 河, mäe jumal *Yue* 岳 ja Päikese jumal *Ri* 日; (3) Varasemad isandad *Xian Gong* 先公, keda koheldi esivanematest erinevalt; (4) dünastia eelsed esiisad; (5) dünastia aegsed esiisad; (6) dünastia aegsete valitsejate abikaasad pärinemise põhiliinist.¹⁷

Dünastia rajajaks oli *Shang Jia* 上甲, kelle nimetahvel seisis *Zi* klanni esivanemate templi keskmes. Temale järgnevad 5 kuningat moodustavad Dünastia eelsete kuningate plejaadi, kes valitsemisajal olid liitlassuhetes valitseva *Xia* 夏 dünastia kuningatega.¹⁸ *Shang Jia*'d loeti neist kõige olulisemaks ja teisi nimetati *Xiao Shi* 小示 ehk väikesed hinged. Dünastia eelsete valitsejate nimistusse loeti veel kuningate abikaasasid, kes tõid ilmale troonipärijad.

Eriliselt oluline oli ka Da Yi 大乙 hilisematest tekstidest Cheng Tang 成湯, kes pälvis erilist tähelepanu, kuna tema juhtimisel kukutati Xia dünastia ja rajati Shang dünastia umbes 1600 e.m.a. Temale järgnenud 29 valitsejat

14 Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007; lk. 512

15 Li, Feng; *Early China : a social and cultural history*; Cambridge: Cambridge University Press, 2013. lk 100

16 Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press. lk 517

17 Michael Loewe ja Edward L. Shaughnessy; "The Cambridge history of ancient China : from the origins of civilization to 221 B.C."; lk. 253-254

18 Eno, Robert. Shang state religion and the pantheon of the oracle texts. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk. 56

esivanemat olid väiksema tähtsusega.¹⁹

Dünastia eelsed esivanemad võisid hauatagusest elust mõjutada ilma ja viljasaaki, kuid Shangi dünastia aegsetel esivanematel seda võimet ei olnud. Nemad mõjutasid inimese iseloomu ja igapäevaelu.²⁰

Teise esivanemate rühma moodustasid Varasemad Isandad ehk Xian Gong 先公, keda võib funktsioonide järgi pidada kultuuriheerosteks. Sinna gruppi kuuluvad müütiline esiisa Ku 嚳 mõnel pool Kui 夔, kelle teine naine neelas musta linna muna alla, millest sündis Xie 契, kes on Shangi dünastia müütiline esiisa. Teine müütiline esiisa oli Wang Hai 王亥, kella pojaks oli dünastia rajaja Shang Jia. Kokku oli Shangi dünastial seitse müütilist esisisa, kellest esimene oli Xie ja viimane Wang Hai.

Ku ja Wang Hai tähtsus esiisade panteonis ületab või on võrdne Shang Jia ja Da Yi'ga, kuigi nende poole pöördutakse vähem. Nemad olid samuti võimelised ilma muutma ja tagama head viljaõnne ja mõjutama kuningaid igapäevases elus.²¹

Üldise seaduspärana võib täheldada, et esiisad muutusid surses võimekamateks kui nad olid elus olles. Nad võisid muuta ilma, võtta ära kuninga hambavalu ja tuua edu sõjas. Mida varem olid nad surnud, seda suuremaid võimeid nad omasid,

Loodusjõududes kummardati ilmakaari ja ilmakaartes puhuvaid tuuli, jõgesid ja mägesid, Päikest ja maad jne. Neist olulisemad olid Kollane jõgi 黃河 ja Song'i mägi 嵩山, milledes arvati elavat vaimud shen 神. Hilisema traditsiooni järgi olid valitsejad vastutavad oma territooriumi alla kuuluvate mägede ja jõgede vaimude eest hoolitsemises.²²

Shangi panteoni tipus oli taevane ülijumal Shang Di 上帝, keda hilisemad tekstid seostavad Zhou dünastia Tian'iga 天. Di mõjutas ilma ja poliitilisi sündmusi. Erinevalt teistest panteoni liikmetest, oli Di'l ka otsene võime nähtusi esile kutsuda. Teda on piltidel kujutatud välku, tuult ja vihma esile kutsumas.²³

19 Eno, Robert. Shang state religion and the pantheon of the oracle texts. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk. 55

20 *Ibid.* lk 57

21 *Ibid.* lk 60

22 *Ibid.* lk 63

23 Eno, Robert. Shang state religion and the pantheon of the oracle texts. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009.; lk 71

Di erilisus seisnes ka selles, et temal ei olnud eraldiseisvat kultust. Di või Tian oli transendentne jumal, kellele ohverdamiseks oli vaja kasutada esivanemate hingedest vahemehi.²⁴

Shang Di päritolu osas pole teadlased üksmeelel. Shang Di't peetakse Shangi dünastia rajajaks ja esmaseks esiisaks, legendaarseks Qi'ks 齊. Teised on lääne kristlikust paradigmat lähtudes veendumusel, et Shang Di puhul on tegemist ainujumala kultusega. Samuti ollakse veendumusel, et tegemist on vaheastmega üleminekul esivanemate kultusest kõikvõimsa üliolendi kultuseni.²⁵ Veel on Shang Di'd peetud kõikide esivanemate kollektiivseks kehastuseks.²⁶ Viimasel ajal on Shang Di'd hakatud seostama põhjapoolusega, mille ümber kõik tähtkujud pöörlesid.²⁷

2 Zhou dünastia

Zhou 周 dünastia kestis 1122 kuni 256 e.m.a. ja on jagatud kaheks: Lääne-Zhou 1122-771 e.m.a ja Ida-Zhou. Ida-Zhou on omakorda jagatud kevadetesügiste *Chun-qiu* 春秋 perioodiks (771-481 e.m.a.) ning sõdivate riikide *zhan-guo* 戰國 perioodiks (403-221 e.m.a.)²⁸

Shangi dünastia kukutas Zhou dünastia rajaja kuningas Wu *Wu-wang* 武王. 1044. aastal e.m.a. Kuningas Wu surma järel 1043. aastal e.m.a võttis valitsemise üle tema poeg. Selline valitsemise pärandamise vorm oli erinev varasemast Shangi dünastia traditsioonist, kus troon pärandati kuninga elusolevale vennale. Sellega loodi pretsedent, mida järgisid ka hilisemad Hiina valitsejad.²⁹

Lääne-Zhoule oli ka iseloomulik maa alade läänistamine. Maa läänistamine kuninga poolt leidis aset pidulikel tseremooniatel, kus kuningas jagas ametisse vannutamise puhul sündmust jäädvustavaid pronksanumaid pühendusega

²⁴ *Ibid.*; lk 72

²⁵ Li, Feng; *Early China : a social and cultural history*; Cambridge: Cambridge University Press, 2013. lk 99

²⁶ Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R, ed. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. lk. 512

²⁷ Pankenier. David W. A brief history of Beiji 北極 (northern Culmen), with an excursus on the origin of the character di 帝. *Journal of the American Oriental Society* 124 no 2, 2004, lk 211-236.

²⁸ Roberts, J.A.G. *Hiina ajalugu*. Tallinn: Valgus, 2007 lk 32

²⁹ *Ibid.*

graveerigutega.³⁰

Ida-Zhou ajastu alguseks loetakse 771. aastat e.m.a., kui Zhou dünastia oli sunnitud viima pealinna mitte-hiina päritolu *rong*'ide 戎 kallaletungi tõttu ida poole Luoyangi. Lääniisandate ühe suurem integreerumine kohalikku ühiskonda, mille tulemusel hakkasid läänid ühe omandama iseseisva riigi tunnuseid, koos barbarite kallaletungidega tõid kaasa tsentraliseeritud võimu nõrgenemise.³¹

Kevadete sügiste perioodil on üles tähendatud 170 riigi olemasolu, millest umbes 15 olid olulise tähtsusega. Tollased kiired muutused puudutasid ühiskonna kõiki kihte.³²

Kui kevadet-sügiste perioodi alguses kuulus võim kuningale, sugulussidemetes olevatele feodaalidele ja nende päritava ametikohaga ministritele, siis ajastu lõpuks olid võim killustunud ja tsentraliseeritud riikide iseseisvaid haldusüksusi määrati valitsema aadlisõguvõsade haruliinidest pärit härrasmehi ehk *shi*'sid 士. Härrasmehed ehk õpetatud mehed olid 5. sajandiks senise eliidi eemale tõrjunud.³³

Härrasmeeste õpetatus seisnes kuue klassikalise kunsti tundmises: kombed, muusika, kirjatarkus, arvutamine, sõjavankri juhtimine ja vibulaskmine. Nii ühendasid nad endas kolm kõige väärtuslikumat ühiskonna klassi: haritlane, ametnik ja sõjaväelane.³⁴

2.1 Lääne-Zhou esivanemate kultus

Varajane Zhou dünastia aristokraatia palvetas esivanemate taevase õukonna poole, mida juhtis Tian 天. Tian on Zhou dünastia teavane ülijumal, kelle funktsioonid langesid kokku varasema Shang Di omadega.³⁵

Zhou dünastia muutis Shang Di, kes oli ilmselt üle võetud varasemalt Shangi dünastialt, enda perekonna jumaluseks. Tian omandas see eest universaalse jumala kuju. Samamoodi nagu Tian ehk Teavas ulatus igasse

30 Roberts, J.A.G. *Hiina ajalugu*. Tallinn: Valgus, 2007 lk 33

31 *Ibid.* lk 34

32 *Ibid.*

33 *Ibid.*

34 Läänemets, M. *Sun Zi. Sun Bin. Sõja seadused*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2001. lk 25-26

35 Overmyer, Daniel. L. Chinese Religion: An Overview. Eliade, Mircea, ed. *Encyclopedia of Religion Volume 3*. New York: Macmillian Publishing Company, 1987. lk 260

ilmakaarde, nii võisid teda ka inimesed kõigist neljast ilmakaarest teenida.³⁶

Esivanematele pühendatud rituaalid võtsid Zhou dünastia ajal pidusöögi kuju, kus lapselaps või nõbu etendas esivanema hinge rolli. Üks tähtsamaid esivanemaid, keda sellel perioodil austati oli Hou Ji 后稷, kes oli legendaarne dünastia alusepanija ja põlluharimise patroon. Otsetõlkes tähendab Hou Ji nimi „Isand Sorgot“.³⁷

Lisaks esivanematele ja loodusjumalatele austati ka *She* 社 ehk maajumalat, mille altariks oli tavaliselt kungas või kalm, mille juurest ei puudunud ka püha puu, mis sümboliseeris maajumala vitaalsust.³⁸

She altarid paiknesid iga osariigi pealinnas, kus ohverdati alkoholseid jookke mahakallamise teel printsii sünni, ametisse vannutamise ja sõjakampaaniate korral. Tähistati aastaegade vaheldumist, et tagada head viljasaaki. Pidustustel ohverdati esivanematele ja *Tian*'ile 天. Rituaalid koosnesid muusikast, tantsimisest, vibulaskmisest ja pidusöökidest rohke veiniga.³⁹

Zhou dünastia võimuletuleku legitimeerimiseks võeti Zhou dünastia valitsejate poolt kasutusele termin taevatahe /taeva mandaat *tian-ming* 天命, mille järgi andis taevane ülijumal *Tian* õiguse valitsemiseks ainult kõige väärikamale inimeste seast. Shangi dünastia lõpuaja mässud ja looduskatastroofid väljendasid *Tian*i rahulolematust valitseva korraga ja kuulutasid ette taevatahte üleminekut järgmisele valitsejale ehk taavapojale *Tian zi* 天子, kes sai õigused valitsemiseks otse *Tian*i'lt.⁴⁰ Lisaks sellele asusid 1059. aastal e.m.a kõik viis silmale nähtavat tähte ühel joonel, mida võis ka tõlgendada otsese viitena taevatahtele.⁴¹

„Kirjade raamatus“ *Shujing* 書經 ütleb Zhou kuningas Wu, et Shangi valitsejad kaotasid taevatahte, kuna nad olid liiga karmid oma alamate suhtes, ei pidanud kinni regulaarsetest ohvritest esivanemetele ja jumalatele ning liialdasid

36 Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R., ed. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. lk. 513-514

37 Overmyer, Daniel. L. Chinese Religion: An Overview. Eliade, Mircea, ed. *Encyclopedia of Religion Volume 3*. New York: Macmillan Publishing Company, 1987. lk 260

38 Ichirō, Kominami; tõlkinud Davin, Didier. RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 205

39 Overmyer, Daniel. L. Chinese Religion: An Overview. Eliade, Mircea, ed. *Encyclopedia of Religion Volume 3*. New York: Macmillan Publishing Company, 1987. lk 260

40 *Ibid.*

41 Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R., ed. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. lk 514

vägijookide ja elunautimisega.⁴²

Zhou dünastia kuningad olid see eest väga agarad esivanematele ohverdamisel. Nad lasid valmistada tuhandeid rituaalseid ohvrinõusid, milledele graveeriti palve ohverdada lahkunud vanaisadele ja isadele. Ohverdamist tähistati hiina märgiga *xiao* 孝, mis hilisemas kirjanduses tähendab pojalikkust.⁴³

Esivanemate kultusest sai Zhou dünastia alguses eetiline printsiip, kui enda võimuletulekut õigustati taevatahte üleminekuga. Taevas polnud esivanema näol ainult elu andja, vaid ka korra looja. See kord seisnes esivanemate austamises ja rahva teenimises. Kui valitseja eksis selle korra vastu, siis läks taeva mandaat üle järgmisele dünastiale, kes suutis paremini jälgida teavatahet.

2.2 Ida-Zhou esivanemate kultus

Esivanemate kultuse hääbumine algas kevadete-sügiste ajastu algusega 771 a e.m.a, mil Zhou valitsejad oli sunnitud lahkuma oma algselt territooriumilt, kus olid nende esivanemate hauad.⁴⁴

Zhou valitsejad jätsid maha ka suure hulga pronksanumaid, mis olid seotud esivanemate kultusega. Tänapäev pole täit veendumust, kas rituaalesemed jäeti maha, sest nad olid liiga rasked transportimiseks või seetõttu, et nende kasutamist seostati selle maaga, kuhu olid maetud esivanemad.⁴⁵

Kevadete-sügiste ajastul sümboliseerisid pronksanumad kuninga võimu lääniisandate üle, kes olid kohustatud kaitsma oma isandat rünnakute eest. Legendi⁴⁶ järgi kadusid Zhou rituaalnõud pärast Kollase ja Yangzi jõe vahelise ala okupeerimist Qini 秦 riigi poolt 3. saj e.m.a, mis tõi endaga kaasa esivanemate kultuse lakkamise endisel kujul. Lisaks polnud rituaalnõude kadumise tulemusel lääniisandid enam kohustatud kaitsma Zhou kuninga alasid.⁴⁷

42 Nadeau, Randall. Chinese Religion in the Shang and Zhou Dynasties. Nadeau, Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012. lk 31

43 Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R., ed. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007. lk 517

44 Ichirô, Kominami; tõlkinud Davin, Didier .RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 244

45 *Ibid.*

46 Chang, K.C. *Art, myth, and ritual: the path to political authority in ancient China*. Cambridge, 1983. lk 95–106

47 Ichirô, Kominami; tõlkinud Davin, Didier .RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John;

„Zuozhuani“ 左傳⁴⁸ järgi teame, et kevadete-sügiste ajastul tekkis palju uusi konkureerivaid riike, mis kõik otsisid esivanemate või taevaste jõudude näol õigustust oma võimu legitimeerimiseks. Selleks asendati Zhou dünastia rajajad enda esivanematega või muudeti tervet süsteemi kohalikele oludele vastavaks.⁴⁹

Chu 楚 riik oli üks esimestest, kus varasemalt Zhou kuningatega vasallsuhtes olnud ülik *hou* 侯 kuulutas ennast ise kuningaks *wang* 王. 4. saj. e.m.a pärit dokumentide järgi teame, et Chu valitsejatel oli oma esivanemate panteon, mis koosnes Laotongist 老童, Zhurongist 祝融, and Yu Xiongist 鬻熊, loodusjõududest ja tähistaevaga seotud Suurest Ühtsusest⁵⁰ *taiyi* 太一.⁵¹

Chu valitseja kuningaks nimetamisega loodi pretsedent, mille järgi ei pidanud kuningas enam pärinema ainult Zhou suguliinist ja tema võim ei tuginenud Taeval *tian* 天, nagu see oli varem olnud Lääne-Zhou ajastul. 3. sajandiks e.m.a olid sellised ideed muutunud üldlevinuteks ja kuninga tiitlit kasutasid enda kohta ka teised varasemad vasallid.⁵²

Senise süsteemi lagunemisele aitasid kaasa pidevad sõjad, kus suured riigi nagu Lu 魯, Jin 晉, Qi 齊 ja Chu 楚 tungisid kallele väiksematele ja hävitasid *mie* 滅 nende esivanemate templid ja maa-altarid. Väikeste riikide valitsejad olid sunnitud hävitama oma varasemad esivanemate geneoloogiad ja tunnistama uute lääniisandate võimu. Truuduse vandumisega uutele valitsejatele käis kaasa ka kohustus ohverdada uutele liinisoo rajajatele ja loodusjõududele, kellest Lääne-Zhou ajal polnud kuuldud.⁵³

Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 244-245

48 „Zuozhuan“ 左傳 on Lu riigi kroonika „Kevaded-sügised“ kommentaar, mis lisati põhitekstile 4.- 2. saj e.m.a. „Kevaded-sügised“ hõlmab ajavahemikku 722-481 e.m.a. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 99

49 Ichirô, Kominami; tõlkinud Davin, Didier .RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 244-245

50 Suur Ühtsus *taiyi* 太一 oli Chu riigi ürgne kosmogooniline jumalus, kes osales maailma loomise protsessis. Allikas: Raz, Gil. *Chinese Religion from the Han to the Six Dynasties*. Nadeau, Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012 lk 57

51 Ichirô, Kominami; tõlkinud Davin, Didier .RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 246

52 *Ibid.* lk 246-247

53 Ichirô, Kominami; tõlkinud Davin, Didier .RITUALS FOR THE EARTH Lagerwey, John;

Sõdivate riikide ajastul Lääne-Zhou dünastiat matkivad läänisuhted la-gunesid. Lääni andmine ning säilitamine sõltus uutes oludes ainult matuseri-tuaalidest ning taeva ja maa kummardamisest, kus mäed ja kalmud olid altariteks.⁵⁴

Suurejoonelistel matustel ajal ohverdati Shangdile 上帝 ja läänistamisri-tuaalides suurtele vaimudele *dashen* 大神 ning mägedele, kusjuures lahkunud paigutati taeva ja maa vaimude hulka suguliini asemel. Varasem komme matta pronkstahvleid, mis teatasid esivanema nime ja tema saavutused, suri välja.⁵⁵

Lääne-Zhou ajal põhines kuninga võim Taevalt saadud väes *de* 德, milles olid ühendatud esivanemate teened ja väärtused, mida tuli pidevate ohvriandidega taaslustada. Sõdivate riikide ajastu lõpuks tähendas vägi sisemist harmooniat ja kooskõla loodusjõudude ning kosmilise hinguse *qi* 氣 vahel.⁵⁶

3 Pojalikkus - *xiao* (孝)

Varasemaid näited *xiao* 孝 kasutamise kohta pärinevad Shang dünastia lõpu ja Zhou dünastia alguse pronksanumatelt (umbes aastast 1000 e.m.a). Li Yu-min on täheldanud, et kirjamärki *xiao* kasutati pronksanumatel Lääne-Zhou dünastia ajal 64 ja Ida-Zhou ajal 17 korral.⁵⁷

Lääne-Zhou pronksanumatel ja „Laulude raamatus“⁵⁸ kasutati märki *xiao* 孝 verbina, mis esines koos märgiga *xiang* 享⁵⁹ ning tähendas ohverdamist. Lääne-Zhou ajal erinevalt Shangist ei ohverdatud enam kaugetele esivanematele, vaid isale, vanaisale ja teistele lähisugulastele ning isegi esivanemate templile.⁶⁰

Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009. lk 247-248

54 *Ibid.* lk 249

55 *Ibid.*

56 *Ibid.* lk 250

57 Holzman, Donald. The Place of Filial Piety in Ancient China. *Journal of the American Oriental Society* Vol. 118, No. 2 (Apr. - Jun., 1998). lk 186

58 „Laulude raamat“ Shijing 詩經 on Hiina muistsete rahalaulude ja hümnide kogumik, mille vanimat kolmandat osa peetakse pärinevat teise aastatuhande lõpust e.m.a. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 119

59 Vanimas tänini säilinud sõnaraamatus *Erya* 爾雅, mis pärineb Qini ja Lääne- Hani perioodist 221 BC – 9 on *xiang* 享 defineeritud *xiao* 孝 kaudu ja tähendas ohverdamist *xian* 獻. Allikas: 爾雅 - Er Ya <http://ctext.org/er-ya?searchu=享> 26.04.15

60 Knapp, Keith N. The Ru Reinterpretation of Xiao. *Early China*. Vol. 20. 1995. lk 198-201

„Kirjade raamatus“⁶¹ esineb *xiao* 孝 koos märgiga *yang* 養⁶², mida seostakse elusate olendite eest hoolitsemisega. Kuigi pole täpsustatud, kas tege- mist on elusate või surnud vanematega, tõlgib Keith N. Knapp *xiaoyang*’i 孝養 elusate vanemate toitmiseks *xiao* 孝 ja nende eest hoolitsemiseks *yang* 養.⁶³

Lisaks vanemate ja nende hingede toitmisele tähendas *xiao* 孝 ka kuuletu- mist neile. „Kirjade raamatu“ „Kanggao“ 康考 peatükis ei peeta poja käitumist pojalikuks *buxiao* 不孝, kui ta ei jätkka isa tegevust *fu-shi* 父事, mis omakorda haavab isa südant *xin* 心, mille tulemusel isa ei armasta oma poega, vaid vihkab teda.⁶⁴ Knappi järgi ei käitu pojalikkuse vastu mitte ainult poeg, kes ei kuuletu isale, vaid ka isa, kes ei armasta oma poega.⁶⁵

61 „Kirjade raamat” ka „Ajalooraamat” sisaldab pärimusi mitmetest ajastutest, kuid lõplikul kujul pandi kirja Hani ajastul (206 e.m.a – 220 m.a.j). Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 100-101

62 Legge, James: „Shang Shu. Zhou Shu. Announcement about Drunkenness.“; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=21336> 26.04.15

63 Knapp, Keith N.; „THE RU REINTERPRETATION OF XIAO”; lk 198-201

64 Legge, James; „Shang Shu. Zhou Shu. Announcement to the Prince of Kang.” 9; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=21326> 26.04.15

65 Knapp, Keith N. The Ru Reinterpretation of Xiao. *Early China*. Vol. 20. 1995. lk 202-203

II Konfutsianism ja pojalikkus

1 Vesteid ja vestlusi

Qini dünastia eelsed klassikalised tekstid paistavad silma lakoonilisuse ja täpse sõnakasutuse poolest. Stiililt meenutasid klassikalised tekstid rituaalset luulet, kus värsiread osaliselt või täielikult riimusid. Klassikalisi tekste anti sajandeid edasi poollauldes lugedes, hiljem hakati neid ka kirja panema. Mälu järgi lausumine domineeris kuni trükikunsti kasutusele võtuni Songi dünastia ajal ja säilis isegi kuni 20nda sajandini.⁶⁶

„Vesteid ja vestlusi“ *Lunyu* 論語 kuulub konfutsianistlike kanooniliste tekstide kogumike: „Kolmeteistraamatu“ *Shisanjing* 十三經⁶⁷ ja „Neliraamatu“ *Sishu* 四書⁶⁸ hulka. „Vesteid ja vestlusi“ põhineb Konfutsiuse ja tema õpilaste vestlustel ning sisaldab Konfutsiuse õpetussõnu ja tema kohta käivaid lugusid.⁶⁹

„Vesteid ja vestlusi“ *Lunyu* 論語 koosneb lühikestest salmidest ja terve raamatu peale on kasutatud ainult 15 883 märki.⁷⁰ 20 raamatust koosnev kanooniline tekst sisaldab ainult 522 dialoogi, aforismi ja lühemat lugu. Iga raamat on pealkirjastatud tema kahe esimese märgi järgi. Lääne traditsioonis on

66 Wilkinson, Endymion; *Chinese History: A New Manual, Revised and Enlarged*; Cambridge: Harvard University Press, 2000. lk 22

67 „Kolmeteistraamat“ *Shisanjing* 十三經 on konfutsianistlike baastekstide kogu, mis esialgsel kujul pandi kirja Hani ajastul (206 e.m.a – 220 m.a.) ja lõpliku kuu sai Songi ajastu teisel poolel (960-1279). Sinna kuuluvad: „Muutuste raamat“, „Kirjade raamat“, „Laulude raamat“, „Kommete ülestähendused“, „Zhou kombes“, „Õiged kombes“, „Kevaded-sügised“ koos kahe kommentaariga, „Pojalikkuse raamat“, „Vesteid ja vestlusi“, „Mengzi“, „Erya“. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 103

68 „Neliraamat“ *Sishu* 四書 on konfutsianistlike klassikaliste teoste kogumik, mis koosneb „Suurest õpetusest“, „Keskmisest ja tavalisest“, „Vestetest ja vestlustest“ ja „Mengzist“. Kõik tekstid pärinevad sõdivate riikide ajast (475-221 e.m.a). „Suur õpetus“ ning „Keskmise ja tavalise“ on „Kommete ülestähenduste osa“. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 152

69 Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 256

70 Wilkinson, Endymion; *Chinese History: A New Manual, Revised and Enlarged*; Cambridge: Harvard University Press, 2000. lk 22-23

raamatud nummerdatud rooma numbritega I-XX. Raamatutes sisalduvad peatükid/salmid on nummerdatud araabia numbritega.⁷¹

1.1 *Lunyu* 論語 historiograafia

Traditsiooniliselt paigutatakse „Vesteid ja vestlusi“ koostamine sõdivate riikide ajastusse (475–221 e.m.a), kuigi esimesed tsitaadid ja viited pärinevad alles Hani dünastiast (206 e.m.a. – 220 m.a.j)⁷²

Sima Qiani 司馬遷 (u. 145–86 e.m.a) koostatud „Ajaloo ülestähenduste“ *Shiji* 史記 kahest peatükist „Konfutsiuse õpilaste biograafiad“ *Zhongni dizi liezhuan* 仲尼弟子列傳 ja „Konfutsiuse suguvõsa“ *Kongzi shijia* 孔子世家 leiame tekstikatkeid, mis esinevad ka tänapäevases „Vestetes ja vestlustes“. Tekstikatked koos arheoloogiliste leidudega esimese sajandi keskpaigast viitavad sellele, et „Vestete ja vestluste“ aktiivne uurimine ja viitamine langeb ajavahemikku 1. saj. lõpust e.m.a kuni 1. saj. keskpaik m.a.j.⁷³

1st saj. m.a.j pärinevad kaks vastandlikku teooriat „Vestete ja vestluste“ koostamise ja sisu kohta. Ban Gu 班固 (39–92 a) varasemate allikate põhjal koostatud „Hani raamatu“ *Hanshu* 漢書 järgi oli selleks ajaks teada kolm erinevat versiooni „Vesteid ja vestlusi“: 21 raamatust koosnev vana *gu* 故 tekst, mis oli väidetavalt pärit Konfutsiuse maja seinast; 22 raamatust koosnev Qi 齊 riigi tekst; 20 raamatus koosnev Lu 魯 riigi tekst, millega oli kaasas 19 peatükist koosnev õpetuse põlvnemise lugu *zhuan* 傳. Kõik kolm teksti olid põhiosalt sarnased. Ainult vanas tekstis oli viimast peatükki jaotatud teisiti ja Qi riigi tekstis oli kaks lisapeatükki. Ban Gu järgi oli „Vesteid ja vestlusi“ *Lunyu* 論語 kirja pandud õpilaste poolt, kes Konfutsiuse räägitu *yu* 語 üles tähendasid ja hilisemate arutelude *lun* 論 tulemusel koostasid ortodoksse tervikteksti.⁷⁴

Wang Chong'i 王充 (27-100 a) „Tasakaalustatud vestluste“ *Lunheng* 論衡 järgi koosnes esialgne „Vesteid ja vestlusi“ sadadest peatükkidest, mis läksid

71 Läänemets, M.; „Inimene ja inimlikkus Vanas - Hiinas: Konfutsius, Meng Zi, Zhuang Zi.“ I. Akadeemia, 2, 2001; lk 406

72 Kim, Tae Hyun; Csikszentmihalyi, Mark. History and Formation of the Analects. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Springer, 2014. lk 22

73 *Ibid.* lk 22-23

74 *Ibid.* lk 23-25

pärast Han'i dünastia võimule tulekut kaduma. Wang'i järgi koosnes Konfutsiuse maja seinast välja tulnud „Vesteid ja vestlusi“ 30 peatükist. Wang'i arvamusel eksisteeris lisaks Ban'i mainitud kolmele erinevale „Vesteid ja vestlusi“ tekstile veel ka „Hejian'i üheksa peatüki“ *Hejian jiupian* 河間九篇 nimeline versioon. Lisaks väitis ta, et esialgne tekst oli kirja pandud neljasilbilise klassikaliste tekstide vormeli asemel kaheksasilbiliste ridadena ja stiililt meenutas rohkem igapäevaseid ürikuid. Need kaks teooriat näitavad, et sajand pärast „Vesteid ja vestlusi“ laiemat levikut, polnud selle koostamise ega sisu osas veel konsensust.⁷⁵

Tänapäevane „Vesteid ja vestlusi“ põhineb Lu riigist Anchang'ist 安昌 pärit Zhang Yu 張禹 (suri 5. a e.m.a) koostatud kommentaaridel *zhangju* 章句. 48. aastal e.m.a kasutas Zhang enda kommentaaridega „Vesteid ja vestlusi“ troonipärija õpetamisel. Tema kommentaaridega „Vesteid ja vestlusi“ põhines Lu riigi versioonil ja oli varustatud viidetega Qi riigi tekstile. Tegemist oli esimese katsega toimetada erinevad versioonid ühtseks tervikuks.⁷⁶

1.2 Konfutsiuse eluloolised andmed

„Vesteid ja vestlusi“ peategelaseks on Konfutsius oma õpilastega. Tema elu kohta teame peaaesjalikult tänu Sima Qianile, kes „Ajaloos ülestähendustes“ hoolimata suurest ajalisest erinevusest ühendas Konfutsiuse kohta käivad legendid ja hagiograafiad. Tulemust ei saa kindlasti pidada kriitiliseks ajalooliseks uurimuseks tänapäevases mõttes.⁷⁷

Konfutsius sündis 551. a. e.m.a Lu riigi vaesunud aadlikuperekonnas. Tema isa oli Zou väikelinna haldur, kes 70 aasta vanusena võttis omale liignaise, et tagada poja sünni näol esivanematele pühendatud rituaalide jätkumise. Isa suri kui Konfutsius oli kõigest kolme aastane.⁷⁸

Oletatakse, et 20-30ndade eluaastate vahel hakkas Konfutsius tööle

75 Kim, Tae Hyun; Csikszentmihalyi, Mark. History and Formation of the Analects. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Springer, 2014. lk 24-25

76 Cheng, Anne. Lun yü. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993 lk 316

77 Olberding, Amy. Introduction. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Springer, 2014. lk 4

78 Mäll, Linnart. Konfutsiuse ulatus ja suurus. Mäll, Linnart; Läänemets, Märt. ed. *Nulli ja lõpmatuse kohal*; Tartu: Ilmamaa, 2003 lk. 108-109

riigiametis, milleks kohustas teda tema teenistusaristokraadi seisus. Lisaks sellele tegutses ta ka õpetajana.⁷⁹

517. a. e.m.a põgenes ta koos vürst Zhao'ga aadlisuguvõsade vahelise võimuvõitluse eest Qi riiki. Mõne aasta pärast naastes jätkas ta noorukite õpetamist ja pani kirja Lu riigi kroonika „Kevaded ja sügised“, mis koos tema redigeeritud „Lauluraamatu“, „Ajalooraamatu“, „Kommete täitmise“ ja Muusikaraamatuga“ moodustasid hilisema konfutsianistliku kaanoni.⁸⁰

501. a. e.m.a teenis Konfutsius mitmetel kõrgetel ametipostidel kuni 497. a. e.m.a, mil ta loobus Lu riigi ülemkohtuniku ametist, sest Qi riigi valitseja tantsijannade ja lauljate saatmine Lu paleesse rikkus etiketti. Ajavahemikul 497-484 e.m.a rändas Konfutsius mööda Hiinat ja levitas oma õpetust. 483. a. e.m.a kutsus Lu valitseja Ai ta tagasi koju, kus ta jätkas vanade tekstide uurimist ja toimetamist kuni surmani 479. a. e.m.a.⁸¹

1.3 Konfutsiuse ajastu üldiseloostus

Konfutsius elas kevadete-sügiste ajastul (771-481 e.m.a), mida iseloomustas kuningavõimu nõrgenemine. Kohalike valitsejate ja aadlike mõjuvõimu kasvuga kahanes kuninga *wang* 王 autoriteet, mis seni oli seisnenud feodaalkorral ja liinisuguvõsadel. Kohalikud valitsejad ja aadlikud nõudsid endale suuremat autonoomsust ja sellega kaasnevat religioosset võimu. Feodaalisandad olid ise samuti ohustatud õukonnas teenivate ametnike mõjuvõimu kasvust. Sellel perioodil oli Zhou kuningatel ainult sümboolne võim, sest vana kord polnud veel täielikult lagunenu ja uus sisse seadnud.⁸²

Konfutsiuse suhtumine sellesse ajastusse oli negatiivne, sest kuningal polnud enam tegelikku võimu ja vürstid tegutsesid kui vasallriikide ainuvalitsejad. Kui iga väikevasall nimetas ennast kuningaks, siis ei nimetatud asju enam õigete nimedega ja inimene oli minetanud inimlikkuse *ren* 仁. Vürstid olid omakorda langenud sõltuvusse oma vasallidest, mis viitab sellele, et oldi hálbitud

⁷⁹ *Ibid.* lk. 109

⁸⁰ Mäll, Linnart. Konfutsiuse ulatus ja suurus. Mäll, Linnart; Läänemets, Märt. ed. *Nulli ja lõpmatus kohal*. Tartu: Ilmamaa, 2003 lk. 109; 329

⁸¹ *Ibid.* lk. 109-110

⁸² Olberding, Amy. Introduction. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Springer, 2014. lk 5

taevatahtest *tianming* 天命. Üleüldise languse põhjuseks oli see, et inimesed ei järginud oma loomulikku kulgu ehk *dao*'d 道, mille tulemusel olid nad minetanud oma loomupärase väe *de* 德 toimida ühiskonnas kehtivatele normidele vastavalt. Vanade tavade hülgamise tulemusel oli alla käinud kultuur *wen* 文, haridus *jiao* 教 ja kombed *li* 禮.⁸³

Kevadete-sügiste ajastu alguses koosnes ühiskonna ülemkiht kuningast *wang* 王, feodaalidest *zhuhou* 諸侯 ja ministritest *qing* 卿, kellel kõigil oli kindlaks määratud positsioon, roll rituaalides ja kohustus võidelda kuninga eest. Pidevate sõdade tulemusel eliit killunes ja tekkisid tsentraliseeritud riigid, mida määrati juhtima aristokraatia nooremate harude liikmed. 7. saj. e.m.a tekkis uus sotsiaalne klass, keda hakati kutsuma haritlasteks/härrasmeesteks *shi* 士, kes 5. saj. oli võimult tõrjunud senise eliidi.⁸⁴

1.4 Konfutsiuse pojalikkuse käsitlus

Konfutsiuse jaoks tähendas pojalikkus vastavalt varasemale traditsioonile kuuletumist sugulastele/liinisuguvõsale *zongzu* 宗族. Muutunud oludest lähtuvalt hakkas pojalikkus tähistama ka kuuletumist valitsejale, mis perekonnast väljaspool tähendas valitseja käsu *jun ming* 君命 täitmist.⁸⁵

Zigong küsis: „Missugune on see, kellest võib öelda: haritlane?“

Õpetaja ütles:
„tunneb häbi
iseenese ees
võõrsil täidab
valitseja käsku
temast võib öelda
haritlane“

Zigong ütles: „Sõandan küsida, missugune on see, kes jääb temast allapoole?“

Õpetaja ütles:
„sugulased ütlevad tema kohta
pojalik
naabrid ütlevad tema kohta
vennalik“

83 Mäll, Linnart. *Konfutsiuse ulatus ja suurus*. Mäll, Linnart; Läänemets, Märt. ed. *Nulli ja lõpmatuse kohal*; Tartu: Ilmamaa, 2003 lk. 110

84 Roberts, J.A.G.; *Hiina ajalugu*; Tallinn: Valgus, 2007; lk 35

85 Legge, James; „The Analects“; Zi Lu 子路, XIII, 20; <http://ctext.org/analects/zi-lu> 15.04.2015

Zigong ütles: „Söandan küsida, missugune on see, kes jääb temast allapoole?“

Õpetaja ütles:
 „vaid avameelsed sõnad
 vaid mõjusad teod
 kõlks kõlks nõndamoodi
 lihtnimene tõesti
 tema ongi päris all“

Zigong küsis: „Kes preagu valitsevad?“

Õpetaja ütles: „Pähh, tühised inimesed, mis nendest rääkida?“⁸⁶

Korra taastamiseks ühiskonnas tuli Konfutsiuse õpetuse järgi naasta muistsusesse *fu gu* 復古. Kulg *dao* saab sirgjooneliseks siis, kui ühiskonnas valitseb tõeline kultuur *wen* 文 ja haridus *jiao* 教 ning tuntakse ära tõeline inimlikkus *ren* 仁. Kultuuri all peetakse eelkõige silmas kirjasõna, mis on paljude inimeste aastatepikkuse töö tulemus. Kultuuri avaldumise üldiseks vormiks on ligimiste armastus ja austus, mida võibki pidada inimlikkuseks *ren* 仁. Kuna kultuuri saab õppida ainult vanematelt inimestelt nagu isa-ema, vanavanemad, vennad-õed, õpetajad, siis tuleb kõigepealt austada just neid.⁸⁷

Konfutsius hindas kõrgelt muistseid valitsejaid nagu Zhou dünastia rajajad kuningas Wen 文王 ja Wu 武王 ning müütilise Xia dünastia rajaja Yu 禹, nende moraalsete omaduste pärast ja panuse eest kultuuri.

Õpetaja ütles:

„Yu
 ma ei leia temas vigu
 õi ja sõi kasinalt
 ometi oli vaimudega pojalik
 kandis lihtsaid rõivaid
 ometi oli ohverdamisrühis ilus
 las kehvast hütis
 meti rajas niisutuskanaleid
 Yu
 ma ei leia temas vigu“⁸⁸

Konfutsiuse käsitluses põhines pojalikkus mõiste varasemal traditsioonil, kus pojalikkus tähendas eelkõige lugupidavat suhtumist surnud esivanematesse

86 Mäll, Linnart; „Konfutsius. Vesteid ja vestlusi“; XIII, 20; lk 188-189

87 L. Mäll; „Nulli ja lõpmatuse kohal“; Lk 111-112

88 Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009. VIII, 21; lk 130

(*xiao yu gui shen* 孝乎鬼神⁸⁹), nende kombekohast matmist ja regulaarseid ohvreid nende hingedele. Viited tagasihoidlikule joogile ja söögile, lihtsatele rõivastele ja elamisele kehvast hütis on seotud kolmeaastase leinaperioodiga, mille jooksul tuli hoiduda lõbustustest ja elada tagasihoidlikult.

Õpetaja ütles: „Kui teenid isa-ema, siis võid veidi tõre olla. Kui näed, et nad ei tee sinu tahtmist mööda, siis austa neid rohkem, ära tõrgu! See väsitab sind, kuid ära ole pahane!“⁹⁰

Pojalikkus tähendas ka kuuletumist oma vanematele ja liinisuguvõsa peadele. Elusolevaid vanemaid tuli samuti aupaklikult teenida ning hoiduda neile igasuguse meelehärmi valmistamisest. Ainukeseks õigustatud mureks peeti muret lapse tervise pärast. Isegi oma liikumisvabaduse osas polnud täiskasvanud lapsed priid, vaid pidid valima sellise reisisihi, mida vanemad teadsid. See tähendas esivanemate totaalset kontrolli järeltulijate üle.

Meng Wubo küsis: „Mis on pojalikkus?“

Õpetaja ütles:
„isa ema muretsevad
äkki meie laps on haige“⁹¹
Õpetaja ütles:
isa ema on elus
ära mine kaugele
lähed ikka
ali teadaolev koht“⁹²

Konfutsius nägi üldise kõlbelise languse põhjusena, et rituaale *li* 禮 ei täidetud enam nagu kord ja kohus. Iga väikevasall tahtis käituda kuningana ja ohverdas omaalgatuslikult Taevale *Tian* 天 ja Maale *Di* 地. Sellega eksis ta kohasuse *yi* 義 vastu, mille järgi tuleb teha seda, mida ühiskondlik positsioon ette näeb. Taevale ja Maale tohtis ohverdada ainult kuningas.

Komme *li* 禮 erines kohasusest *yi* 義 selle poolest, et kui esimene oli eelkõige seotud välise formaalse käitumisega, siis teine tähendas peamiselt sisemist suhtumist. Vanemate teenimisel jäi Konfutsiuse sõnul paljast

89 Legge, James; „Lunyu“; „泰伯 - Tai Bo“; VIII, 21; <http://ctext.org/analects/tai-bo> 15.04

90 Mäll, Linnart; *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009; IV, 18; lk 77

91 *Ibid.* II, 6; lk 52

92 *Ibid.* IV, 19; lk 78

kombetäitmisest väheks, et olla tõeliselt pojalik.⁹³ Selleks oli vaja ka õiget meelsust.

Ziyou küsis: „Mis on pojalikkus?“

Õpetaja ütles:
„praegune pojalik kuulutab
ma suudan vanemaid ülal pidada
koerad hobused
neid peetakse samuti ülal
aupaklikkust ei ole
milles on erinevus“⁹⁴

Zixia küsis: „Mis on pojalikkus?“

Õpetaja ütles:
„ilmega on raskused
võtab küll
toimetuste vaeva enese peale
pakub küll
vanematele toitu ja veini
kas see siis on pojalikkus“⁹⁵

Konfutsius oli range ka ohvrirituaalide sooritamise osas. Ta nõudis, et neid sooritataks justkui oleksid esivanemad veel elus ja viibiksid selle protsessi juures. Kui ohvrirituaale sooritati ilma õige meelsuseta ja kohaloluta, siis tema järgi jäi ohver üldse toomata.⁹⁶

Õpetaja ütles:

„isa on elus
järgi tema sihti
isa on surnud
älgi tema elukäiku
kolm aastat
isa kulgu mitte muuta
võib öelda
pojalikkus“⁹⁷

Õpetaja ütles:

„kolm aastat
isa kulgu mitte muuta
sellest ütlen
pojalikkus“⁹⁸

93 Mäll, Linnart; *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009lk. 22-23

94 *Ibid.* II, 7; lk 53

95 *Ibid.* II, 8; lk 53

96 Mäll, Linnart; *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009 III, 12; lk 64

97 *Ibid.* I, 11; lk 46

98 *Ibid.* IV, 20; lk 78

Selleks, et leina võetaks tõsiselt, pidas Konfutsius vajalikuks kolmeaastast leinaperioodi. Ta põhjendas seda sellega, et ka väikelast kannavad vanemad kolm aastat kätel.⁹⁹ Sellel ajal tuli süüa lihtsat toitu, kanda tagasihoidlikke riideid ja hoiduda lõbustustest nagu muusika.

Erinevalt varasemast traditsioonist, kus vanemate leinamisel ja neile ohverdamisel oli esivanemate kultuses sümbolne tähendus, rõhutas Konfutsius lapse ja vanemate vahelist emotsionaalset sidet. Näiteks matusekommete puhul pidas ta tähtsamaks emotsiooni, kui rituaali välist sujuvat kulgemist.¹⁰⁰ Samuti oli elus vanemate teenimisel oluline lugupidav suhtumine, et tegemist ei oleks tühipalja kombe täitmisega.

Ühiskonnas, kus ka kohalikku riigivõimu esindas perekond suguliini peade näol, pidi ka riigi kordaseadmine algama perekonnast. Ühiskonnas, kus lapsed ei kuula vanemate sõna, ei saa juttugi olla korrast.

Keegi küsis Konfutsiuselt: „Õpetaja, miks ei ole sa valitsemas?“

Õpetaja ütles: „Ajalooraamat“ räägib pojalikkusest nii:

„pojalikkus
vennalikkus
teostad neid
mõjutadki valitsemist“

See ongi valitsemine. Miks veel valitsemas olla?¹⁰¹

Sarnaselt ühiskondlikule hierarhiale on ka pojalikkusel erinevad astmed ja avaldumisviisid. Nooruki pojalikkus seisneb vanemate austamises kodus ja vennalikus suhtumises võõrastesse inimestesse väljaspool kodu. Pojalikkus kulmineerub kõigi inimeste armastamises ja austamises, mis ongi inimlikkus *ren* 仁. Põhiline on lugupidav suhtumine kõigisse, mis saab alguse kodusest pojalikkusest. Alles siis, kui see on selgeks saadud, võib pühendada ennast kultuuri tundma õppimisele.

Õpetaja ütles:

„nooruk olgu

⁹⁹ Ibid. XVII, 21; lk 252

¹⁰⁰ Ibid. III, 4; lk 62

¹⁰¹ Mäll, Linnart; Konfutsius. *Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009 II, 21; lk 56-57

kodus pojalik
väljas vennalik
ettevaatlik
ometi avameelne
hõlmaku ta armastus kõiki
ometigi otsigu inimlikkusid
kui jõudu jääb üle
õppigu kultuuri tundma¹⁰²

Valitseja pojalikkus seisneb isalikus hoolitsuses ja heatahtlikkuses oma alamate suhtes. Kui valitseja ei käitu heaperemehelikult, siis rahvas ei ole truu. Kui valitseja on väiklane, siis rahvas ei austa teda. Selleks, et rahvas hindaks suursugust ja pojalikku valitsejat, on vaja haridust. Valitseja ei jõua ainuisikuliselt kõiki õpetada, vaid peab kasutama selleks andekaid. Andekate ja heade edutamise tõttu mõistab ka lihtrahvas, milline käitumine on soositud, milline mitte ja teab mille poole püüelda.

Ji Kangzi küsis: „Mida teha, et rahvas oleks aupaklik, ustav ja püüdlik?“

Õpetaja ütles:
„Ilmuta ennast rahva ees suursuguselt
rahvas on aupaklik
ole pojalik ja heatahtlik
rahvas on ustav
eduta häid
ometi hari ka andetuid
rahvas on püüdlik“¹⁰³

Konfutsius kohandas pojalikkuse mõiste, mis varasemalt tähendas kuuletumist vanematele ja liinisoole, uutele oludele vastavaks. Pojalikkus pidi laienema perekonnast väljapoole ja pidi hakkama tähendama ka kuuletumist valitsejale. Haritlane *shi* 士 pidi olema kodus pojalik ja väljapool kodu pidi kuuletuma valitsejale ja täitma käsku. Sellisel moel piisas kodust alguse saanud pojalikkusest valitsemiseks, sest pojalikkuse läbi mõistsid inimesed kohast *yi* 義 suhtumist perekonda ja valitsejasse ning muutusid seeläbi inimlikeks *ren* 仁. Kui igaüks teadis oma kohta ühiskonnas ja oskas vastavalt oma positsioonile käituda, siis sellega oligi taastatud asjade loomulik kulg *dao* 道.

Youzi ütles:

„pojalik vennalik inimene

¹⁰²*Ibid.* I, 6; lk 44-45

¹⁰³*Ibid.* II, 20; lk 56

ometi meeldib ülemustele vastu hakata
 niisuguseid on vähe
 ei meeldi ülemustele vastu hakata
 ometi meeldib mässu tõsta
 niisuguseid ei ole

õilis otsib juurt
 juur püsib
 sünnib kulg
 pojalikkus vennalikkus
 üllap vist inimlikkuse juur¹⁰⁴

Zhou dünastia kuningate võimu nõrgenemise tulemusel lagunes senine liinisuguvõsadel põhinev süsteem. Killustumise tagajärjel tekkinud riikide valitsejad nõudsid alamate täielikku kuuletumist ja ei pidanud liinisuguvõsa võimu vahelülina enam oluliseks. Tekkis küsimus, kellele muutunud olukorras kuuletuda, kas oma valitsejale või perekonnale. Konfutsius tugines selles küsimuses varasemale traditsioonile ja jäi kindlaks perekonna autonoomsusele.

Shu vürst ütles Konfutsiusele: „Meie kandiski leidub neid, kes toimivad sirgelt: isa varastab lamba ja poeg andis tema üles.“

Õpetaja ütles:
 „meie kandis sirgus
 on hoopis teine
 isa varjab poega
 poeg varjab isa
 sirgus on just see¹⁰⁵

Kokkuvõtlikult võib öelda, et Konfutsius tugines pojalikkuse puhul suuresti varasemale traditsioonile. Nõudis ohvri- ja matuserituaalide täitmist, kuid erinevalt varasemast traditsioonist, pidid kombeid *li* 禮 saatma ka õige emotsionaalne häälestatus, ilma milleta oleks tegemist olnud lihtsalt tühipalja sümboolse tegevusega ilma tõelise sisuta.

Vanemate ja lapse vahelise emotsionaalse sideme rõhutamine seisnes kolmeaastases leinaperioodis, mille jooksul laps pidi kandma lihtsaid rõivaid, toituma tagasihoidlikult ja loobuma pidustustest. Samuti tuli hoiduda elus olevatele vanematele meeelhärmi valmistamisest. Vanemate ainuke õigustatud mure lapse pärast oli tema tervise pärast.

Suurim muudatus võrreldes varasema traditsiooniga on pojalikkuse

104Mäll, Linnart; *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009 I, 2; lk 43

105Ibid. XIII, 18; lk 187

sidumine valitseja teenimisega. Kui varasemalt tähendas pojalikkus ainult esivanemate ja sugulaste austamist, siis Konfutsius laiendas pojalikkuse ulatust kodust väljapoole kõikidele inimestele. Kõikide inimeste austamises ja armastamises avaldus inimlikkus *ren* 仁, mis kasvas välja pojalikkusest *xiao* 孝.

Õpetaja ütles:

„Min Ziqian
on tõesti pojalik
nimesed räägivad temast
nagu isast emast
nagu vanemast vennast“¹⁰⁶

2 Meng-zi

„Meng-zi“ 孟子 kuulub konfutsianistlike baastekstide kogumikesse: „Kolmteistraamatusse“ ja „Neliraamatusse“. Teos koosneb seitsmest raamatust ja sisaldab Meng-zi õpetussõnu, vestlusi õpilaste ja valitsejatega. Meng-zi õpetust peetakse Konfutsiuse esitatud seisukohtade edasiarenduseks.¹⁰⁷ Märt Läänemets on tuginedes varasemale Hiina traditsioonile võrrelnud Konfutsiuse õpetust nefriidiga, mis on sügav ja hägune. Meng-zi õpetus sarnaneb kristallile - selge ja lihtsasti mõistetav. Selleks, et Konfutsiust mõista, on vaja tunda Meng-zid. Meng-zi õpetus eraldiseisvana, aga on liialt pinnapealne. Koos nad täiendavad teineteist.¹⁰⁸

Iga raamat on omakorda jagatud hulgaks peatükkideks ja alalõikudeks. Raamatud on pealkirjastatult iga raamatu esimese kahe-kolme kirjamärgi järgi ja kannavad tavaliselt Meng-zi vestluspartnerite nimesid. Lääne traditsioonis tähistatakse raamatuid rooma numbritega ja iga raamatu esimene või teine osa on tähistatud vastavalt A või B ning alalõigud omakorda araabia numbritega.¹⁰⁹

¹⁰⁶Mäll, Linnart; *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus.*; Tartu: Lux Orientis, 2009 XI, 5; lk 154

¹⁰⁷lk142

¹⁰⁸Läänemets, M.; „Inimene ja inimlikkus Vanas - Hiinas: Konfutsius, Meng Zi, Zhuang Zi.“ III. *Akadeemia*, 4, 2001; lk 850

¹⁰⁹*Ibid.*; lk 849

2.1 Meng-zi historiograafia

„Hani raamatus“ *Han shu* 漢書 on öeldud, et „Meng-zi“ 孟子 koosnes 11 peatükist, kuid ebaharilikult pole seal ühtegi viidet kommentaaride kohta. Varaseimad säilinud kommentaarid pärinevad Zhao Qi'lt 趙岐 (surn 201 a.), kes samuti kinnitab „Hani raamatu“ väidet, et ka hilisemal ajal eksisteeris 11 peatükiline „Meng-zi“. Zhao Qi ei pidanud nelja välist peatükki pikkuselt ja sisult ülejäänud tekstiga koherentseks ja pidas neid hilisemateks täiendusteks. Ta eemaldas neli välist raamatut ja sisemised seitse jagas pikkuse tõttu kaheks. Selline jaotus on säilinud tänapäevani.¹¹⁰

Pärimuse järgi panid raamatu kokku Meng-zi kaks nimekamat õpilast Gongsun Chou ja Wan Zhang. Kuna tekst oli Hani dünastia ajal laialt levinud ja puudusid viited selle taastamise kohta, siis arvati, et tekst pääses Hiina esimese keisri Qin Shi Huangdi raamatupõletamisest 213. a. e.m.a. Pääsemise põhjuseks peetakse ülikriitilist suhtumist Qini-eelsesesse poliitilisse korda.¹¹¹

„Meng-zi“ 孟子 raamatu esimese peatüki järgi teame, et Meng-zi rändas Liangi 梁, Qi 齊 ja Lu 魯 riiki umbes 320 a. e.m.a. Kuna esimeses peatükis pöördub Liangi kuningas Hui 惠 tema poole sõnaga *sou* 叟, mis tähendab vana, siis on alust arvata, et vähemalt esimeses peatükis on esitatud küpse mehe filosoofilised mõtisklused. Esimesed märkmed Meng-zi kohta pärinevad Sima Qiani „Ajaloos ülestähendustest“, mille järgi Meng-zi oli Konfutsiuse pojapoja Zi Si (483-402 e.m.a) õpilaste õpilane.¹¹²

2.2 Meng-zi isik: eluloolised andmed ja õpetus

Lu riigi lähistelt väikesest Zou riigist pärit Meng Ke 孟軻 (372-289 e.m.a)

¹¹⁰Lau, D.C. Meng tzu 孟子. Loewe, Michae, ed. Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993 lk 331-332

¹¹¹*Ibid.* lk 331-332

¹¹²*Ibid.* lk 331

on hiina ajalukku läinud kui suuruselt teine õpetaja Konfutsiuse järel. Õpetaja Meng ehk Meng-zi 孟子 õppis Konfutsiuse pojapoja Zi Si 子思 (483-402 e.m.a) õpilaste käest kulgu ja asus ise seejärel õpetama. Õpitut üritas ta rakendada Qi riigi kuningas Xuani (valitses 320-302 e.m.a) teenistuses ja hiljem Liangi (Wei) kuningas Hui juures kuni 312. a. e.m.a. Paraku ei leidnud tema õpetus rakendust kummagi valitseja juures. Õpetaja Meng pöördus tagasi oma kodukohta, kus uuris elu lõpuni „Laule“, „Kirju“ ja teisi Konfutsiuse teoseid ning koostas omanimelise raamatu „Meng-zi“.¹¹³

Meng-zi, sarnaselt Konfutsiusele, hindas kõrgelt endisaegseid kultuuriheerostest kuningaid nagu Shangi dünastia rajaja Tang (1766-1755 e.m.a) ja Xia dünastia rajaja Yu (2205-2197 e.m.a). Mõlemad suutsid tänu kõrgetele moraalselele omadustele riigis korra luua ja teenisid seeläbi ära rahva usalduse. Mõlemad, nii Konfutsius kui ka Meng-zi, mõistsid hukka kaasaja, kus nad elasid. Kumbki polnud rahul omakasupüüdlike valitsejatega ja leidsid, et igasugune kasujaht toob riigile ainult kahju.¹¹⁴

Sarnaselt paljudele teistele sõdivate riikide ajastu (475-221 e.m.a) saja koolkonna *baijia* 百家¹¹⁵ õpetlastele valmistas ka Meng-zi'le muret lakkamatud sõjad ja korra puudumine. Lahendusena nägi ta inimlikku valitsust *ren-zheng* 仁政, mis ei valitse jõu ja karistuste toel, vaid kuninga seatud kõrgeid moraalseid väärtusi järgides.¹¹⁶

Feng Youlan'i järgi läks Meng-zi vastuste otsimises oma eelkäijast Konfutsiusest isegi kaugemale, sest ta ei pidanud moraalselt käitumist iseenesest mõistetavaks, vaid üritas sellele leida põhjust, mille tulemusel lõi ta teooria inimloomuse headusest. Meng-zi'l olid erinevalt Konfutsiusest inimlikkus,

113Läänemets, Märt; „Inimliku valitseja otsinguil. Meng-zi. I, A. Vestlus Liangi kuninga Huiga“; (artikkel ja kommenteeritud tõlge klassikalisest hiina keelest); Tuna. *Ajalookultuuri ajakiri*, 3, 2000. lk 95

114Ibid. lk 94-95

115Sada koolkonda on väljend kirjeldamiseks sõdivate riikide ajastu (475-221 e.m.a) õpetlaskogukondade suurt hulka. “Zhuangzi” ja „Ajaloole ülestähenduste“ järgi teame kuut koolkonda: konfutsianism, moism, *yinyang*, nimed, taoism, legism. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 184

116Yao, Xinzhong. *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. lk 72

kombed, kohasus ja tarkus kaasasündinud voorused, mis eristasid inimest loomast ja mille arendamise läbi realiseeriti inimeseks olemise potentsiaal.¹¹⁷ Inimloomuse *a priori* headus, mis eristab inimesi loomadest, seisneb kaastundlikus südames, mis ei või jääda ükskõikseks, kui inimene näeb last kukkumas kaevu.¹¹⁸

„Kui (inimloomus *xing*; M. L.) vastab oludele, siis võib see olla hea. Sellepärast ütlen, et on hea. Kui ei ole hea, siis ei ole see loomupärase ande viga. Igal inimesel on kaastundlik süda; igal inimesel on häbi ja õõva tunde süda; igal inimesel on viisakust ja aupaklikkust tunde süda; igal inimesel on õiget ja valet tunde süda. Kaastundlik süda ongi inimlikkus. Häbi ja õõva tunde süda ongi kohasus. Viisakust ja aupaklikkust tunde süda ongi kombed. Õiget ja valet tunde süda ongi tarkus. Inimlikkus, kohasus, kombed ja tarkus ei tule meisse kusagilt väljastpoolt, need on meil juba olemas, ainult me ei mõtle neist. Sellepärast ma ütlen, et kui otsite, siis leiate; kui jätate, siis kaotate. Kui kaotate, siis võib sattuda neist äraarvamata kaugele, ja siis ei saa enam ammutada oma loomupärasest andest.“¹¹⁹

2.3 Meng-zi pojalikkusest

Meng-zi peab pojalikkust kaasasündinud võimeks *neng* 能 ja teadmiseks *zhi* 知, sest kõik väikesed lapsed ilma õppimata armastavad oma vanemaid ja austavad vanemaid vendi. Sarnaselt Konfutsiusele saab ka Meng-zi'l inimlikkus ja kohasus alguse vanemate armastusest ja vanemate inimeste austusest, mida tuleb laiendada kogu taevalusel *tianxia* 天下.¹²⁰

Kaasasündinud vooruseid: inimlikkus, kohasus, kombed ja tarkus, peab õpetaja Meng sama iseenesest mõistetavaks nagu inimese nelja jäset, millede eitamine tähendab iseenda või valitseja petmist. Nende arendamisest endas piisab terve maailma armastamiseks ja hoolimiseks, kuid selle tegemata jätmine pole piisav isegi vanemate teenimiseks.¹²¹

117Fung Yu-lan. *Selected Philosophical Writings of Fung Yu-lan*. Beijing: Foreign Languages Press, 1998. lk 267-268

118Yao, Xinzhong. *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. I; lk 118

119 Läänemets, Märt; „Inimliku valitseja otsinguil. Meng-zi. I, A. Vestlus Liangi kuninga Huiga“, (artikkel ja kommenteeritud tõlge klassikalisest hiina keelest); Tuna. *Ajalookultuuri ajakiri*, 3, 2000. lk 96

120Hinton, D. *Mencius*. Washington, D.C.: Counterpoint, 1999. XIII 15; lk 240

121James Legge; Mengzi; Gong Sun Chou I 6; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=1634>

Sarnaselt Konfutsiusele avaldub ka Meng-zi'l pojalikkusest alguse saanud inimeste austus ja armastus astmeliselt. „Pidades au sees oma vanemaid, tuleb jõuda teiste inimeste vanemateni. Hoides oma lapsi, tuleb jõuda teiste inimeste lasteni.“¹²²

Kui Konfutsius lihtsalt postuleeris, et pojalikkus on inimlikkuse juureks, siis Meng-zi lisaks põhjendab, miks inimlikkus peab erinevatel astmetel avalduma erinevalt ja laienema endast väljapoole. Kõiki ühtemoodi kohelda või ainult ennast armastada on õpetaja Mengi arust täielik rumalus ja tema oponentide Mo Di 墨翟 (arvatavasti 480-392 e.m.a) ja Yang Zhu 楊朱 (arvatavasti 440-334 e.m.a) levitatud valeõpetus.

„Yang nägi ainult ennast ja väitis, et valitsejat polegi vaja. Mo võttis üldlase armastuse ja väitis, et vanemaid pole vaja. Aga kui ei ole vanemaid ega valitsejat, siis see on ju metslus.“¹²³

Kõige suuremaks eksimuseks pojalikkuse vastu peab Meng-zi suutmatust tuua ilmale järeltulijat. Sarnaselt Konfutsiusele peab ka Meng-zi oluliseks mitte tekitada vanematele meelepaha tuues näiteks legendaarne valitseja Shun'i 舜 (2294-2184 e.m.a). Shun varjas vanemate eest abiellumist, et vältida neile järglaste puudumise läbi kurbuse valmistamist.¹²⁴

Suurim pojalikkus seisnes aga enda eeskuju läbi terve riigi muutmises. Legendaarne valitseja Shun teadis, et ilma vanemate südamete võitmiseta pole ta inimene ja ilma nende meele parandamiseta pole ta poeg. Alles siis, kui ta suutis oma isa Gu Sou 瞽瞍 (tõlkes pime) meelt parandada, muutis ta seeläbi tervet kuningriiki ja kõikide isade-poegade omavahelisi suhteid.¹²⁵

Konfutsius ütles, et kui vanemad ei tee sinu tahtmist mööda, siis austa neid ja lepi sellega.¹²⁶ Meng-zi läheb aga Konfutsiusest kaugemale ja ei luba sellega leppida. Tema jaoks on kõige olulisem olla vanematega samal meelel ehk päri

29.03.2015

122Läänemets, Märt; „Inimliku valitseja otsinguil. Meng-zi. I, A. Vestlus Liangi kuninga Huiga“; (artikkel ja kommenteeritud tõlge klassikalisest hiina keelest); Tuna. *Ajalookultuuri ajakiri*, 3, 2000. lk 100

123Läänemets, Märt; „Inimliku valitseja otsinguil. Meng-zi. I, A. Vestlus Liangi kuninga Huiga“; (artikkel ja kommenteeritud tõlge klassikalisest hiina keelest); Tuna. *Ajalookultuuri ajakiri*, 3, 2000. lk 96

124James Legge; „Mengzi“; Li Lou I 26 <http://ctext.org/mengzi/li-lou-i> 29.03.2015

125Hinton, D. *Mencius*. Washington, D.C.: Counterpoint, 1999.; lk 138

126Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009. IV, 18; lk 77

shun 順¹²⁷.

Selleks toob ta näite legendaarse valitseja Shuni kohta, kes hoolimata sellest, et valitses riiki koos Yaoga ja hiljem päris temalt riigi, oli kurb nagu vaene, kel pole kuhugile naasta, sest ta polnud vanematega päri *bu shun* 不順. Tema suur pojalikkus *da xiao* 大孝 seisnes selles, et terve elu ja isegi veel viiekümne aastasena igatses *mu* 慕 ta oma vanemaid ja soovis nende heakskiitu. Kuna vanemad ei mõistnud teda, siis ei jäänud tal muud üle kui kaevelda 怨 ja samal ajal igatseda *mu* 慕 nendega päri olemist.¹²⁸

Konfutsiuse jaoks oli pojalikkus inimlikkuse juureks ja seega tema õpetuse lähtepunktiks. Konfutsiuse sotsiaaleetika algas vanemate armastuse ja austusega ning lõppes kõigi inimeste armastamise ja austamisega ehk inimlikkusega *ren* 仁. Meng-zil oli vanemate armastus ja austus mitte ainult lähtepunktiks, vaid ka lõppeesmärgiks, sest ta uskus, et alles siis kui saadakse vanemad endaga päri *shun* 順, on võimalik inimeste vahelised suhted õigeks seada.

Meng-zi nägi vanemate meele muutmist ette nii, et kui nad eksisid suuresti, tuli kaevelda *yuan* 怨, sest vastasel juhul kaugenetakse üksteisest. Kui vanemad eksivad natukene, siis ei tasu ilma asjata vahtu üles ajada (vesi ei suuda muuta kivi kurssi – *ji* 磯 tähendab kivi, mis juhib vett kõrvale). Vanematest kaugeneda ja neid ilma asjata ärritada ei ole Meng-zi järgi pojalik.¹²⁹

Perekonna ja riigi vahelises huvide konfliktis kuulus sarnaselt Konfutsiusele ka Meng-zi poolehoid perekonnale. Meng-zi ütleb, et kui Shuni isa Gu Sou 瞽瞍 oleks toime pannud mõrva, siis oleks Shun ta selga haaranud ja põgenenud riigist ning elanud isaga rõõmsalt *yue* 樂 eksilis ja unustanud kuningriigi/taevaaluse *wang tianxia* 忘天下.¹³⁰

Olgugi, et Shuni perekond ei käitunud kohaselt, kuulus neile endiselt Shuni täielik pojalikkus. Shuni vanemad koos noorema venna Xiangiga plaanisid

127Sõna *shun* 順 tõlkimine päriks pärineb Margus Ottilt <http://hiinafilosoofia.blogspot.com> 03.4.2015

128Legge, James; „Mengzi 孟子” ; VA, 1. <http://ctext.org/mengzi> 03.04.2015

129Legge, James; „Mengzi 孟子” ; VI B, 23 "<http://ctext.org/mengzi>"<http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

130Legge, James; „Mengzi 孟子” ; VII A, 35 "<http://ctext.org/mengzi>"<http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

ta mõrva kahel korral, kui nad panid viljahoidla põlema ja kui üritasid teda elusalt matta kaevu. Shun kõigest sellest hoolimata määras venna You Bei valitsejaks.¹³¹

Kui perekonnale kuulus tingimusteta armastus, siis valitseja üle tuli Meng-zi järgi otsustada tema administratiivsete oskuste ja moraalsete võimete järgi. Meng-zi kasutab valitseja võimekuse üle otsustamiseks analoogiat, milles lähtub ametnikust *chen* 臣 ja õpetlasest *shi* 士, kes ei suuda oma tööd teha. Kui nemad ei tule oma ülesannetega toime, siis tuleb nad lahti lasta. Samuti tuleb toimida valitsejaga, kes ei suuda oma riiki valitseda *bu zhi* 不治.¹³² Valitseja kukutamise ja mõrvamise moraalseks õigustuseks ütleb Meng-zi, et valitseja kes rikub inimlikkust *ren* 仁 ja kohasust *yi* 義, ei vääri valitseja nime ja ta hukatakse nagu tavainimene *fu* 夫.¹³³

Kokkuvõtvalt võib Meng-zi kohta öelda, ta tugines oma õpetuses sarnaselt Konfutsiusele endisaegsete valitsejate eeskujule, kuid läks oma õpetajast sammu võrra kaugemalegi. Ta põhjendades vooruslikkust inimloomuse headusega. Varemgi kasutusel olnud inimlikkus, kombed, kohasus ja tarkus on Meng-zi käsitluses kaasasündinud omadused.

Inimloomuse headuse õpetusest tulenevalt on Meng-zi pojalikkus kaasasündinud võime ja teadmine, sest iga väike laps õppimata armastab oma vanemaid ja austab vanemaid vendi. Pojalikkus saab sarnaselt Konfutsiusele alguse kodust ja laieneb tervele maailmale.

Kui Konfutsiuse käsitluses oli pojalikkus ainult õpetuse lähtepunktiks teel inimlikkuseni *ren* 仁, siis Meng-zil oli pojalikkus ka õpetuse lõppeesmärgiks. Meng-zi leidis, et inimeste vahelisi suhteid pole võimalik ennem korda saada, kui ollakse võimeline oma vanemate meelt parandama. Selleks tõi ta näite Shuni kohta, kes veel viiekümne aastasena igatses *mu* 慕 vanematega päri *shun* 順 olemise järgi.

Emotsionaalne side pereliikmetega ületas igasuguse ratsionaalsuse piirid ja

131 Legge, James; „Mengzi 孟子” ; V A, 3 "<http://ctext.org/mengzi>"<http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

132 Legge, James; „Mengzi 孟子” ; I B, 13 "<http://ctext.org/mengzi>"<http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

133 Legge, James; „Mengzi 孟子” ; I B, 15 "<http://ctext.org/mengzi>"<http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

Shuni pojalikkus seisnes vanematele ja nooremale vennale tema mõrva plaanimise andestamises, mis päädis karistamise asemel venna You Bei valitsejaks määramises.

Perekondlike ja riiklike suhete konfliktis eelistas Meng-zi sarnaselt Konfutsiusele perekondlikke suhteid ning pidas õigeks isa välja andmise asemele temaga koos põgenemist. Selline tingimusteta kiindumus ei laienenud aga valitsejale, kelle üle tuli rangelt otsustada tema administratiivsete ja moraalsete võimete järgi. Kui valitseja ei käitunud vastavalt oma positsioonile inimlikult ja kohaselt ning ei tulnud oma ülesannetega toime, siis võis teda tagandada või isegi hukata.

3 Xun-zi

„Xun-zi“ raamat sai tänapäeval tuntud kuju Tangi dünastia ajal (618-906). Teos hõlmab kõiki selle aja teadmise valdkondi ja paistab silma erakordse ratsionaalsuse ja pragmatismi poolest. Xun-zi järgi polnud Taevas *tian* 天 elu andev ja saatust kontrolliv printsip, vaid loodus *ziran* 自然. Suuresti tänu Taeava autoriteedi alandamise, inimese loomuse halvaks tunnistamise ja legistide heakskiidu tõttu ei lisatud „Xun-zid“ „Kolmteistraamatu“ ega „Neliraamatu“ hulka.¹³⁴

3.1 Xun-zi historiograafia

„Han'i raamatus“ on konfutsianistide all sissekanne teose kohta „Sun Qing-zi“ 孫卿子 (*qing* 卿 oli riigiametniku tiitel ja *zi* 子 tähendas õpetajat), mis koosnes 33 peatükist.¹³⁵ Tangi dünastia teoste järgi kasutati Xun-zi 荀子 perenime

¹³⁴Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 280

¹³⁵Loewe, Michael. Hsün tzu 荀子 Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 178

Xun 荀 asemel nime Sun 孫, sellepärast et Hani dünastia keisrite nime kasutamine oli tabu. Hani keiser Xuan 宣帝 (valitses 76–48 a. e.m.a) muutis 64. a. e.m.a oma nime Bingyi'ist 病已 (tõlkes tähendab haigus on möödas) Xun'iks 詢¹³⁶, misjärel muutus nime Xun kasutamine tabuks.

Wang Yinglin 王應麟 (1223–96) ja Shen Qinhan 沈欽韓 (1743–96) pidasid „Hani raamatu“ väidet 33 peatüki kohta ekslikuks, sest kõikides teistes allikates oli „Xun-zi“ teose pikkuseks 32 peatükki.¹³⁷

Liu Xiang'iga 劉向 (79–8 a. e.m.a) seostatakse kahtesid „Xun-zi“ kohta käivaid märkmeid. 1068. aastal trükitud märkmete järgi oli Liu Xiangil koopiatega kogumise ajal ühtekokku 322 peatükki, millest paljud kordusid. Ta hülgas kordused ja jättis alles ainult 32 peatükki, mis ta kirjutas bambuse ribadele.¹³⁸

3.2 Xun-zi isik: eluloolised andmed

Õpetaja Xun ehk Xun-zi 荀子, pärisnimega Xun Kuang 荀況 (313–238 e.m.a) sündis ametniku perekonnas, omandas konfutsianistliku hariduse ja rändas ringi õpetades ning lühiajaliselt riigiteenistuses olles. Elu lõpul pani ta koos õpilastega kirja raamatu „Xun-zi“, mis koosnes 32 peatükist. Levinud arvamuse järgi pärinevad esimesed 22 peatükki õpetaja enda sulest ja viimased 9 on tema õpilaste kirjutatud.¹³⁹

Kui Konfutsiusel ja Meng-zil on latiniseeritud nimed Confucius ja Mencius, siis Xun-zi latiniseeritud nimi puudub. Xun-zi peeti kuni 1100 aastani peamiseks Konfutsiuse õpetuse edasiandjaks, misjärel Meng-zi interpretatsioon sai valdavaks. Seetõttu ei kuulnud ka katoliiklastest misjonärid Xun-zi nime ja

¹³⁶Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. I, Books 1-6*; Stanford: Stanford University Press, 1988. lk 233

¹³⁷Loewe, Michael. Hsün tzu 荀子 Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 178

¹³⁸Loewe, Michael. Hsün tzu 荀子 Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 178

¹³⁹Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon*. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 279–280

puudus vajadus selle latiniseerimiseks.¹⁴⁰

Xun-zi rändas teismeliseeas oma kodukohast Zhao riigist Qi riiki, kus ta õppis Jixia akadeemias, mille juhiks ta olevat saanud neljakümneandates eluaastates. Kahest tema õpilasest, Han Fei'st 韓非 (280–233 e.m.a) ja Li Si'st 李斯 (280–208 e.m.a), said legalismi alusepanijad. Alates 255. a. e.m.a oli Xun-zi Chu riigi Lanling'i magistraat. Vahepeal teenis ta oma kodukohas Zhao's ministrina kuni ta kutsuti tagasi Lanling'i, kus ta teenis kuni 238. a. e.m.a, mil tema patroon mõrvati, seejärel Xun-zi enam riigiametis ei teeninud.¹⁴¹

3.3 Xun-zi õpetuse üldiseloostus

Nii Meng-zi kui ka Xun-zi õpetuse järgi on võimalik igal inimesel saada legendaarsete kuningate Yao, Shun või Yu sarnaseks. Selle eesmärgi saavutamiseks alustatakse erinevatest lähtepunktidest. Kui Meng-zi järgi on inimene loomult hea, siis Xun-zi on inimese loomus halb. Samas peab Xun-zi inimest loomult targaks, sest ta ütleb, et iga inimene tänavalt on võimeline õppima inimlikkust *ren* 仁, kohasust *yi* 義, kuuletumist seadusele *fa* 法 ja sirgust *zhen* 正.

¹⁴²

Xun-zi pidas loomuseks *xing* 性 kõike, mis on kaasasündinud ja pole muul viisil omandatud. Loomus *xing* 性 vastandiks on *wei* 為, mis on konstruktiivse pingutuse tulemus, midagi mida on võimalik õppida või töö kaudu saavutada. Inimloomuse halbust seisnes omakasupüüdlikkuses ja negatiivsetes emotsioonides nagu viha ja kadedus, millele järele andmine toob endaga kaasa kõlbluse languse ja kommete kadumise ning hävingu. Ainult töö *wei* 為 tulemusel on võimalik sellest hoiduda.¹⁴³

Moraalsuse algena näeb Xun-zi inimeste sotsiaalset organiseerumist ja

¹⁴⁰Rainey, Lee Dian; *Confucius and Confucianism: The Essentials*; Oxford: Blackwell Press, 2010. lk 105

¹⁴¹*Ibid.* lk 105-106

¹⁴²Fung Yu-lan. *Selected Philosophical Writings of Fung Yu-lan*. Beijing: Foreign Languages Press, 1998. lk 352

¹⁴³Cua, A. S. Xunzi (Hsün Tzu). Cua, A. S., ed. *Encyclopedia of Chinese Philosophy*. New York: Routledge, 2003 lk 822

koostööd. Ilma tööde jaotuseta on inimesed vaesed. Samuti on inimesed nõrgemad kui metsloomad, aga koostööd tehes on nad suutelised alistama endist palju tugevamaid loomi.¹⁴⁴

Selleks, et inimeste omavaheline koostöö laabuks on vaja reegleid. Xun-zi järgi tulitsesid inimesed omavahel ja maailmas valitses kaos, sest inimeste ihadel polnud piire. Muistsed valitsejad löid korra õpetades inimestele kombeid *li* 禮 ja kohasust *yi* 義, tänu millele inimesed õppisid moraalselt käituma.¹⁴⁵

Xun-zi järgi on looduseadustest tulenevalt loomadel sarnaselt inimestega vanemad ja järeltulijad ning sooline eristumine. Erinevalt loomadest on aga inimestel veel sotsiaalsed suhted vanemate ja laste ning abikaasade vahel. See pole aga looduseaduste poolt nii seatud, vaid on tsivilisatsioonist ja kultuurist sõltuv inimese vaimu vili. Selle arutluse järgi on inimesel vaja moraali, sest see eristab teda loomadest.¹⁴⁶

Kombed ja kohasus olid loodud muistsete valitsejate poolt, selleks et inimesed neid õpiksid ja seeläbi valitseksid oma ihasid ning seaksid riigi korda. Õppimine oli mitmetahuline ja katkes endas sotsiaalsete rollide tundmist ja moraalset kasvatust, mis pidid olema toetatud nii seaduste kui ka moraalsete juhistega. Selle jaoks sobisid väga hästi kombed *li* 禮, mis õpetasid inimesi igas situatsioonis õigesti käituma.¹⁴⁷

Xun-zi ütleb, et kommetel (rituaalidel) on kolm juurt *ben* 本: Taevas ja Maa *tiandi* 天地 on elu *sheng* 生 juureks, esiisad *xianzhu* 先祖 on suguluse *lei* 類 juureks, valitsejad ja õpetajad *junshi* 君師 on korra *zhi* 治 juureks. Ilma nende kolmeta poleks elu, sugulust ega korda. Seega kombed teenivad Taevast ja Maad, austavad esiisasid ja ülistavad valitsejaid ja õpetajaid.¹⁴⁸

144Fung Yu-lan. *Selected Philosophical Writings of Fung Yu-lan*. Beijing: Foreign Languages Press, 1998 lk 352-353

145*Ibid.*

146*Ibid.*

147Yao, Xinzong. *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 lk 80

148Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 19.2a, lk 58

3.4 Xun-zi pojalikkuse õpetus

Pojalikkus väljendus Xun-zi õpetuses eelkõige juhistes esivanematele pühendatud ohvri- ja matuserituaalideks. Ohverdamine oli eelkõige sotsiaalne ettevõtmine pidusöögi kujul, mis polnud mõeldud vabanduse palumiseks ega andestamiseks. Kombed aitasid ära hoida liigset raiskamist ja koonerdamist.¹⁴⁹

Xun-zi sarnaselt Konfutsiusele ja Meng-zile rõhutas nii ohvri- kui ka matuserituaalide puhul eelkõige emotsioonide olulisust kombetäitmise ees. Xun-zi õpetas, et matuserituaalid olid eelkõige siiraste emotsioonide väljendamiseks. Kombed olid selle jaoks, et vältida leinaja kahju enese tervisele ja võimaldada tal vaikselt naasta igapäevase elu juurde nii, et ta ei unustaks lahkunut.¹⁵⁰

Kui Konfutsius ütles, et ohverdada tuleb nii nagu oleksid esiisad kohal, siis Xun-zi ütles, et ka matuserituaalides tuleb surnuid kohelda nagu nad oleksid veel elus. Rituaalid imiteerisid juuste kammimise, surnu pesemise ja toitmise näol sarnast hoolt, millega koheldi lahkunut elades. Surnule kaasapandud asjad nägid välja ehtsad, aga ei olnud mõeldud kasutamiseks, vaid olid ainult mõeldud sümboliseerima hauatagust elu ja nende läbi said omaksed väljendada oma leina.¹⁵¹

Xun-zi olid nii sünni- kui ka matuserituaalid emotsioonide väljendamise ornamendid *shi* 飾, mis sümboliseerisid elu alguse rõõmu ja lõpu leina. Kui mõlemate eest oli kombekohaselt hoolitsetud, siis oli poeg oma pojalikkuse kohused täitnud ja seeläbi oli õndsate¹⁵² õpetus täidetud.¹⁵³

Konfutsius põhjendas kolmeaastase leinaperioodi vajalikkust laste

¹⁴⁹*Ibid.* lk 54-55

¹⁵⁰*Ibid.*

¹⁵¹*Ibid.* 19.7a, lk 67-68

¹⁵² Önnis shengren 聖人 on hiina õpetustest kõrgeima arengutasemeni jõudnud inimene. Varases konfutsianismis tähistati selle nimetusega eelkõige müütilistest valitsejatest kultuuriheeroseid (Huang Di, Yao, Shun, Yu, Wen Wang, Wu Wang jt). Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 269

¹⁵³Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 19.7b, lk 68

tänutundega vanemate ees, kes neid kolm aastat kätel kandsid. Xun-zi oli leinaperiood samuti võrdelises suhtes emotsioonidega, kuid lisaks sellele olid leinaperiood ka sotsiaalsete suhete ornamendiks.¹⁵⁴ Erinevalt Konfutsiusest rõhutab Xun-zi vajadust leinata ka valitseja järel kolm aastat, sest ainult tema suudab sarnaselt emale toita ja sarnaselt isale õpetada ning kasvatada rahvast. Selle analoogia põhjal tuleb Xun-zi järgi amme leinata kolm ja lapsehoidjat üheksa kuud.¹⁵⁵

Xun-zi ratsionalistina ei usu vaimudesse, vaid näeb ohvrirituaalides kombekohast vahendit väljendada emotsioone. Ta ütleb, et õnnis mõistab täielikult kombeid, õilis ja õpetlane leiavad nendest lohutust, ametnikud hoolitsevad selle eest, et need säiliks ja rahvas *baixing* 百姓 ühendab neid oma tavadege *he* 俗. Õilsa *junzi* 君子 jaoks on ohvrirituaalid osa inimese kulust *ren dao* 人道, tavainimese jaoks on tegemist vaimude teenimisega *gui shi* 鬼事.¹⁵⁶

Lähemalt käsitlen siin „Xun-zi“ koguteoses sisalduvat 29ndat peatükki pealkirjaga „Poja kulg“ *zi dao* 子道, mis on suure tõenäosusega kirjutatud Xun-zi õpilaste poolt, kuid sellest hoolimata annab hea ülevaate Xun-zi ja tema õpilaste pojalikkuse käsitluse kohta.¹⁵⁷

„Poja kulu“ peatükis on Xun-zi ühendanud Konfutsiusega alguse saanud pojalikkuse astmelisuse ja Meng-zi kohustuse kritiseerida valitsejat. Xun-zi ütleb sarnaselt „Vesteid ja vestlusi“ esimese peatüki kuuenda salmiga, et pojalikkuse kodus ja vennalikkus väljas on inimese väikene teguviis *xiao xing* 小行. Kuuletumine *shun* 順 ülematele ja siirus *du* 篤 alamate suhtes on keskmine teguviis *zhong xing* 中行. Järgida kulgu, mitte valitsejat ja järgida kohasust, mitte isa, on inimese suur teguviis *da xing* 大行.¹⁵⁸

Erinevalt Konfutsiusest ja Meng-zist ei pea Xun-zi õigeks isale kuuletumist, kui too eksib kohasuse *yi* 義 vastu või kui isale kuuletumine toob

¹⁵⁴*Ibid.* 19.9a, lk 69

¹⁵⁵*Ibid.* 19.10, lk 71

¹⁵⁶*Ibid.* 19.11, lk

¹⁵⁷Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 279-280

¹⁵⁸Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 29.1, lk 251

„Xunzi”; *Zhidao*;29.1 <http://ctext.org/xunzi/zi-dao> 12.04.2015

kasu asemel kahju. Pojalik poeg ei täida vanemate käsku *bu cong ming* 不從命 kolmel juhul: kui vanemate käskude täitmine on ohtlik *wei* 危, kui vanemate käskude järgimine toob endaga kaasa häbi *ru* 辱, kui vanemate käskude täitmine toob endaga kaasa metsluse *qinshou* 禽獸.¹⁵⁹

Konfutsiuse jaoks tähendas pojalikkus eelkõige vanematele ja valitsejale kuuletumist. Meng-zi rõhutas eriti tugevalt vanemate ja lapse vahelist emotsionaalset sidet ja tema jaoks tähendas suur pojalikkus *da xiao* 大孝 vanemate meele muutmist ja nendega päri *shun* 順 olemise igatsust *mu* 慕. Xun-zi jaoks oli suur pojalikkus *da xiao* 大孝 märksa ratsionaalsem ja tähendas eelkõige oskust teha vahet, millal täita ja millal täitmata jätta vanemate ja valitseja käsud.¹⁶⁰

Xun-zi erinevalt Konfutsiusest ja Meng-zist seob pojalikkuse mõiste lisaks kohustusele kuuletuda ka vajadusega kritiseerida nii valitsejat kui ka vanemaid. Ta ütleb, et kui kümne tuhande sõjavankriga riigis on vähemalt neli ametnikku *chen* 臣, kes vaidlevad vastu *zheng* 爭, siis see riik ei kaota territooriumi. Kui tuhande sõjavankriga riigis on kolm ametnikku, kes vaidlevad vastu, siis selle riigi maa- ja vilja-altarid ei ole ohustatud. Kui saja sõjavankriga perel on kaks ametnikku, siis selle pere esivanemate tempel ei hävine. Kui isal on poeg, kes talle vastu vaidleb, siis isa ei riku kombeid. Kui härrasmehel *shi* 士 on sõber, kes talle vastu vaidleb, siis ta ei käitu kohasuse vastu.¹⁶¹

Xun-zi ütleb, et lisaks pojalik olemisele on vaja, et sind ka peetakse pojalikuks. Sarnaselt Konfutsiuse „Vesteid ja vestlusi“ teise peatüki seitsmenda salmiga ei piisa ainult vanemate teenimisest, vaid on vaja ka õiget suhtumist. Vale suhtumise põhjuseks on sõbrad, kes pole inimlikud. Kui inimene pole kodus distsiplineeritud, siis on see tema enda viga. Kui ta pole väljaspool kodu tuntud, siis on see tema sõprade viga. Kui kodus olla siiras ja väljas sõbruneda väarikatega, siis on võimatu, et härrasmeest ei teata tema pojalikkuse järgi.¹⁶²

Kokkuvõtvalt võib öelda, et inimene Xun-zi käsitluses on vastupidiselt

¹⁵⁹*Ibid.* 29.2, lk 251

¹⁶⁰*Ibid.* 29.2, lk 251-252

¹⁶¹*Ibid.* 29.3, lk 252

¹⁶²Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 29.4, lk 253

Meng-zile loomult halb, aga see-eest võimeline õppima ja seeläbi saama legendaarsete valitsejate sarnaseks. Inimloomuse halbust seisnes ahnuses ja kadeduses. Erinevalt kaasasündinud loomusest oli kõik hea töö vili. Selleks, et kaaasündinud emotsioone taltsutada, olid vajalikud kombed. Kombed teenivad Xun-zil kolme kõige põhilisemat: Taeva ja Maa näol elu, esivanemate näol suguliini ja valitseja ning õpetaja näol korda.

Ohvri- ja matuserituaalid hoolitsesid selle eest, et ei liialdataks ega koonerdataks. Ornamendina olid nad selle jaoks, et emotsioonid leiaksid õige väljundi. Lein oli erinevalt Konfutsiusest ja Meng-zist ka sotsiaalsete suhete ornamendiks ja lisaks pereliikmetele tuli leinata ka valitsejaid.

Xun-zi pojalikkuse järgi oli vaja kuuletumisele lisaks valitsejaid ja vanemaid ka kritiseerida, kui nad eksisid. Kahju vältimiseks oli isegi lubatud nende käsku mitte täita.

4 Pojalikkuse raamat

Kõigepealt tutvustan lähemalt „Pojalikkuse raamatut“. „Pojalikkuse raamat“ *Xiaojing* 孝經 kuulub samuti „Kolmteistraamatu“ 十三經 ehk konfutsianistlike kanooniliste tekstide kogu hulka olles neist kõige lakoonilisem. „Pojalikkuse raamat“ on ainult 1800 märki pikk, koosnedes kõigest 388 erinevast sinogrammist. Erinevalt teistest klassikalistest teostest ei sisalda see konkreetseid viiteid ajaloolistele isikutele, paikadele või sündmustele. Süntaks ja semantika on suhteliselt lihtsad ja sirgjoonelised.¹⁶³

Tekst on jaotatud 18-sse peatükki, milles õpetaja Konfutsius ja õpilane Zeng Shen vestlevad pojalikkuse mõiste üle. 1.-6. peatükk käsitlevad pojalikkuse mõistet rakendatuna erinevatest sotsiaalsetest positsioonidest alates keisrist kuni tavainimeseni välja. Peatükid 9, 10, 14, 15 ja 18 käsitlevad pojalikkust personaalsemast vaatepunktist. Peatükid 7, 8, 11, 12, 13, 16 ja 17 rõhutavad ühiskonna juhtimise vajalikkust isikliku eeskuju näitel alates keisrist kuni väikeametnikeni. Konfutsianistliku ideaali järgi saavutatakse kord ja harmoonia ühiskonnas poja-

¹⁶³Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. lk. 6

likkust kasutades ja isiklikku eeskju näidates, mitte aga jõudu ja sundust kasutades.

4.1 Zeng-zi 曾子

Zeng Shen 曾參 sündis 505. aastal e.m.a ja suri peaaegu neli kümnendit peale Konfutsiust 436. a. e.m.a. „Ajaloos ülestähendustes“ *Shiji* 史記, mis pandi kirja 1.saj algul e.m.a on kirjas, et Konfutsius hindas Zeng Sheni kõrgelt kui inimest, kes oli suuteline tõeliselt mõistma pojalikkust ja Konfutsius pühendas oma õpetuse temale. Zeng Shen kirjutas „Pojalikkuse raamatu“ ja suri hiljem samas riigis, kus Konfutsiuski.¹⁶⁴

Zeng Sheni teatakse kõige sagedamini nime all Zeng Zi ehk õpetaja Zeng, mis tähendab, et tegemist polnud ainult Konfutsiuse õpilasega, vaid et tal endalgi oli järgijaskond. „Vestetes ja vestlustes“ on peale Zheng Zi veel ühte teist Konfutsiuse õpilast mainitud õpetaja tiitliga. Zeng Zi esineb eelpoolmainitud teoses 15. korral, kus ta harva tsiteerib õpetajat, sagedamini aga väljendab oma filosoofilisi vaateid.¹⁶⁵

Õpetaja Zeng on läinud aga ajalukku eelkõige seoses pojalikkusega. Nii apokrüüfilistes kui ka kanoonilistes tekstides seostatakse teda pojalikkuse mõistega ja tuuakse välja tema äärmist aupaklikkust oma vanemate suhtes. Tema esinemine ka mittekonfutsianistlikes tekstides nagu taoistlikus „Zhuangzi's“ ja legalistlikus „Hanfeizi's“ on tõestuseks tema üldtuntud pojalikkusest.¹⁶⁶

Kuigi *Xiaojing* omandas klassikalise teksti staatuse alles 838. aastal Tangi dünastia ajal ja algul tähendas *jing* 經 tõenäoliselt põhilisi tõeskpdamisi, on seda teost loetud enam kui 80 inimpõlve.

216. aastal e.m.a aset leidnud raamatute põletamise tõttu on raske öelda, millal tekst täpselt kirja pandi, kuid Rosemont ja Ames on veendunud, et see ei saanud sündida enne kui suri meister Zeng 436. a. e.m.a. Esimest korda on „Pojalikkuse raamatut“ mainitud Lu riigi kroonikas „Kevaded-sügised“, mis koostati 239. aastal e.m.a. Seega jääb raamatu kirja panemise aeg suure tõenäosusega nen-

¹⁶⁴*Ibid.* lk. 11-12

¹⁶⁵*Ibid.* lk 12

¹⁶⁶*Ibid.* lk 13

de kahe daatumi vahele ja langeb kokku Sõdivate riikide perioodiga, millest sündis Hiina impeerium.¹⁶⁷

Päris ühel meelel ei olda ka teksti autorluse osas. Levinud on kolm teooriat, millest ühe järgi on Pojalikkuse raamatu autoriks Konfutsius ise. Teise teooria järgi pani meister Zeng kirja Konfutsiuse õpetussõnad ja kolmanda teooria järgi omistatakse autorlus Zeng Shenile õpilaste õpilastele, mis oleks kõige tõenäolisem, sest Zeng Shenil puhul kasutatakse õpetaja tiitlit.¹⁶⁸

4.2 Pojalikkuse raamatu päritolu

Kuna „Pojalikkuse raamat“ on kirja pandud Konfutsiuse ja õpetaja Zeng'i vahelise dialoogi vormis, siis oleks loogiline pidada ühte neist selle teose autoriks. „Taipingi ajastu imperiaalses lugemisvaras“ 太平御覽 (10. saj. lõpp) viidatud apokrüüfiliste tekstide *Xiaojing gou mingjue* 孝經鉤命訣 ja *Xiaojing zhong qi* 孝經中契 (mõlemad tänaseks hävinud) järgi tuleks „Pojalikkuse raamatu“ autoriks pidada Konfutsiust. Selle seisukohaga nõustub ka Sima Qian „Ajaloöülestähendustes“ kasutades Konfutsiuse tegevuse kohta väljendit 作孝經, mida on üheselt mõistatud kui Konfutsius deklameeris õpetaja Zeng'ile, kes selle kuuldu põhjal kirja pani.¹⁶⁹

Hani ja Tangi dünastia ajal oli levinud arvamus, et „Pojalikkuse raamatu“ kirjutas õpetaja Zeng, kes Konfutsiuse retsiteeritu kirja pani või siis hiljem kuuldut meenutades koostas teksti. Songi dünastia ajal oli levinud arusaam, et „Pojalikkuse raamatu“ kirjutasid ülesse hilisemad õpilased.¹⁷⁰

Chao Gong Wu 晁公武 (...-1171) kirjutas *Jun zhai du shu zhi's* 郡齋讀書志, et raamatu kirjutasid ainult meister Zengi õpilased. Zhu Xi 朱熹 (1130–1200) leidis, et tekst koosnes kahest kihistusest, millest esimene oli pärit Konfutsiuse ja meister Zengi eluajast. Teine kihistus pärines hilisemast ajast, sest seal esindatud lõigud *Guo yu'st* 國語 ja *Zuo zhuan'ist* 左傳 sobisid paremini eelpoolmainitud

¹⁶⁷Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. lk 17-19

¹⁶⁸*Ibid.* lk. 19

¹⁶⁹Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 142

¹⁷⁰Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 142

teostesse, kui „Pojalikkuse raamatusse“.¹⁷¹

Cai Yong 蔡邕 (133–192) viitab *Ming tang lun*'is 明堂論 *Xiaoqing chuan*'ile 孝經傳, mis olevat kirjutatud Wei Wen Hou 魏文侯 kodanikunimega Wei Si 魏斯 poolt, keda loetakse ühtlasi Wei riigi rajajaks 4. saj. keskpaigal. Tema surmadaatumiks loetakse 396. a e.m.a. Kindlasti pole tegemist Han'i dünastia aegadest tänaseni edasi antud tekstiga, sest „Han'i raamatus“ pole selle kohta ühtegi märget. Han'i eelsetel aegadel ei tähendanud *chuan* kommentaare ja kui teksti autor oli tõepoolest Wei Wen Hou, siis oleks ta kirjutanud „Pojalikkuse raamatule“ kommentaarid varem, kui selle oleksid jõudnud kirjutada Zeng Shen'i õpilased.¹⁷²

Vana-Hiina Lu riigi kroonikas „Kevaded-sügised“ (u. 239. a. e.m.a) on *Cha wei* 察微 peatükis tsitaat “Pojalikkuse raamatu” kolmandast peatükist, milles on otseselt viidatud ka “Pojalikkuse raamatule” endale väitega “Pojalikkuse raamat” ütleb *Xiaoqing yue* 孝經曰. Lisaks sellele on kroonikas “Kevaded-sügised” pojalikkust puudutavas peatükis *Xiao xing lan* 孝行覽 äravahetamiseni sarnane lausega “Pojalikkuse raamatu” teisest peatükist. Neid asitõendeid arvesse võttes peab William G. Boltz „Kevadete sügiste“ kirjutamise aega „Pojalikkuse raamatu“ *terminus ante quem*'iks.¹⁷³

Masaru Ikezawa leiab, et need laused on sattunud kroonikasse „Kevaded-sügised“ juhuslikult, sest tsitaat esineb peatükis, mis pole pojalikkuse mõistega seotud. Teiseks ei sobi tsiteeritud lause, mille järgi mõõdukus tagab rahuliku valitsemise *Cha wei* peatüki üldise sisuga, mis räägib hoopis tunnetamise vajalikkusest. Kolmandaks vastuargumendiks on „Pojalikkuse raamatule“ mitte viitamine pojalikkust käsitlevas peatükis *Xiao xing lan* kroonikas „Kevaded-sügised“, mis on üsna ebaharilik arvestades varasemat traditsiooni. Lisaks eelpoolnimetatule peab Ikezawa imelikuks, et esimesed viited „Pojalikkuse raamatu“ kohta teistes allikates ilmuvad alles umbes sada aastat pärast „Kevaded-sügised“ kirjutamist.¹⁷⁴

Masaru Ikezawa väidab toetudes Shin'ichirō Watanabele, et „Pojalikkuse

¹⁷¹*Ibid.*

¹⁷²*Ibid.* lk 143

¹⁷³*Ibid.*

¹⁷⁴Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994; lk 139

raamatut“ toimetasid Hanshi koolkonda kuuluvad konfutsianistid (2. saj. keskel e.m.a.). Watanabe toetub oma väites *Hanshi waizhuan*'ile 韓詩外傳, milles kohamäärust esindav repliik „idast läände“ vastab „Pojalikkuse raamatu vana teksti“ 17. peatükile ja *Dunhuang*'i tekstile. See osa värsist pärineb aga „Laulude raamatust“, mille tänini kõige paremini säilinud osa teatakse pärinevat Maoshi 毛詩 traditsioonist, kus see sama osa *Wenwang you sheng* 文王有聲 oodist on vastupidine „läänest itta“. Selle põhjal järeldas Watanabe, et „Pojalikkuse raamatu“ autorid konsulteersid Hanshi koolkonnaga ja suure tõenäosusega kuulusid ise ka sinna.¹⁷⁵

Ikezawa järgi oli „Pojalikkuse raamat“ kirjutatud umbes alates 2. sajandi keskpaigast e.m.a keiser Jingi (157-141 e.m.a) ja keiser Wu (141-87 e.m.a) valitsemise ajal. Samas ta ei välista võimalust, et „Pojalikkuse raamat“ on aastatepikkuse akumulatsiooni tulemus. Ta leiab, et erinevatel koolkondadel Hejiani, Hanshi ja Lu piirkondades võisid olla erinevad versioonid „Pojalikkuse raamatust“, kuna tekst oli üsna lihtne ja kuulus konfutsianistliku alghariduse hulka, siis erinevalt teistest klassikalistest tekstidest, ei moodustatud selle puhul õpetaja-õpilase suhet puudutavaid pikki genealoogiaid. Ta leiab, et enne üldise tuntuse pälvimist ringlesid tekstid Hejiani piirkonnas, mida seostatakse „Uue tekstiga“ ja Lu piirkonnas, mida seostatakse „Vana tekstiga“. Hiljem lisati tekstid juba põhiliste konfutsianistlike tekstide hulka.¹⁷⁶

4.3 Vana tekst ja Uus tekst¹⁷⁷

„Pojalikkuse raamatust“ on säilinud kaks erinevat versiooni: „Uus tekst“ *Jin wen* 今文 ja „Vana tekst“ *Gu wen* 古文. „Pojalikkuse raamatu“ „Uus tekst“ erineb „Vanast tekstist“ peatükkide järjestuse poolest ja „Vanas tekstis“ on üks lisapeatükk.¹⁷⁸

¹⁷⁵*Ibid.* lk 141

¹⁷⁶*Ibid.* lk 145-146

¹⁷⁷„Vana tekst“ tähistab vanal kirjal põhinevat „Pojalikkuse raamatut“ ja „Uus tekst“ tähistab uuel kirjal põhinevat „Pojalikkuse“ raamatut. Vana kiri *gu-wen* 古文 on sõdivate riikide pitsati kiri ja uus kiri *jin-wen* tähistab Han dünastia kaasaegset kantselei kirja. Allikas: Wilkinson, Endymion; *Chinese History: A New Manual, Revised and Enlarged*; Cambridge: Harvard University Press, 2000. lk 477

¹⁷⁸Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 122

Huan Tan 桓譚 (43 e.m.a.-28 a.) kirjutab *Xin lun*'is 新論, et „Pojalikkuse raamatu“ „Vana tekst“ oli 22 peatükki pikk, koosnes 1872 märgist ja erines „Uuest tekstist“ enam kui neljasajast kohast.¹⁷⁹

Esimesed kirjalikud allikad „Pojalikkuse raamatu“ kohta pärinevad „Han'i raamatust“ *Han shu* 漢書 30. peatükist pealkirjaga „Kunsti annaalid“ *Yi wen zhi* 藝文誌, mis kirjutati umbes 82. aastal.¹⁸⁰

„Han'i raamatus“ on „Pojalikkuse raamatu“ edasikandjateks nimetatud viis isikut: Zhang Sun *shi* 長孫氏, kelle kohta täpsemad andmed puuduvad; Jiang Weng 江翁, kes oli õpetlane Xuan Di 宣帝 valitsemise ajal (74–49 e.m.a.) Xia Qiu 瑕丘 piirkonnas; Hou Cang 后蒼, Xuan Di'ga samaaenge, kellega seostatakse ka veel „Kohasuse ja kommete raamatut“ *Yi Li* 義禮; Yi Feng 翼奉, samuti Xuan Di kaasaegne; Zhang Yu 張禹(...-5. a e.m.a.).¹⁸¹

Ükski nendest eelpool nimetatud isikutega seotud tekstidest pole aga säilinud terviklikuna. Kõik eelpool nimetatud olid „Uued tekstid“, mis erinesid teineteisest ainult kommentaaride ja pealkirja poolest, mis kandis kommenteerija perenime.¹⁸²

Erinevalt „Hani raamatust“ väidab „Sui raamat“ (636. a), et Zhang Sun'i raamatus oli üks lisapeatükk nimega „Majapidamine“ *Gui men* 閨門.¹⁸³ See seisukoht erineb „Hani raamatu“ seisukohast, mille järgi kõik viis versiooni olid ühesugused ja erinesid ainult kommentaaride poolest. Kahjuks pole ühtegi kolmandat allikat, mis aitaks selles teoorias lõplikult veenduda.

„Hani raamatu“ 30. peatükk nimetab veel teistki versiooni „Pojalikkuse raamatust“, 22 peatüki pikkust *Xiaojing Gu Kong Shi* 孝經古孔氏, mis Yan Shigu 顏師古 (581–645) järgi pärines Liu Xiang'ilt 劉向 (79-8 e.m.a.), kes võrreldes omavahel uut ja vana teksti kirjutas nende põhjal oma versiooni, mida võib ühtlasi pidada esimeseks toimetatud „Pojalikkuse raamatuks“. ¹⁸⁴Teine toimetatud

179Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 145

180Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 124

181Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 144

182Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 124

183Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 145

184Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical*

„Pojalikkuse raamat“ kandis nime *Xiaojing Zheng zhu* 孝經鄭注 ja selle autorlus omistati Zheng Xuan'ile 鄭玄 (127–200).¹⁸⁵

Esimest korda kahtles Zheng Xuan'i kommentaaridega „Pojalikkuse raamatu“ autentsuses Lu Cheng 陸澄 (423–494) oma kirjas Wang Jian'ile 王儉 (452–489), milles Lu Cheng väidab, et Zheng'i „Pojalikkuse raamatu“ kommentaari stiil ei sarnanenud Zheng Xuan'ile 鄭玄 (127–200) teistele kirjutistele. Samuti ei esinenud ühtegi märget teose olemasolu kohta muidu hästi dokumenteeritud Zheng Xuan'i teoseid puudutavates materjalides. Samale puudusele vihjab ka Liu Zhi Ji 劉知幾 (661–721) „Sui raamatus“.¹⁸⁶

Wei Zheng'i 魏徵 poolt 631. aastal koostatud *Qunshu zhiyao*'le 群書治要 ja teistele tekstidele tuginedes üritasid Qing'i dünastia filoloogid Pi Xirui 皮錫瑞 (1850–1908) ja Yan Kejun 嚴可均 (1762–1843) rekonstrueerida vahepeal kaduma läinud Zheng'i kommentaaridega „Pojalikkuse raamatut“. Ühtlasi nad ka väitsid, et Zheng Xuan 鄭玄 (127–200) oli tõepoolest Zheng'i kommentaaridega *Xiaojing Zheng zhu* 孝經鄭注 autor.¹⁸⁷

4.4 Uue teksti historiograafia

Lu De Ming'i 陸德明 (556–627) *Jingdian shiwen*'i 經典釋文 (625 a.) eessõna ja „Sui raamatu“ järgi pärines Liu Xiangi 劉向 tekst He Jian'ist 河間 pärit Yan Zhi'lt 顏芝. Yan Zhi peitis Qin'i dünastia aegsete raamatute põletamise eest „Uue teksti“ ja tema poeg Yan Zhen 顏貞 tõi Hani dünastia ajal selle soodsamate olude tekkimisel uuesti päevavalgele.¹⁸⁸

Kong Anguo kommentaaridega „Vana teksti“ sissejuhatuse järgi ilmus „Uus tekst“ Liu De 劉德 ehk He Jian'i 河間 kuningas Xian'i 獻 (155–130 e.m.a) kaudu välja. „Han'i raamatu“ ja „Ajaloolistele ülestähendustele“ järgi seostatakse kuningas Xian'iga veel teisigi klassikalisi raamatuid. Kuigi Kong Anguo „Vanas tekstis“ ei saa olla sajaprotsendiliselt kindel, võib He Jian'ist pärit Yan Zhi (221–206) poja Yan Zhen'i ja kuningas Xian'i seotust pidada vähemalt teoreetilisel

Guide. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 144–145

¹⁸⁵*Ibid.*

¹⁸⁶*Ibid.* lk 148

¹⁸⁷*Ibid.*

¹⁸⁸*Ibid.* lk 144

võimalikuks.¹⁸⁹

Tangi dünastia õpetlane Liu Xuan 劉炫 (...- 613) kinnitas *Xiaojing shuyi*'s 孝經述議, et Yan Zhi poeg peitis „Uue teksti“ ja hiljem mitteametlikult andis selle välja. Qi dünastia *Janyuan*'i 建元 ajastul (479–482) esitas selle teksti keisrile He Jiangi valitseja.¹⁹⁰

Xing Bing 邢昺 (932—1010) *Xiaojing zhengyi*'s 孝經正義 väidab samuti, et tegemist oli Yan Zhi'lt pärit „Uue tekstiga“, kuid tema järgi kuulus see tekst He Jian'i kuningale juba Han'i dünastia ajal.¹⁹¹

4.5 Vana teksti historiograafia

Kong Anguo 孔安國 (...-100 e.m.a) kommentaaridega seostatava „Vana teksti“ päritolu kohta leiame viiteid „Han'i raamatust“ ja „Shang'i raamatus“, millede järgi pärines „Vana tekst“ Konfutsiuse maja seinast. Nimelt olevad kuningas Lu Gong 魯恭 keiser Wu Di 武帝 (141–87 e.m.a) valitsemise ajal lammutustööde käigus avastanud „Pojalikkuse raamatu“ senitundmatu versiooni, mida hakati kutsuma „Vanaks tekstiks“. Avastamine ei saanud toimuda hiljem kui 128 a. e.m.a, sest seda peetakse kuningas Lu Gongi surmadaatumiks.¹⁹²

Chen Mengjia 陳夢家 (1911–1966) asetab avastamise sarnasesse ajavahemikku (140-129 e.m.a) ja sellise seisukohaga nõustuvad ka *Jingdian shiwen* 經典釋文 (625 a.) ja *Sui shu* (636 a.). Cheng Meng Jia põhjendab Konfutsiuse maja seinast leitud teoste koguse suurenemist hilisemates allikates vajadusega autoriseerida hiljem leitud tekste.¹⁹³

„Han'i raamatu“ peatükis „Chu riigi kuningas Yuan'i kroonika“ on öeldud, et kuningas Kongi valitsemise ajal (154-129 e.m.a) tuli lammutustööde käigus Konfutsiuse maja seinast välja 39 köidet dokumente „Kommete ülestähendusi“ ja 16 köidet „Kirjade raamatu“ dokumente, mille Kong Anguo esitas troonile Tian

189Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 131

190Ibid. lk 132

191Ibid.

192Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 145

193Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 127

Han'i (100-97 e.m.a) valitsemise ajal. Kuningas Wu ei avalikustanud dokumente needmise maagia kriminaalasja tõttu. Kroonprints'i süüdistati 91. a e.m.a keiser Wu vastu maagia kasutamises, mis päädis mässu ja noore prints'i surmaga.¹⁹⁴

„Han'i raamatu“ „Kunsti annaaside“ peatükk kommenteerib „Shang'i raamatut“ öeldes, et keiser Wu (140-87 e.m.a.) valitsemise ajal leidis kuningas mitukümmend vanades märkides kirjutatud köidet, millede hulgas olid ka „Kirjade raamatu“, „Vesteid ja vestlusi“ ja „Pojalikkuse raamatu“ vanad tekstid. Kõik teosed sai omaale Konfutsiuse järeltulija Kong Anguo, kes esitas need troonile, aga needmise maagia kriminaalasja tõttu ei lisatud neid õppimise osakonna tekstide hulka.¹⁹⁵

„Varase Han'i kroonika“ *Qian Han Ji* 前漢紀 järgi väitis Liu Xiang 劉向, et Lu riigi kuningas Gong avastas Konfutsiuse maja suurendamise käigus vanad tekstid, millede seas oli „Kirjade raamat“ 16 lisaköitega, „Vesteid ja vestlusi“ ja „Pojalikkuse raamat“. Kong Anguo esitas tekstid keiser Wu'le, aga needmise maagia kriminaalasja tõttu jäid need õppimise osakonda esitamata.¹⁹⁶

„Han'i raamatu“ peatükis „Lu riigi kuningas Gongi kroonika“ on seda sama sündmust kirjeldatud, et lammutustööde käigus kostus kellade ja harfide heli, mille peale töö peatati ning seinast leiti vanad tekstid koos kommentaaridega.¹⁹⁷

Teistsuguse käsitluse „Vana teksti“ päritolu kohta leiame Xu Shen'i 許慎 koostatud esimesest hiina keelsest sõnaraamatust *Shuowen jiezi* 說文解字 (121 a.), mille järgi esitati „Vana tekst“ troonile Zhao Di 昭帝 (86-74 e.m.a) valitsemise ajal San Lao 三老 nimelise Lu riigi vanema poolt. Wei Hong 衛宏 olevat „Vana teksti“ koos „Uue tekstiga“ omandanud hilise Hani dünastia ajal ja suuliselt edasi andnud.¹⁹⁸ Duan Yu Cai 段玉裁 (1735–1815) järgi võis olla tegemist sama tekstiga, mis tuli välja Konfutsiuse maja seinast, aga mis esitati troonile alles Zhao Di valitsemise ajal.¹⁹⁹

194Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhangguo Period*. University of British Columbia, 1994. lk 125

195Ibid. lk 126

196Ibid.

197Ibid.

198Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 145-146

199Ibid. lk 146

Liangi dünastia ajal (502-557) olid mõlemal tekstil: Kong Anguo 孔安國 “Vanal tekstil” ja Zheng'i kommentaaridega *Xiaojing Zheng zhu* 孝經鄭注 “Uuel tekstil” oma koolkonnad.²⁰⁰ Liangi dünastia lõpul läks aga Kong Anguo 孔安國 “Vanal tekst” kaduma. Alles Sui dünastia ajal ilmus tekst „Sui raamatu” järgi uuesti välja Palee raamatukogu juhi Wang Shao 王劼 kaudu, kes andis selle teksti üle Liu Xuan'ile 劉炫 (...-613) He Jian'ist 河間. Mõlemal tekstil oli ametlik staatus ja nad säilisid Tangi dünastiani, kuid suure tõenäosusega oli „Vana teksti” näol tegemist Liu Xuan'i 劉炫 fabrikatsiooniga.²⁰¹

William Hungi sõnul pole vahet, kelle võltsinguga oli tegemist, sest see oli suure tõenäosusega juba varasema võltsingu võltsing, sest ta pidas „Pojalikkuse raamatut” varase Han'i dünastia aegseks tekstiks, mille tõttu ei saanud see olla kirjutatud arhailises hiina keeles. Seega pidi Zhao Di'le 昭帝 (86-74 e.m.a.) esitatud tekst olema juba võltsing. Varaseim teade Kong Anguo kommentaariga „Vana teksti” kohta pärineb *Kongzi jiayu*'st 孔子家語 (250. a.), mis oli lisatud kas sellele samale võltsingule või siis juba mingile teisele võltsingule.²⁰²

4.6 Tang'i dünastia aegsed tõlgendused

Tangi dünastia valitseja Xuan Zhong 玄宗 (valitses 712–56) lasi 719. aastal korraldada uuringu, et välja selgitada kumba versiooni käibel olnud „Pojalikkuse raamatutest” pidada tõepärasemaks. Troonipärija esimene sekretär Liu Zhi Ji 劉知幾 (661–721) väitis *Xiaojing zhuyi*'s 孝經注議, et Kong Anguo „Vana teksti” tuleks eelistada Zheng'i „Uuele tekstile”. „Vana teksti” näol oli suure tõenäosusega tegemist sama tekstiga, mis ilmus välja Wang Shao kaudu Sui dünastia ajal ja jõudis Liu Xuan'i kätte.²⁰³

Zheng'i “Uut teksti” pidasid autentsemaks õpetlased eesotsas Si Mazhen'iga 司馬貞 (8. saj. algus), kes Rituaalide nõukogule esitatud uurimuses leidsid, et Kong Anguo „Vana tekst” on võltsing.²⁰⁴

²⁰⁰*Ibid.*; lk 145

²⁰¹*Ibid.*

²⁰²Hung, William. A Bibliographical Controversy at the T'ang Court A. D. 719. *Harvard Journal of Asiatic Studies*. Vol. 20, No. 1/2, 1957 lk. 129

²⁰³Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 146

²⁰⁴Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michae, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical*

Keiser Xuan Zhong polnud tulemustega rahul väites, et keskenduti välistele erinevustele ja tema lõplik otsus oli, et Zhengi kommentaaridega „Uus tekst“ jääks kasutusse ning Kong Anguo'ga seotud teose uurimist jätkataks, et see tekst ei läheks tulevastele põlvvedele kaduma.²⁰⁵

Keiser Xuan Zhongi 玄宗 poolt 722. aastal välja antud „Pojalikkuse raamatu“ „keiserlikud kommentaarid“ *yu zhu* 御注: *Kai yuan shi zhu* 開元始注 ja 742. aastal parandatud trükk *Tai bao zhong zhu* 天寶重注, ringlesid keisri enda eessõnaga *yu* 序 ja kommentaaridega *zhu* 注. Keisri enda korralduse tõttu olid eelpool nimetatud teosed laialt levinud üle kogu Hiina.²⁰⁶

„Keiserlikest kommentaaridest“ läks kaduma *Kai yuan shi zhu* 開元始注, mis hiljem leiti üles Jaapanist ja on lisatud Li Shuchang'i 黎庶昌 (1837–1897) *Guyi congshu*'sse 古逸叢書.²⁰⁷

Keiser Xuan Zhong'i 玄宗 korraldustest lähtuvalt kirjutas Yuan Xingchong 元行沖 (653–729) „keiserlikele kommentaaridele“ kommentaari (疏), mis on osaliselt säilinud Ma Guohan'i 馬國翰 (1794–1857) kogutud fragmentide näol teoses „*Yuhan shanfang jiyi shu* 玉函山房輯佚書 (1853).²⁰⁸

745. aastal lasi keiser Xuan Zhong 玄宗 kivist steelidele graveerida enda eessõna ja parandatud trüki järelsõnaga „Pojalikkuse raamatu“, mida teatakse *Shitai Xiaojing*'i 石臺孝經 nime all. *Shitai Xiaojing* asendas peagi Kong'i ja Zheng'i versioonid pojalikkuse raamatust ning sellel põhinevad ka tänapäevased uustrukid (välja arvatud „Vana tekst“).²⁰⁹ Kivisteelile graveeritud *Shitai Xiaojing*'i võib tänaseni näha Xi'an'i Kivisteelide muuseumis 西安碑林博物館.

4.7 Pojalikkus *Xiaojingis* 孝經

„Pojalikkuse raamatu“ esimene sissejuhatav peatükk²¹⁰ „Eesmärgi ja

Guide. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993. lk 146

205 *Ibid.* lk 147

206 *Ibid.* lk 150

207 *Ibid.* lk 150

208 *Ibid.* lk 151

209 *Ibid.* lk 150

210 Kommentaaride traditsiooni järgi ei olnud algsel tekstil pealkirju. Allikas: Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009 lk 116

tähenduse avamine“ tutvustab raamatu peaideed, milleks on pojalik valitsust *xiaozhi* 孝治. Idee pole iseenesest uus, sest ka Konfutsius räägib pojalikkuse kasutamisest valitsemisel: „...ole pojalik ja heatahtlik rahvas on ustav...“.²¹¹

Konfutsius küsib oma õpilaselt Zengilt, et kuidas muistsed valitsejad pidades ülimaks väge ja tähtsaimaks kulgu *zhi de zhi yaodao* 至德要道 valitsesid tervet teavaalust.. Konfutsius vastas sellele ise, et see oli pojalikkus, millest vägi välja kasvas.

Kui Konfutsiuse ja Meng-zi pojalikkus algas vanemate austamise ja armastamisega, mida tuli väljapoole laiendada kõigile inimestele, siis „Pojalikkuse raamatus“ algab pojalikkus enese vigastamisest hoidumisega *bu gan huishang* 不敢毀傷 ja lõppeb enese kehtestamisega *lishen* 立身, mis toob vanematele tunnustuse *xian* 顯.

Enese vigastamisest hoidumist pole varasemalt pojalikkusega otseselt seostatud. Kaudne seos on ainult Konfutsiusega, kes ütles, et vanematel ei tohiks olla muud muret lapse pärast, kui tema tervise kohta.²¹²

Sarnaselt Xun-zile ütleb esimene peatükk, et pojalikkus algul teenib vanemaid *shiqin* 事親, vahepeal teenib valitsejat *shijun* 事君 ja lõpus kehtestab end *lishen* 立身. Xun-zi järgi pojalikkus kodus ja vennalikkus väljas on inimese väikene teguviis *xiao xing* 小行. Kuuletumine shun 順 ülematele ja siirus *du* 篤 alamate suhtes on keskmine teguviis *zhong xing* 中行. Järgida kulgu, mitte valitsejat ja järgida kohasust, mitte isa, on inimese suur teguviis *da xing* 大行.²¹³

„Pojalikkuse raamatus“ ja „Xun-zis“ kirjeldatav pojalikkuse laiendamine koduseinte vahelt väljapoole seisneb hoopis teistsugusel loogikal kui Konfutsiusel ja Meng-zil, kellede järgi üksikute (vanemate) armastus ja austus laieneb paljudele. „Pojalikkuse raamatus“ tuleb vanemate armastus ja austus kõigepealt laiendada valitsejale, et see ükskord peegelduks eduka karjääri puhul tagasi vanematele, kui on end kehtestatud ja saavutatud üle põlvkondade kestev kuulsus *yangming yu houshi* 揚名於後世.

211Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009.; II. 20; lk 56

212Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009. II, 6; lk 52

213Knoblock, John; *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 29.2, lk 251

Ennast ei tohi vigastada, sest keha on pärit vanematelt. Enese kehtestamine on seotud mainega. Maine põhineb kodusel kasvatusel ja pojalikkusel. Enese vigastamine on nii füüsiline kui ka vaimne, sest maine või seisuse kaotus toob vanematele tunnustuse asemel häbi. Seega valitseja teenimine on seotud pojalikkusega, sest selles peegeldub vanemate hea kasvatus. Eduka teenistuse korral, kui on ennast kehtestatud, saavutatakse üle põlvkondade kestev kuulsus, mis osutab tagasi vanemate heale kasvatusel.

Järgnevas viies peatükis kirjeldatakse, kuidas pojalikkus avaldub erinevates sotsiaalsetes klassides. Peatükid on paigutatud tähtsuse järjekorras ja algavad kuninga ning lõppevad tavainimeste ehk maarahva pojalikkusega.

Teises „Teavapoja“²¹⁴ nimelises peatükis laieneb kuninga pojalikkus Konfutsiuse ja Meng-ziga sarnase põhimõtte järgi isiklikelt vanematelt kõigile vanematele, sest kes austab ja armastab oma vanemaid, ei söanda *bu gan* 不敢 vihata *e* 惡 ja põlata *man* 慢 teiste omi. Taevapoeg ehk kuningas, kes täie armastuse ja asutusega teenib vanemaid *ai jing lan shiqin* 愛敬盡於事親, õpetab rahvale *baixing* 百姓 väge *de* 德 ja kõik maad nelja mere vahel *sihai* 四海 võtavad eeskuju.²¹⁵ Sellest võib järeldada, et tegemist on esimese peatüki jätkuga, sest muistsete kuningate ülim vägi avaldub taevapoja pojalikkusena, mis paneb inimesed tema eeskuju järgima. Vägi *de* 德 pole antud kontekstis enam Lääne-Zhou valitsejate sünnijärgne kaasavara, vaid pojalikkuse õpetus *jiao* 教 või meetod, mille abil inimesi valitseda.

Kolmandas „Ülikute“²¹⁶ peatükis kirjeldatakse meetodit, kuidas säilitada oma lääni. Lääni tunnuseks oli maa- ja vilja-altarid *sheji* 社稷. Kevadete-sügiste

214Taevapoeg *tianzi* 天子, Hiina varasemate dünastiate (Shang-Yini ja Zhou) ajal tähendas kuningat, hiljem keisrit. Mõiste on lähedalt seotud teavatahtega *tianming* 天命, mille järgi sai sai kuningas õiguse valitseda Taevalt. Mõiste pärineb Shang-Yini ajastust (16.-11. saj e.m.a), mil usuti et kõrgeim jumalus Taevas on kuningaga seotud veresuguluse kaudu. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 225

215Rahvas on *baixing* 百姓, mis otsetõlkes tähendab sadat hõimu. Saja hõimu all peetakse silmas Hiina kultuuriruumi kuuluvaid inimesi. Neli merd *sihai* 四海 tähendab nelja mere vahelisel alal elavaid kõiki rahvaid, ka barbareid. Allikas: Legge, James. *The Sacred books of China: The texts of Confucianism.v.3: Part I. The Shû king. The religious portions of the Shih king. The Hsião king*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1996; lk 468

216Ülikud *zhuhou* 諸侯 on taevapojaga läänisuhtes olevate riikide valitsejad. Allikas: Hu, Pingsheng 胡平生; Chen, Meilan 陈美兰. *Liji. Xiaojing* 礼记. 孝经. Peking 北: Zhonghua shujiu 中华书局, 2007 lk 228

ajastul suuremad riigid sageli hävitasid väiksemate altarid ja sundisid neid rajama uusi, mis sümboliseeriksid muutunud läänisuhteid.²¹⁷

Selleks, et ülikud ei kaotaks oma lääne ja säilitaksid jõukuse ning väärikuse *fugui* 富貴, pidid nad sarnaselt Meng-zi õpetusele olema administratiivselt võimekad.²¹⁸ Ülikute pojalikkus seisnes selles, et hoolimata kõrgest positsioonist ei olnud nad kõrgid *jiao* 驕, vaid tähelepanelikud oma tegudes ja tagasihoidlikud kulutustes *zhi jie jin du* 制節謹度. Pojaliku valitsemise läbi olid maa- ja vilja-altarid kaitstud *bao sheji* 保社稷 ja ülikute ning rahva vahel valitses kooskõla *he* 和.

Neljandas „Ministrite ja suurametnike“²¹⁹ peatükis on pojalikkus seotud kommetega *li* 禮, mille järgi kõrged ametnikud ei söanda *bu gan* 不敢 endiste valitsejate *xianwang* 先王 poolt seadustamata *fa* 法 riideid kanda *fu* 服, juttu rääkida *yan* 言 ja tegusid teha *xing* 行. Kui sõnad ja teod vastavad kommetele, siis nad täidavad terve taevaalse ning pole väärad *kouguo* 口過 ega ole jälgid *yuane* 怨惡. Kommete järgimine ei too endaga kaasa häbi ja seetõttu on esivanemate templid hoitud *shou zongmiao* 守宗廟.

Pojalikkus on seotud kommetega riietuse kaudu. Enne Zhou dünastiat seostati tsivilisatsiooni ja sotsiaalse harmoonia taset just riietusega. Hiinlased olid barbaritest kultuuriliselt arenenumad tänu muistsetele kuningatele, kes valitsesid ja panid riidesse vastavalt Taeva ja Maa korrale. Tänapäevani tähistab sõnaühend krae-varrukad *lingxiu* 領袖 juhti. Alles Zhou dünastia ajal tõusid kombekohase riietumise kõrval esile kombed *li* 禮 ja muusika *yue* 樂, mida etendati eelkõige sotsiaalsetel üritustel nagu matused, pulmad, sõjakäigud.²²⁰

Viiendas „Ametnike“²²¹ peatükis on pojalikkus sarnaselt esimesele

217Cook, Constanc. ANCESTOR WORSHIP DURING THE EASTERN ZHOU. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009 lk 247-248

218Legge, James; „Mengzi 孟子”; I B, 13 <http://ctext.org/mengzi> 04.04.2015

219Taevapoeg tugines valitsemises ametnike hierarhiale. Ametid tähtsuse järjekorras koos palees töötavat ametnike arvuga: 9 ministrit qing 卿, 27 suurametnikku dafu 大夫. Sotsiaalses hierarhias oli ülikutel zhuhou 諸侯 kõrgem positsioon kui ministritel ja ülikute paleedes teenisid samuti ministrid ja suurametnikud, kelle ülesanne oli valitsejat abistada. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; *Xin yi Xiaojing duben* 新譯孝經讀本; Taipei shi 臺北市: Sanmin, 2008. lk25-26

220Shan, Chun. *Major Aspects of Chinese Religion and Philosophy. Dao of Inner Saint and Outer King*. New York: Springer, 2012.lk 225-227

221Ametnik shi 士 oli riigiameti madalaim positsioon, kellest kõrgemale jäid ministrid ja suurametnikud. Ametnikud jagunesid veel tähtsuse järjekorras kõrgemad ametnikud shangshi

sissejuhatavale peatükile laiendatud vanematelt valitsejale. Kui Konfutsiusel ja Meng-zil oli vanemate teenimine olulisem valitseja teenimisest, siis „Pojalikkuse raamatus“ on need võrdsustatud, sest nii ema armastus *ai* 愛 kui ka valitseja austus *jing* 敬 mõlemad põhinevad isa armastamisel ja austamisel.

Ametnike pojalikkus seob vanematele kuuletumise valitsejale kuuletumisega, sest pojalikkus valitsejat teenides *shi jun* 事君 on ustavus *zong* 忠 ja austus *jing* 敬 ülemat teenides *shi zhang* 事長 on kuulekus *shun* 順. Kui ametnikud kasutavad pojalikkust oma teenistuses, siis on nad suutelised hoidma oma palka ja seisust *luwei* 祿位 ning jätkata esivanematele ohverdamist *jisi* 祭祀.

Kuuendas „Maarahva“ *shu-ren* 庶人 peatükis tuuakse pojalikkuse puhul esile sarnaselt ülikutegagi kompetentsust oma ühiskondliku rolli täitmisel. Talupojad peavad oskama kasutada ilma muutusi *tiandao* 天道 ja eristama viljakat pinnast viljatust *fen di zhi li* 分地之利. Erinevalt teistest sotsiaalsetest klassidest ei seisne maarahva pojalikkus mitte vanemate ja valitseja teenimises, vaid vanemate füüsilises hoolitsuses *yang* 養.

Esimese kuue raamatu kokkukuuluvust näitab kuuenda peatüki viimane lause, milles on öeldud, et niimoodi avaldub pojalikkus taevapojast kuni maarahvani ja see on kõigile jõukohane. Masaru Ikezawa väidab, et esimesest kuuest peatükist on „Ülikud“ ning „Ministrid ja suurametnikud“ hilisemad lisandid, sest „Pojalikkuse raamatu“ oletataval kirjutamise ajal ei olnud Hiinale iseloomulik viieastmeline sotsiaalne hierarhia.²²²

Masaru Ikezawa väidab, et lisapeatükid ei näita, kuidas on omavahel seotud pojalikkus ja reeglite järgimine.²²³ Kriitika „Ülikute“ peatüki osas on õigustatud, sest seal tõepoolest ei mainita reeglite järgimist, kuid seal on esile tõstetud administratiivset võimekust, mis on sarnane „Maarahva“ peatükiga, kus pojalikkus seisneb eelkõige ühiskondliku rolli edukas täitmisel. Lisaks on

上士, keskmised ametnikud *zhongshi* 中士 ja madalamad ametnikud *xiashi* 下士. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 28 Tuginedes Leggele, kes väidab, et *shi* 士 tõlkimine haritlaseks ei võta arvesse ajastust, mille teos kirja pandi, otsustasin tõlkida *shi* ametnikuks. Leian, et ametnik väljendab paremini *shi* 士 rolli ühiskonnas ja ei eksita tähenduse osas. Allikas: Legge, James. *The Sacred books of China: The texts of Confucianism. v.3: Part I. The Shû king. The religious portions of the Shih king. The Hsião king.* Delhi: Motilal Banarsidass, 1996. lk 471

²²²Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period.* University of British Columbia, 1994 lk 150

²²³*Ibid.*

mõlemas peatükis õhutatud tagasihoidlikkust kulutustes.

Kriitikat „Ministrite ja suurametnike“ peatüki osas ei pea ma põhjendatuks, sest pojalikkus on seal otseselt seotud kommete järgimisega. Hoolimata sellest, et „Ministrite ja suurametnike“ peatükis ei kasutata kordagi väljendit kombed *li* 禮, on seal juttu endiste valitsejate poolt seadustatud riitusest, jutust ja käitumisest, mis kuuluvad kommete alla. Kommete järgimine on omakorda seotud esimese peatüki pojalikkusega, sest nende mittetäitmine tooks tuntuse *xian* 顯 asemel vanematele häbi, mis kõrgete ametnike puhul tähendaks seisuse ja koos sellega ka esivanemate templid kaotust.

Teise põhjusena toob Ikezawa välja, et oletatavad lisapeatükid mainivad kõigepealt käitumisstandardeid, mille abil õnnestuks positsiooni säilitada ja alles hiljem lisavad, kuidas see on seotud pojalikkusega. Tema sõnul vastab sellele loogikale ainult esimene peatükk, kus on positsiooni säilitamine seotud suguliini säilitamisega.²²⁴ Sarnasel põhimõttel on üles ehitatud ka „Maarahva peatükk“, kus kõigepealt räägitakse talupoegade puhul kompetentsist põlluharimisel ja alles hiljem räägitakse, kuidas see on seotud pojalikkusega.

Kolmandaks põhjuseks pidada kahte eelpool mainitud peatükki hilisemateks lisanditeks on Ikezawa arust nende mõlema sarnasus, mille põhjal ta oletab, et nad peavad olema hiljem koos lisatud eesmärgiga matkida esimest peatükki.²²⁵ Taaskord ei saa selle väitega nõustuda, sest mõlemad peatükid erinevad üksteisest pojalikkuse avaldumise viisides. Ülikute pojalikkus seisneb administratiivses võimekuses ja kokkuhoidlikkuses, samas kui kõrgete ametnike pojalikkus põhineb kommete täitmisel.

Seega nõustun pigem Ikezawa doktoritöös esitatud Zhu Xi, Yoshio Takeuchi ja Shin'ichiro Watanabe traditsioonilise seisukohaga, et „Pojalikkuse raamatu“ „Uue teksti“ esimest kuut ja „Vana teksti“ esimest seitset peatükki tuleb pidada koherentseks tekstiks ja eelpool nimeatute järgi ka vanimaks osaks.²²⁶

Seitsmes „Kolme alge“ *san-cai* 三才 peatükk esitab pojalikkuse

²²⁴Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994 lk 150

²²⁵*Ibid.*

²²⁶*Ibid.* lk 152

metafüüsilise põhjenduse. Kolmeks algeks on Taevas *tian* 天²²⁷, Maa *di* 地²²⁸ ja inimene *ren* 人. Inimene on pojalikkuse kaudu seotud transtsendentse Taeva ja Maaga. Selle loogika põhjal pole pojalikkus enam moraalsuse alguseks nagu esimeses peatükis, vaid pojalikkus ise ongi moraalsuseks. „Pojalikkus on taeva igavene lakkamatu tava, maa kohasus ja inimeste (õige) teguviis *fu xiao, tian zhi jing ye, di zhi yi ye, min zhi xing ye* 夫孝，天之經也，地之義也，民之行也.“

Samas säilib pojalikkuse utilitaristlik pool, sest taeva tava järgides kuuletub terve taevaalune *shun tianxia* 順天下. Inimeste muutmiseks kasutasid muistsed valitsejad õpetust, mis polnud sünge *jiao bu su* 教不肅 ja valitsust, mis polnud karm *zheng bu yan* 政不嚴.

Erinevalt esimesest peatükist ja Konfutsiuse õpetusest pole pojalikkus moraalsuse alguseks, vaid katkeb endas kõiki teisi vooruseid nagu kõikehaarav armastus *bo-ai* 博愛, austus *jing* 敬, kohasus *yi* 義, vägi *de* 德, kombed *li* 禮 ja muusika *yue* 樂. Pojalikkus, mitte ainult ei läbi kõiki ühiskonna kihte, vaid metafüüsilise suurusena sisaldab kõiki teisi voorusi, mille tõttu selle mõju ei piirdu ainult ühe vanema või valitseja teenimisega, vaid transformeerib tervet ühiskonda. See mõttekäik sarnaneb Konfutsiuse ja Meng-zi õpetusele pojalikkusest, kus pojalikkus algab oma vanematest ja lõpuks mõjutab kõiki isasid ja emasid.

Kaheksandas peatükis on esitatud pojaliku valitsuse astmeline struktuur, mille järgi kõik sotsiaalsed klassid peavad olema tähelepanelikud endale vahetult alluvate alamate suhtes. Üksikutele rakendatud pojalikkus laieneb aga tervele ühiskonnale. Näiteks muistsed valitsejad ei sõandanud põlata *bu gan yi* 不敢遺 väikeste riikide ministreid ega ülikuid²²⁹, mille tulemusel kümme tuhat riiki

227Teavas *tian* 天 on hiina õpetuste keskne mõiste, mis tähistab ülimat väge, loodust ja ilma. Kui algselt Shang-Yini ajastul (16.-11.saj e.m.a) tähendas ta taevast üliolendit, siis hiljem muutus mõiste abstraktsemaks ja hakkas tähistama universumi loovat ja sigitavat väge. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 225

228Maa *di* 地 on taeva paariliseks ja esindab passiivset, vastuvõtvat, kasvatavat väge. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 225

229Zhou dünastia ülikute *zhuhou* 諸侯 (lääniisandate) viist seisust: vürst *gong* 公, ülikuid *hou* 侯, krahve *bo* 伯, vikonte *zi* 子, paruneid *nan* 男, kes olid kõik taevapojaga läänisuhtest. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; *Xin yi Xiaojing duben* 新譯孝經讀本; Taibei shi 臺北市: Sanmin, 2008. lk 38

kuuletus neile. Ülikute klassi viieks jagamine rõhutab ilmekalt mõtteskeemi, mis sarnaneb pigem varasemale konfutsianistlikule pojalikkuse laienemise muustrile üksikutelt kõigile kui esimeses kuues peatüki kirjeldatule.

Üheksandas „Õndsate valitsuse“ *sheng-zhi* 聖治 peatüki küsib Zeng-zi Konfutsiuselt, kas õndsate²³⁰ väes *de* 德 ületas midagi pojalikkust. Õndsad on kõrgeimale arengutasemele jõudnud inimesed, kelles kõige kõrgem vägi on pojalikkuse näol arenenud täiuseni. Seitsmendas peatüki oli pojalikkus samastatud Taeva tavaga *tian jing* 天經 ja muudetud ülimaks vooruseks, mis katkes endas kõiki teisi. Selle analoogia põhjal avaldub õndsate ülim pojalikkus isa võrdsustamises Taevaga *pei tian* 配天. Zhou Vürst²³¹ „ohverdas piirialtaril Isand Sorgole²³², kes oli võrdsustatud Taevaga, Valguse saalis ohverdas Kuningas Wenile, kes oli võrdsustatud Shangdi'ga²³³.“ Sellega on loodud metafüüsiline alus isa teenimiseks, mis pole enam ainult paljas kuulekus vanemale generatsioonile, vaid kosmilise Taeva tava järgimine.

Sarnaselt esimese peatükiga on siin väidetud, et pojalikkusel on algus ja lõpp. Pojalikkuse alguseks on kiindumus *qin* 親, mida tuntakse vanemate vastu juba põlve *xi* 膝 pikkuselt. Pojalikkus areneb päev-päevalt vanemate kummardamiseks *yan* 嚴, mis täiuslikul kuju avaldub isa võrdsustamises Taevaga *pei tian* 配天.

Õndsad enda eeskuju läbi suudavad muuta tervet maailma, sest nende

230Õnnis shengren 聖人 on hiina õpetustest kõrgeima arengutasemeni jõudnud inimene. Varases konfutsianismis tähistati selle nimetusega eelkõige müütilistest valitsejatest kultuuriheeroiseid (Huang Di, Yao, Shun, Yu, Wen Wang, Wu Wang jt). Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 269

231Zhou Vürst Zhou Gong 周公 oli Kuningas Weni poeg, Kuningas Wu noorem vend ja Kuningas Chengi onu. Taevas oli Zhou dünastia esivanem ja jumalus. Allikas: Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. lk 117

232Isand Sorgo Hou Ji 后稷 oli üks tähtsamaid esivanemaid, keda Lääne-Zhou ajastul austati, sest ta oli legendaarne dünastia alusepanija ja põlluharimise patroon. Allikas: Overmyer, Daniel. L. *Chinese Religion: An Overview. Eliade, Mircea, ed. Encyclopedia of Religion Volume 3*. New York: Macmillan Publishing Company, 1987. lk 260

233Shangdi 上帝 tähendab otsetõlkes ülemvalitsejat, kõrget esivanemat. Shang-Yini ajastul (16.-11. saj e.m.a) tähistas Shangdi valitseva suguvõsa esivanemaid, kellele toodi ohvreid, siis Zhou dünastia ajal sulas mõiste tähendus ühte Taevaga *tian* 天 ja hakkas tähistama abstraktset loovat printsiipi. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 197-198

õpetus ja valitsus lähtub kõige põhilisemast ehk juurest *ben* 本, pole sünge *bu su* 不肅 ega karm *bu yan* 不嚴, vaid loomulik *tian xing* 天性 isa ja poja vaheline kulg *fu zi zhi dao* 父子之道. Loomuvastane on armastada ja austada teisi inimesi ilma vanemaid austama, mis esimese juhul on väe rikkumine *bei de* 悖德 ja teisel juhul on kombe rikkumine *bei li* 悖禮. See mõttekäik järgib Konfutsiuse ja Mengzi õpetuse loogikat, et armastus ja austus peab laienema vanematelt teistele inimestele, mitte vastupidid.

„Õndsate valitsuses“ on ühendatud esimese ja seitsmenda peatüki seisukohad, mille järgi pojalikkusel peab olema algus vanemate armastamise ja austamise näol, et tegemist ei oleks rikutusega *bei* 悖. Pojalikkuse lõpuks on õndsad, kes on pojalikkuse endas arendanud täiuseni ja võrdsustanud isa kummardamise Teavaga teenimisega.

Kümnes „Pojalikkuse kroonika“ *ji xiao-xing* 紀孝行 peatükk loetleb tingimused, mis peavad olema täidetud, et vanemate teenimine oleks pojalik. Sarnaselt Konfutsiusega²³⁴ on rõhutatud vanemate teenimisel õiget meelsust: „kodus täie austusega, hooles suure rõõmuga, haiguses tõsise murega, surmas sügava leinaga, ohverdades kange hardusega.“

Pojalikkus seisneb pahelise käitumise vältimises, mis võiks vanematele häbi valmistada. Pahedena on välja toodud kõrkus *jiao* 驕, mis oli kolmandas peatükis märgitud ka ülikute negatiivseks iseloomuomaduseks, sõnakuulmatus *luan* 亂 ja riiukus *zheng* 爭. Kui nendest kolmest pahest ei olda vabanatud, „siis isegi kui toidaks vanemaid igapäevaselt looma-, lamba-, sealihaga, poleks ikka pojalik.“²³⁵

Üheteistkümnes peatükk „Viis karistust“ *wu-xing* 五刑²³⁶ ütleb, et kõikidest kuritöödest oli kõige suurem seaduse rikkumine eksimine pojalikkuse vastu. Pojalikkusel põhines terve ühiskonnakorraldus: suhted ülemate ja alamate,

234Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009. II, 7-8. lk 53

235„praegune pojalik kuulutab| ma suudan vanemaid ülal pidada| koerad hobused| neid peetakse samuti ülal| aupaklikkust ei ole| milles on erinevus“. Allikas: Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmine tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009. II, 7. lk 53

236Viis karistust *wuxing* 五刑 seisnesid Hani ajastu alguses keha moonutamises (näkku tätoveerimine, nina äralõikamine, jäsemete amputeerimine, karsteerimine /steriliseerimine, pea maharaiumine). Allikas: Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T.; Ames, „Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*. Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009. lk 117

laste ja vanemate vahel ning õndsate antud seadused. Seega eksimine pojalikkuse vastu tähendas eksimist terve ühiskonna vastu ja oli seeläbi korratuse *luan* 亂 põhjuseks.

Kaheteistkümnendas „Tähtsaima kulu avamise“ *guang yao-dao* ja kolmeteistkümnendas „Ülima väe avamise“ *guang zhi de* 廣至德 peatükis on lahti seletatud esimeses peatükis mainitud viis, kuidas muistsed valitsejad tähtsaimaks pidades kulgu ja ülimaks pidades väge suutsid valitseda tervet teavaalust. Kulg seisneb pojalikkuses *xiao* 孝 ja vennalikkuses *ti* 悌, mis õpetavad inimestele vanemate armastust *ai* 愛, kuuletumist *shun* 順 ja kombeid *li* 禮. Kommete teel näitavad inimesed üles austus vähestele (isa, ema valitseja), kuid see valmistab rõõmu paljudele *jing zhe gua er yue zhe zhong* 敬者寡，而悅者眾.

Muistsete valitsejate ülim vägi on õilsate²³⁷ pojalikkuse õpetus, mis ei seisne uksele uksele käimises ja iga pere eraldi õpetamises, vaid rakendatuna laieneb kõigi vanemate, vendade ja valitsejate austuseks.

Esimesest peatükist lähtudes võib tunduda, et pojalikkuse laiendamine kodust välja seisneb varasemast traditsioonist erineval arutluskäigul vanematelt valitsejale, mis eduka karjääri puhul pöördub tunnustuse näol vanematele tagasi. Kulu ja väe avamist puudutavate peatükkide näol võib siiski veenduda, et üksikute inimeste vastu üles näidatud pojalikkus on siiski mõeldud laienema kõigile.

Neljateistkümnendes peatükk „Kuulsuse avamine“ *guang yang-ming* 廣揚名 kordab esimese ja viienda peatüki motiivi vanemate ja valitseja teenimise sarnasusest. Õilsa pojalikkus vanemate teenimisel ja vennalikkus vanema venna teenimisel on ülekantavad ustavuseks valitsejale *zong jun* 忠君 ja kuulekuseks ülemale *shun zhang* 順長. Seeläbi tagab hea kodune kasvatus edukuse riigiteenistuses ja nii enese kehtestamise läbi saavutatakse kuulsus, mis kestab üle inim põlvkondade *ming wei yu houshi* 名立於後世.

Viieteistkümnendes peatükk „Laitmine, Sarjamine“ *jian-zheng* 諫諍 lükkab

237Õilis junzi 君子 on konfutsianismis ideaaltüübiks, kes vastandub lihtinimesele xiaoren 小人. Teda iseloomustab kutsumus teenida teisi inimesi, mida ta teeb konfutsianistlikke voorusi (inimlikkus, kohasus, kombed, tarkus, jt) silmas pidades. Konfutsiuse järgi oli väga raskesti saavutatav inimtüüp õnnis õilsast kõrgem. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011. lk 268-269

ümber väite, nagu pojalikkus tähendaks ainult kuuletumist. Sarnaselt Meng-zile ja Xun-zile sisaldab pojalikkus kohustust vaielda vastu *zheng* 爭 endast kõrgemal positsioonil olevale isikule, et nad ei ohustaks oma positsiooni või mainet.

„Laitmise, sarjamise“ peatükk on oma ülesehituselt väga sarnane Xun-zi 29. raamatu kolmandale peatükile²³⁸ ja erineb ainult sotsiaalsete klasside ja neid kritiseerivate isikute arvu poolest. Kui „Pojalikkuse raamatu“ loetelu algab taevapojaga *tianzi* 天子 ja teda kritiseeriva 7 ametnikuga, siis Xun-zil puhul on tegemist 10 000 sõjavankriga riigiga ja 4 kritiseeriva ametnikuga.

Kui „Xun-zis“ kirjeldatakse sotsiaalseid klasse sõjavankrite arvu järgi, siis „Pojalikkuse raamat“ kasutab esimesest kuuest peatükist tuttavaid tiitleid selle erinevusega, et maarahava asemel räägitakse isast, kes tänud poja kriitikale ei eksi kohasuse *yi* 義 vastu.

Selle põhjal võib järeldada, et hoolimata eksiarvamustest siduda pojalikkust ainult kuuletumisega *shun* 順, oli kohustus kritiseerida *zheng* 爭 endast kõrgemal positsioonil olevaid isikuid vähemalt konfutsianistide seas laiemalt levinud.

Sarnaselt seitsmendale ja üheksandale peatükile on ka kuueteistkümnendas „Mõju“ *gan-ying* 感應 nimelises peatükis pojalikkus seostatud metafüüsiliste suuruste: Taeva *tian* 天 ja Maaga *di* 地. „Muiste valgustatud valitsejad teenisid isa pojalikult, teenisid Taevast teraselt; teenisid ema pojalikult, teenisid Maad tähelepanelikult“.

Erinevalt esimesest kuuest peatükist, kus pojalikkus oli eelkõige praktiline meetod, kuidas säilitada oma positsiooni, siis „Mõju“ peatükis võimaldab pojalikkus suhelda ka üleloomulike jõududega. „Taevast ja maad teenisid teraselt, tähelepanelikult, jumalad õnnistasid *shenming zhang* 神明彰.“ Kui esivanemate templis ohverdati, siis esivanemate hinged ilmutasid *guishen zhe* 鬼神著 end. „Kui pojalikkus, vennalikkus on saavutanud täiuse *zhi* 至, siis ulatub see jumalateni *tong yu shenming* 通於神明 ja valgustab nelja mere vahelise ala, miski ei jää mõjutamata.“

Seitsmeteistkümnendes peatükk „Valitseja teenimine“ *shi jun* 事君 toob välja,

²³⁸Knoblock, John. *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994. 29.3, lk 252

„Xunzi”; Zhidao; 29.3 <http://ctext.org/xunzi/zi-dao> 12.04.2015

et õilis valitsejat teenides üritab alati anda endast parima. „Õilis teenib ülemat, teenistuses mõtleb, kuidas olla täielikult ustav *jin zhong* 盡忠, erus mõtleb, kuidas lunastada valitseja vigu *si bu guo* 思補過...“

Viimane kaheksateistkümnes peatükk kannab nime „Vanemate leinamine“ *sang qin* 喪親 ja sarnaselt Konfutsiuse, Meng-zi ja Xun-ziga peetakse seal kombetäitmisest olulisemaks emotsioone. „Pojalik poeg leinab vanemaid, nutab – ei ulu, täidab kombeid – ei pööra välimusele tähelepanu, räägib – ei ilutse, kannab ilusaid riideid – pole rahul, kuulab muusikat – ei naudi, sööb hõrgutisi – ei maitse, need on leina tunded.“

Sarnaselt Xun-ziga on seal rõhutatud, et leinamine ei tohiks kalduda äärmustesse ja hakata seeläbi kahjustama elavate tervist. „Kolme päeva pärast sööb, õpetab inimestele, et surnud ei vigastaks elavaid, et paastumine ei ohustaks elu, see on õndsate reegel. Lein ei ületa kolme aastat, näitab inimestele, et sellel on lõpp.“

Kui vanemate teenimine algas armastamise ja austamisega, siis vanemate teenimine lõppeb kurbuse ja leinaga *ai qi* 哀戚, misläbi on elavad täitnud oma kohustused surnute ees. Ühtlasi lõppeb sellega ka pojaliku poja *xiao zi* 孝子 vanemate teenimine.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et pojalikkus algas erinevalt teistest konfutsianistidest enese keha hoidmisega. Tuli hoiduda enda füüsilisest ja vaimsest vigastamisest, sest keha oli pärit vanematelt ja maine kaotus häbistas vanemate kasvatust.

Pojalikkus esimeses kuues peatükis oli meetodiks, mille abil erinevad sotsiaalsed klassid suutsid hoida oma positsiooni ja selle läbi vältida vanematele häbi valmistamist. Loogika, millega seda põhjendati erines varasematest õpetustest selle poolest, et vanemate armastus ja austus polnud laiendatud kõigile inimestele, vaid ainult valitsejale. Valitseja teenimine peegeldus eduka karjääri korral tagasi vanematele, kes pälvisid sellega tunnustuse.

Erinevalt Konfutsiusest ja Meng-zist, kes valisid riigi ja pere konflikti korral kindlasti pere poole, siis „Pojalikkuse raamatus“ see enam nii kerge ei ole, sest valitseja austamine ja armastamine põhinevad isa armastamise ja austamisel ning pojalikkus valitsejat teenides on ustavus ning ülemat teenides on kuulekus.

Lisaks sellele, esitatakse pojalikkuse metafüüsiline põhjendus, mille järgi pojalikkus on võrdsustatud Maa ja Taevaga ja enam pole tegemist moraalsuse alguse ehk juurega, vaid moraalsuse endaga, mis kätkeb kõiki teisi voorusi.

Õnnsad, kelles pojalikkus oli arenenud täiuseni, võrdsustasid isa teenimise Taeva teenimisega ja seeläbi polnud isa teenimine enam kuuletumine vanemale generatsioonile, vaid ka kosmilise Taeva tava järgimine. Täiuslikkuseni arendatud pojalikkus võimaldas suhelda ka üleloomulike jõududega: pälvida jumalate õnnistusi või olla esivanemate hingede ilmutuste tunnistajaks.

Pojalikkuse vastu eksimine, ei toonud endaga kaasa ainult häbi, vaid õõnestas ka tervet ühiskonnakorraldust, sest kõik suhted ühiskonnas noorte ja vanade, ülemate ja alamate vahel põhinesid sellel. Seetõttu oli pojalikkuse vastu eksimine kõigist kolmest tuhandest kuriteost kõige rängem.

Õige väe ja kulu avamist puudutavates peatükkides lükatakse ümber esimestest peatükkidest tekkinud mulje, nagu laieneks pojalikkus ainult vanematelt valitsejale. Muistsete valitsejate kulg seisnes pojalikkuses ja vennalikkusel, mis õpetasid inimestele armastust, austust ja kombeid. Kommete täitmisega austati küll väheseid (isa, ema, valitseja), kuid sellest tundsid paljud rõõmu. Muistsete valitsejate vägi seisnes pojalikkuse õpetuses, mis laienes kõigi vanemate austuseks ja armastuseks.

Pojalikkus ei tähendanud ainult endast kõrgemal positsioonil olevale inimesele kuuletumist, vaid sisaldas ka kohustust kritiseerida ülemaid ja vanemaid, et vältida nende positsiooni kaotust või maine kahjustamist. Kuigi selline seisukoht tundub olevat uudne, siis sarnasuse põhjal „Xun-zi „raamatuga, võib oletada, et selle ajal juba laialt levinud vähemalt konfutsianistide seas.

Pojalikkus algas vanemate teenimisega armastuse ja austusega ja pojalikkus lõppes vanemate matmisega leina ja kurbusega, sellega oli pojalik poeg täitnud oma kohustused vanemate ees.

Kokkuvõte

1. Pojalikkuse mõiste on välja arenenud Shangi ja Lääne-Zhou dünastia esivanemate kultusest.

Tuginedes Shangi lõpu ja Lääne-Zhou dünastia alguse (1000. a e.m.a) ohvrinõudele, kus pojalikkus tähendas esivanematele ohverdamist, võib väita, et pojalikkuse mõiste on välja kasvanud esivanemate kultusest. Seisukohta kinnitab „Kirjade raamatu“ *Shangshu* 詩經 peatükk „Kang gao“ 康考, kus pojalikkus eetilise printsiibina eeldab poja kuuletumist isale ja isa vastuarmastust.

2. Pojalikkus mõiste hakkas Ida-Zhou dünastia ajal tähistama lisaks vanematele kuuletumisele ka kuuletumist valitsejale.

Konfutsiusel laienes pojalikkuse mõiste koduseinte vahelt välja ja hakkas tähistama kõikide inimeste austamist ja armastamist inimlikkuse *ren* 仁 näol. Meng-zi lähtus inimloomuse headusest, mille tõttu mõistis pojalikkust kaasasündinud võime ja teadmisenä, mis sai alguse kodunt ja tuli laiendada tervele maailmale. Kui Konfutsius määratles pojalikkust kui inimlikkuse juurt *ben* 本, siis Meng-zil oli see ka õpetuse lõppeesmärgiks. Nii Meng-zi kui ka Konfutsius valisid riigi ja perekonna konflikti korral perekonna poole. Xun-zi järgi oli inimene loomult halb. Komed olid halvast loomusest tulenevate emotsioonide nagu kadedus ja ahnus taltsutamiseks. Komed teenisid kolme põhilist: Taeva ja Maa näol elu, esivanemate näol suguliini ning valitseja ja õpetajate näol korda. Erinevalt eelkäijatest oli Xun-zi lein sotsiaalsete suhete ornamendiks ja ta leidis, et ka valitsejat tuleks leinata kolm aastat. „Pojalikkuse raamatus“ seostatakse vanemate teenimine valitseja teenimisega. Selle käsitluse järgi peegeldub edukas karjäär vanematele tunnustuse näol tagasi. Valitseja austus ja armastus põhineb isa armastamisel ja austamisel ning pojalikkus valitsejat teenides on ustavus *zong* 忠 ja ülemaat teenides on kuulekus *shun* 順. Isa võrdsustati Taevaga *pei Tian* 配天, mille tulemusel isa teenimine polnud enam kuuletumine vanemale generatsioonile, vaid Taeva korra järgimine. Pojalikkusest sai Taeva ja Maaga samastamise tulemusel üldeetiline printsiip, mis kätkes endas kõiki teisi voorusi ja mille vastu eksimine rikkus maailma kosmilist korda. Pojalikkuse vastu eksimine oli kõigist kuritegudest rängim, sest õõnestas

ühiskonnakorraldust, kuna kõik suhted põhinesid Ida-Zhou dünastia lõpuks pojalikkusel.

3. Oma väljaarendatud kujul ei tähenda pojalikkus ainult kuuletumist, vaid eetilise printsiibina sisaldab ka kohustust kritiseerida vanemaid ja valitsejat.

Pojalikkus ei tähendanud ainult endast kõrgemal positsioonil olevale inimesele kuuletumist, vaid sisaldas ka kohustust kritiseerida ülemaid ja vanemaid, et vältida nende positsiooni kaotust või maine kahjustamist. Kuigi selline seisukoht tundub olevat uudne, siis sarnasuse põhjal „Xun-zi“ raamatuga, võib oletada, et selle ajal juba laialt levinud vähemalt konfutsianistide seas.

Bibliograafia

Allikad:

Hu, Pingsheng 胡平生. Chen, Meilan 陈美兰; *Liji. Xiaojing* 礼记. 孝经. Peking 北: Zhonghua shuju 中华书局, 2007.

Lai, Yanyuan; Huang, Junlang. *Xin yi Xiaojing duben* 新譯孝經讀本. Taipei shi 臺北市: Sanmin, 2008.

Allikatõlked:

Hinton, D. *Mencius*. Washington, D.C.: Counterpoint, 1999.

Knoblock, John. *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. I, Books 1-6*; Stanford: Stanford University Press, 1988

Knoblock, John. *Xunzi: A Translation and Study of the Complete Works: —Vol. III, Books 17-32*; Stanford: Stanford University Press, 1994.

Legge, James. *The Chinese Classics. Songs*. Vol. 5. song 251. Hong Kong: University of Hong Kong Reprint Series, 1960.

Legge, James. *The Sacred books of China: The texts of Confucianism.v.3: Part I. The Shû king. The religious portions of the Shih king. The Hsiâo king*. Delhi: Motilal Banarsidass, 1996

Mäll, Linnart. *Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus*. Tartu: Lux Orientis, 2009.

Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T. *The Chinese Classic of Family Reverence*.

Honolulu: University of Hawai'i Press, 2009

Kasutatud kirjandus:

Barnhart, Richard M. *Li Kung-lin's: Classic of Filial Piety*. New York: Metropolitan Museum of Art, 1993.

Boltz, William. Hsiao ching 孝經. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993.

Chang, K.C. *Art, myth, and ritual: the path to political authority in ancient China*. Cambridge, 1983

Cheng, Anne. Lun yü 論語. Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993.

Cook, Constance. ANCESTOR WORSHIP DURING THE EASTERN ZHOU. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009.

Cua, A. S. Xunzi (Hsün Tzu). Cua, A. S., ed. *Encyclopedia of Chinese Philosophy*. New York: Routledge, 2003.

Eno, Robert. Shang state religion and the pantheon of the oracle texts. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang through Han (1250 BC-220 AD)*. Leiden: Brill Academic Pub, 2009.

Fung Yu-lan. *Selected Philosophical Writings of Fung Yu-lan*. Beijing: Foreign Languages Press, 1998.

Ichirô, Kominami; translated by Davin, Didier. RITUALS FOR THE EARTH. Lagerwey, John; Kalinowski, Marc, ed. *Early Chinese Religion: Part One: Shang*

through Han (1250 BC-220 AD). Leiden: Brill Academic Pub, 2009.

Ikezawa, Masaru. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994

Keightley, David N. *The Shang: China's First Historical Dynasty*. Loewe, Michael; Shaughnessy, Edward L., ed. *The Cambridge history of ancient China : from the origins of civilization to 221 B.C.*; New York: Cambridge University Press, 1999

Li, Feng. *Early China : a social and cultural history*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

Loewe, Michael. Hsün tzu 荀子 Loewe, Michael, ed. *Early Chinese Texts: A Bibliographical Guide*. Berkeley: Society for the Study of Early China, 1993.

Läänemets, Märt. *Lunyu kui ajalooallikas: väitekirj magistrikraadi taotlemiseks*. Tartu: Tartu Ülikool, 1999.

Läänemets, M. *Sun Zi. Sun Bin. Sõja seadused*. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2001

Mäll, Linnart. *Konfutsiuse ulatus ja suurus*. Mäll, Linnart; Läänemets, Märt. ed. *Nulli ja lõpmatuse kohal*; Tartu: Ilmamaa, 2003

Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Teine parandatud ja täiendatud trükk. Läänemets, M.; Toome, T. (Eds.). *Ida mõtteloo leksikon. Lõuna-, Ida- ja Sise-Aasia*. Tartu: Tartu Ülikooli orientalistikakeskus, 2011.

Nadeau, Randall. *Chinese Religion in the Shang and Zhou Dynasties*. Nadeau,

Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012.

Olberding, Amy. Introduction. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Srpinger, 2014.

Overmyer, Daniel. L. Chinese Religion: An Overview. Eliade, Mircae, ed. *Encyclopedia of Religion Volume 3*. New York: Macmillian Publishing Company, 1987.

Rainey, Lee Dian. *Confucius and Confucianism: The Essentials*. Oxford: Blackwell Press, 2010.

Raz, Gil. Chinese Religion from the Han to the Six Dynasties. Nadeau, Randall L, ed. *The Wiley-Blackwell companion to Chinese religions*. Oxford: Blackwell Press, 2012

Roberts, J.A.G.; *Hiina ajalugu*; Tallinn: Valgus, 2007

Shan, Chun. *Major Aspects of Chinese Religion and Philosophy. Dao of Inner Saint and Outer King*. New York: Springer, 2012.

Shaughnessy, Edward. The religion of ancient China. Hinnells, John R., ed. *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Tanner, Harold Miles. *China: A history*. Hackett Publishing, 2009.

Wilkinson, Endymion; *Chinese History: A New Manual, Revised and Enlarged*; Cambridge: Harvard University Press, 2000.

Yao, Xinzhong. *An Introduction to Confucianism*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000

Xiao, J.; Li, J. *An Outline History of Chinese Philosophy*; Beijing: Foreign Languages Press, 2008

Artiklid:

Holzman, Donald. The Place of Filial Piety in Ancient China. *Journal of the American Oriental Society*; Vol. 118, No. 2 (Apr. - Jun., 1998), lk. 185-199

Hung, William. A Bibliographical Controversy at the T'ang Court A. D. 719. *Harvard Journal of Asiatic Studies*. Vol. 20, No. 1/2, 1957

Kim, Tae Hyun; Csikszentmihalyi, Mark. History and Formation of the Analects. Olberding, Amy, ed.. *Dao Companion to the Analects*. New York: Springer, 2014

Knapp, Keith N. The Ru Reinterpretation of Xiao. *Early China*. Vol. 20, (1995), pp. 195-222

Läänemets, M. The Conception of Filial Piety in Early Confucian Texts. *Religio. Revue pro Religionistiku*. 4(2), 1996, lk 139 – 148.

Läänemets, Märt. Inimliku valitseja otsingul. Meng-zi. I, A. Vestlus Liangi kuninga Huiga. *Tuna. Ajalookultuuri ajakiri*. 3, 2000. lk 89 - 102.

Läänemets, M. Inimene ja inimlikkus Vanas - Hiinas: Konfutsius, Meng Zi, Zhuang Zi. I-IV. *Akadeemia*, 2001. 2-5, 399-430, 599-638, 843-870, 1065 - 1094.

Pankenier. David W. A brief history of Beiji 北極 (northern Culmen), with an excursus on the origin of the character di 帝. *Journal of the American Oriental Society*. 124 no 2, 2004, lk 211-236.

Elektroonilised allikad:

Erya 爾雅 <http://ctext.org/er-ya?searchu=享> 26.04.15

Legge, James; „The Analects“; Zi Lu 子路, XIII, 20; <http://ctext.org/analects/zi-lu>
15.04.2015

Legge, James; „Lunyu“, “泰伯 - Tai Bo“, VIII, 21; <http://ctext.org/analects/tai-bo>
15.04

Legge, James: Shang Shu. Zhou Shu. Announcement about Drunkenness.

<http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=21336> 26.04.15

Legge, James; Shang Shu. Zhou Shu. Announcement to the Prince of Kang.“ 9;

<http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=21326> 26.04.15

Ott, Margus. *Ratassepp (Zhuangzi, 13. ptk)*. <http://hiinafilosoofia.blogspot.com>

03.4.2015

Summary: The Emergence and Development of the concept of Filial Piety in Pre-Imperial China

The aim of this master's thesis is to research the emergence and development of the concept of filial piety in pre-imperial China using critical analyses of the Confucian canonical texts (Lunyu, Mengzi , Xunzi, Xiaojing).

My hypotheses are:

1. The concept of filial piety emerged from the ancestral cult of late Shang and early Western Zhou dynasty.
2. During the Eastern Zhou dynasty filial piety developed from obedience to parents into obedience to the lords.
3. Filial piety as an ethical concept does not propagate total obedience, but acquires the son or servant to criticize his lords or parents.

My master's thesis is divided into two bigger sections. The first section is called "Ancestral Cult" and its main topic is connected with the emergence of filial piety out of the practice of ancestral cult. There are written evidence of the usage of character *xiao* 孝 (filial piety) in the late Shang and the beginning of Zhou dynasty's bronze vessels. During that time filial piety meant to sacrifice to the ancestors and also was connected with obedience to the family.

The second bigger section is called "Confucianism and Filial Piety". In this section I trace the development of filial piety into all embracing ethical concept. In the earlier texts it was mostly connected with the family, where it was the original virtue out of which all ethics came into being. During the Eastern Zhou it grew out of the boundaries of family and also started to mean obedience to the lords. In the end of the Warring states period it no longer meant total obedience to the parents and rulers, but as the supreme value in society, on which all the other values were based on, it demanded people to criticize the ones that had erred against morals, nevertheless their social rank or position in the society.

Lisa 1

Pojalikkuse raamat

Xiaojing

孝經

Esimene peatükk

Eesmärgi ja tähenduse avamine

開宗明義²³⁹

仲尼居，曾子侍。子曰：「先王有至德要道，以順天下，民用和睦，上下無怨。汝知之乎？」曾子避席曰：「參不敏，何足以知之？」子曰：「夫孝，德之本也，教之所由生也。復坐，吾語汝。身體髮膚，受之父母，不敢毀傷，孝之始也。立身行道，揚名於後世，以顯父母，孝之終也。夫孝，始於事親，中於事君，終於立身。《大雅》云：『無念爾祖，聿脩厥德。』」

Zhongni²⁴⁰ oli kodus, õpetaja Zeng oli tema päralt. Õpetaja ütles: „Muistsed valitsejad ülimaks pidasid väge ja tähtsaimaks pidasid kulgu, mille läbi Taevaalune kuuletus ja inimeste vahel oli kooskõla. Ülemate ja alamate vahel ei olnud vastuolusid. Kas sa tead kuidas?“ Õpetaja Zeng tõusis matilt ja ütles: „Shen²⁴¹ pole piisavalt tark, et seda teada!“ Õpetaja ütles: „Pojalikkus on väe juur, kust õpetus sünnib. Istu tagasi, ma räägin sulle. Ihu - naha ja karvadega on vanematelt, ei söanda vigastada, haavata - pojalikkuse algus. Kehtestad ennast,

²³⁹Kommentaari traditsiooni järgi ei olnud algsel tekstil pealkirju. Allikas: Rosemont, Henry Jr.; Ames, Roger T.; „The Chinese Classic of Family Reverence: A Philosophical Translation of the Xiaojing“, lk 116

²⁴⁰Zhongni 仲尼 on Konfutsiuse hüüdnimi, mille tagumine silp pärineb legendi järgi Niqui mäelt, kelle vaimu poole ema poja sünniks pöördus. Allikas: Mäll, Linnart; „Konfutsius. Vesteid ja vestlusi. Keskmise tavaline. Suur õpetus.“; lk 13

²⁴¹Õpetaja Zengi eesnimi – Zeng Shen 曾參. Hiina keeles kirjutatakse perenimi eesnime ette. Püsti tõusmine ja enda kõnetamine eesnime järgi väljendab austust Konfutsiuse suhtes.

järgid kulgu, saavutad üle põlvkondade ulatuva kuulsuse, mis on vanematele tunnustuseks, see on pojalikkuse lõpp. Pojalikkus algul teenib vanemaid, vahepeal teenib valitsejat, lõpus kehtestab end. „Da ya“ ütleb: „Meenuta esiisasid, kasvata nende järgi väge.“²⁴²

Teine peatükk

Taevapoeg²⁴³

天子

子曰：「愛親者，不敢惡於人；敬親者，不敢慢於人。愛敬盡於事親，而德教加於百姓，刑於四海。蓋天子之孝也。《甫刑》云：『一人有慶，兆民賴之。』」

Õpetaja ütleb: „Armastab vanemaid, ei sõanda vihata teiste omi. Austab vanemaid, ei sõanda põlata teiste omi. Vanemaid teenib täie armastuse ja austusega, õpetab rahvale väge, neli merd²⁴⁴ võtab eeskujuu. See ongi taevapoja pojalikkus. „Fuxing’i“²⁴⁵ ütleb: „Üks (taevapoeg) on heasoovlik, mustmiljon inimest toetub temale.“

242Legge, James; „Book of Poetry. Greater odes of the kingdom. Decade Of Wen Wang. Wen Wang“; 6.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=16215#s10004863> 19.04.2015

243Taevapoeg *tianzi* 天子, Hiina varasemate dünastiate (Shang-Yini ja Zhou) ajal tähendas kuningat, hiljem keisrit. Mõiste on lähedalt seotud teavatahtega *tianming* 天命, mille järgi sai sai kuningas õiguse valitseda Taevalt. Mõiste pärineb Shang-Yini ajastust (16.-11. saj e.m.a), mil usuti et kõrgeim jumalus Taevas on kuningaga seotud veresuguluse kaudu. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. (2011); „Ida mõtteloo leksikon“: lk 225

244Rahvas on *baixing* 百姓, mis otsetõlkes tähendab sadat hõimu. Saja hõimu all peetakse silmas Hiina kultuuriruumi kuuluvaid inimesi. Neli merd *sihai* 四海 tähendab nelja mere vahelisel alal elavaid kõiki rahvaid ka barbareid. Allikas: Legge, James; „The Sacred books of China: The texts of Confucianism.v.3: Part I. The Shû king. The religious portions of the Shih king. The Hsião king“; Delhi: Motilal Banarsidass, 1996; lk 468

245“Fu xing” 甫刑 peatükk on „Kirjade raamatust“ „Lü xing” 呂刑 peatükist ja tähendab (ülik *hou* 侯) Lu 呂 karistusi *xing* 刑. Fu 甫 on Lu *alias*. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 18

Kolmas peatükk

Ülikud²⁴⁶

諸侯

在上不驕，高而不危；制節謹度，滿而不溢。高而不危，所以長守貴也。滿而不溢，所以長守富也。富貴不離其身，然後能保其社稷，而和其民人。蓋諸侯之孝也。《詩》云：「戰戰兢兢，如臨深淵，如履薄冰。」

Ülal pole kõrgid, kõrgel pole ohtu; tähelepanelikud tegudes ja tagasihoidlikud kulutustes, ääreni täis, aga ei voola üle. Kõrgel pole ohtu, kaua hoiavad seisust. Ääreni täis, aga ei voola üle, kaua hoiavad jõukust. Jõukus ja seisus ei lahku neist, siis on maa- ja vilja-altarid hoitud ning nende ja inimeste vahel kooskõla. See on ülikute pojalikkus. „Laulude raamat“²⁴⁷ ütleb: „Ettevaatlik ja valvas, justkui sügaviku äärel, justkui trambiks õhukesel jääl.

Neljas peatükk

Ministrid ja suurametnikud²⁴⁸

卿大夫

非先王之法服不敢服，非先王之法言不敢道，非先王之德行不敢行。是故非法不言，非道不行；口無擇言，身無擇行。言滿天下無口過，行滿天下無怨惡。三者備矣，然後能守其宗廟。蓋卿、大夫之孝也。《詩》云：「夙夜匪懈，以事一人。」

Endiste valitsejate poolt seadustamata riideid ei söanda kanda, endiste valitsejate

246Ülikud *zhuhou* 諸侯 on taevapojaga läänisuhtes olevate riikide valitsejad. Allikas: Hu, Pingsheng 胡平生; Chen, Meilan 陈美兰; „Liji. Xiaojing“; lk 228

247Legge, James; „Book of Poetry. Minor Odes of the kingdom. Decade Of Xiao Min. Xiao Min. 6.1“; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=15735#s10003655> 18.04.2015

248Taevapoeg tugines valitsemises ametnike hierarhiale. Ametid tähtsuse järjekorras koos palees töötavat ametnike arvuga: 9 ministrit *qing* 卿, 27 suurametnikku *dafu* 大夫. Sotsiaalses hierarhias oli ülikutel *zhuhou* 諸侯 kõrgem positsioon kui ministritel ja ülikute paleedes teenisid samuti ministrid ja suurametnikud, kelle ülesanne oli valitsejat abistada. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk25-26

poolt seadustamata kõnet ei sõanda järgida. Endiste valitsejate väeta tegu ei sõanda teha. Seega seaduseta ei räägi, kuluta ei tee; suust ei tule valimatut juttu, keha ei tee valimatut tegu. Jutt täidab taevaaluse ega ole väär. Teod täidavad taevaaluse ega ole jälgid. Kui need kolm asja on täidetud, siis on esivanemate templid hoitud. See on ministrite ja suurametnike pojalikkus. „Laulude raamat“²⁴⁹ ütleb: „Hommikust õhtuni pole jõude, teenib taevapoega.“

Viies peatükk

Ametnikud²⁵⁰

士

資於事父以事母，而愛同；資於事父以事君，而敬同。故母取其愛，而君取其敬，兼之者父也。故以孝事君則忠，以敬事長則順。忠順不失，以事其上，然後能保其祿位，而守祭祀。蓋士之孝也。《詩》云：「夙興夜寐，無忝爾所生」。

Ammutavad isa teenimisest, teenivad ema – armastus on sama; ammutavad isa teenimisest, teenivad valitsejat – austus on sama. Seeläbi emale osutatud armastus ja valitsejale osutatud austus on mõlemad isas koos. Seega pojalikkus valitsejat teenides on ustavus, austus ülemat teenides on kuulekus. Kui vigu tegemata ustavalt ja kuulekalt teenivad ülemaid, siis suudavad hoida oma palka ja seisust, säilitada esivanemate ohvrid. See on ametnike pojalikkus. „Laulude raamat“²⁵¹ ütleb: „Vara üles hilja voodi, ära häbista neid, kes sind ilmale tõid.“

249Legge, James; „Book of Poetry. Greater odes of the kingdom. Decade Of Dang. Zheng Min.”; 4.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=16626#s10006098> 19.04

250Ametnik *shi* 士 oli riigiameti madalaim positsioon, kellest kõrgemale jäid ministrid ja suurametnikud. Ametnikud jagunesid veel tähtsuse järjekorras kõrgemad ametnikud *shangshi* 上士, keskmised ametnikud *zhongshi* 中士 ja madalamad ametnikud *xiashi* 下士. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 28 Tuginedes Leggele, kes väidab, et *shi* 士 tõlkimine haritlaseks ei võta arvesse ajastust, mille teos kirja pandi, otsustasin tõlkida *shi* ametnikuks. Leian, et ametnik väljendab paremini *shi* 士 rolli ühiskonnas ja ei eksita tähenduse osas. Allikas: Legge, James; „The Sacred books of China: The texts of Confucianism.v.3: Part I. The Shû king. The religious portions of the Shih king. The Hsião king“; Delhi: Motilal Banarsidass, 1996; lk 471

251Legge, James; „Book of Poetry .Minor odes of the kingdom. Decade Of Xiao Min. Xiao Wan.“ 4.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=15747#s10003680> 19.04.2015

Kuues peatükk

Maarahvas

庶人

用天之道，分地之利，謹身節用，以養父母，此庶人之孝也。故自天子至於庶人，孝無終始，而患不及者，未之有也。

Kasutavad teava kulgu, eristavad maa rammu, tähelepanelikud tegudes ja tagasihoidlikud kulutustes, hoolitsevad vanemate eest, see on maarahva pojalikkus. Nõnda taevapojast endast maarahvani, pojalikkus on lõpu alguseta, mure asjata, pole sellist, kes ei suudaks.

Seitsmes peatükk

Kolm alget

三才²⁵²

曾子曰：「甚哉，孝之大也！」子曰：「夫孝，天之經也，地之義也，民之行也。天地之經，而民是則之。則天之明，因地之利，以順天下。是以其教不肅而成，其政不嚴而治。先王見教之可以化民也，是故先之以博愛，而民莫遺其親，陳之德義，而民興行。先之以敬，而民不爭；導之以禮樂，而民和睦；示之以好惡，而民知禁。《詩》云：『赫赫師尹，民具爾瞻。』」

Zeng-zi ütles: „Pojalikkus on tõesti suur²⁵³!“ Õpetaja vastas: „Pojalikkus on taeva²⁵⁴ igavene lakkamatu tava, maa²⁵⁵ kohasus ja inimeste (õige) teguviis.

252Kolm alget *sancai* on Taevas *Tian* 天, Maa *Di* 地 ja inimene *ren* 人. Allikas: Lai, Yanyuan;

Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 34

253Suuruse all on mõeldud seda, et hõlmab kõiki alates taevapojast kuni maarahvani. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 34

254Teavas *tian* 天 on hiina õpetuste keskne mõiste, mis tähistab ülimat väge, loodust ja ilma. Kui algselt Shang-Yini ajastul (16.-11.saj e.m.a) tähendas ta taevast üliolendit, siis hiljem muutus mõiste abstraktsemaks ja hakkas tähistama universumi loovat ja sigitavat väge. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. (2011); „Ida mõtteloo leksikon“: lk 225

255Maa *di* 地 on taeva paariliseks ja esindab passiivset, vastuvõtvat, kasvatavat väge. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. (2011); „Ida mõtteloo leksikon“: lk 225

Inimesed peavad järgima taevasmaa²⁵⁶ tava. Kui järgida taeva poolt valgustatud tava ja selle kohaselt kasutada maad, siis taevaalune kuuletub. Seetõttu kasutasid nad õpetust, mis polnud sünge, aga toimis, rakendasid valitsust, mis polnud karm, aga lõi korra. Muistsed valitsejad nägid, et õpetus võib inimesi muuta, seepärast esimestena rakendasid kõikehaaravat armastust, inimesed ei hüljanud vanemaid, pajatasid väest ja kohasusest, inimesed rõõmsalt rakendasid. Esimestena kasutasid austust, inimesed ei võistelnud; juhtisid kommete ja muusikaga, inimeste vahel oli kooskõla ja sõprus; osutasid heale ja halvale, et inimesed teaksid, mis on keelatud. „Laulude raamat“ ütleb: „Hiilgav Suur Õpetaja²⁵⁷ Yin, kõik inimesed vaatavad sind alt üles.“²⁵⁸

Kaheksas peatükk

Pojalik valitsus

孝治

子曰：「昔者明王之以孝治天下也，不敢遺小國之臣，而況於公、侯、伯、子、男乎。故得萬國之歡心，以事其先王。治國者，不敢侮於鰥寡，而況於士民乎？故得百姓之歡心，以事其先君。治家者，不敢失於臣妾，而況於妻子乎？故得人之歡心，以事其親。夫然，故生則親安之，祭則鬼享之。是以天下和平，災害不生，禍亂不作。故明王之以孝治天下也如此。《詩》云：『有覺德行，四國順之。』」

Õpetaja ütles: „Muiste targad kuningad kasutasid pojalikkust taevaalse valitsemiseks, ei sõandanud põlata väikeste riikide ministreid, veel vähem vürste, ülikuid, krahve, vikonte, paruneid.²⁵⁹ Nõnda pälvisid nad kümne tuhande riigi

256Teavasmaa *tiandi* 天地 tähistab hiina õpetustes universumit, kus taevas tähistab aktiivset ja maa passiivset alget. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T. (2011); „Ida mõtteloo leksikon“: lk 225-226

257Suur Õpetaja *taishi* 太師 oli Zhou dünastia õukonna kolmest kõige tähtsamast ametist *sangong* 三公 kõige olulisem, sest kabineti juhina abistas ta taevapoega riigivalitsemises. Allikas: Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 36

258Lege, James; „Ancient Classics. Book of Poetry. Minor odes of the kingdom. Decade Of Qi Fu. Jie Nan Shan.“ 1.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=15642#s10003339> 28.04.2015

259Zhou dünastia ülikute *zhuhou* 諸侯 (lääniisandate) viist seisust: vürst *gong* 公, ülikuid *hou* 侯, krahve *bo* 伯, vikonte *zi* 子, paruneid *nan* 男, kes olid kõik taevapojaga läänisuhtest. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 38

üksmeele, kes vastutasuks teenisid²⁶⁰ nende endisi kuningaid. Riikide valitsejad ei sõandanud solvata leskesid, veel vähem ametnikke ja tavainimesi. Nõnda pälvisid nad rahva üksmeele, kes vastutasuks teenisid nende esiisaid. Suguliinide pead ei sõandanud eirata teenijaid ja teenijannasid, veel vähem naisi ja lapsi. Nõnda pälvisid nad inimeste üksmeele, kes vastutasuks teenisid nende vanemaid. Nõndamoodi elusolevad vanemad olid rahul hoolitsusega ja surnud vanemate hinged nautisid neile pühendatud ohvriande. Seetõttu taevaalusel oli rahu, hädasid ei sündinud ja õnnetusi ei juhtunud. Niimoodi targad valitsejad kasutasid pojalikkust taevaalse valitsemiseks. „Laulude raamat“ ütleb: „Nii võimas on vägi ja tegu, et neljas ilmakaares riigid kuuletuvad talle.“²⁶¹ Üheksas peatükk

Õndsate²⁶² valitsus

聖治

曾子曰：「敢問聖人之德，無以加於孝乎？」子曰：「天地之性，人為貴。人之行，莫大於孝。孝莫大於嚴父。嚴父莫大於配天，則周公其人也。昔者，周公郊祀後稷以配天，宗祀文王於明堂，以配上帝。是以四海之內，各以其職來祭。夫聖人之德，又何以加於孝乎？故親生之膝下，以養父母曰嚴。聖人因嚴以教敬，因親以教愛。聖人之教，不肅而成，其政不嚴而治，其所因者本也。父子之道，天性也，君臣之義也。父母生之，續莫大焉。君親臨之，厚莫重焉。故不愛其親而愛他人者，謂之悖德；不敬其親而敬他人者，謂之悖禮。以順則逆，民無則焉。不在於善，而皆在於凶德，雖得之，君子不貴也。君子則不然，言思可道，行思可樂，德義可尊，作事可法，容止可觀，進退可度，以臨其民。是以其民畏而愛之，則而象之。故能成其德教，而行其政令。《詩》云：『淑人君子，其儀不忒。』」

Zeng-zi ütles: „Sõandan küsida, kas õndsate väes oli midagi, mis ületas pojalikkust?“ Õpetaja vastas: „Taevasmaa olenditest on inimene kõige väärikam;

260Teenimise all on mõeldud kuninga esivanematele ohverdamist *fensi* 奉祀 ja selle läbi tema autoriteedi tunnistamist. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 39

261James, Legge; „Ancient Classics. Book of Poetr. Greater odes of the kingdom. Decade Of Dang. Y.i“ 2.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=16528#s10005734> 28.04.2015

262Õnnis *shengren* 聖人 on hiina õpetustest kõrgeima arengutasemeni jõudnud inimene. Varases konfutsianismis tähistati selle nimetusega eelkõige müütilistest valitsejatest kultuuriheeroiseid (Huang Di, Yao, Shun, Yu, Wen Wang, Wu Wang jt). Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T.; „Ida mõtteloo leksikon.“; lk 269

inimese käitumises pole midagi suuremat pojalikkusest; pojalikkuses pole midagi suuremat isa kummardamisest. Isa kummardamises pole midagi suuremat, kui isa võrdsustada Taevaga, Zhou vürst²⁶³ tegi seda esimesena.

Vanasti Zhou Vürst ohverdas piirialtaril Isand Sorgole²⁶⁴, kes oli võrdsustatud Taevaga, Valguse saalis ohverdas Kuningas Wenile, kes oli võrdsustatud Shangdi'ga²⁶⁵. Seetõttu tulid nelja mere vahelt kõik ülikud, kes andsid andamit, abistasid ohverdamisel. Kuidas on see võimalik, et miski õndsate väes ületab pojalikkust?

Nii kiindumus algab põlve pikkuselt, mis päeva päevalt kasvab vanemate kummardamiseks. Õndsad kummardamise kaudu õpetavad austust, kiindumuse kaudu õpetavad armastust. Õndsate õpetus pole sünge, aga toimib, nende valitsus pole karm, aga loob korra, see on sellepärast, et nad lähtuvad juurest.

Isa ja poja kulg on loomupärane, valitseja ja alama suhe on kohane. Isa-ema toovad ilmale, liinisugu jätkub, sellest pole tähtsamat. Vanemate-valitseja hoolest pole suuremat. Armastada teisi ilma vanemaid armastamata – see on rikutus ja austad teisi ilma vanemaid austamata – see on pühadusetõotus. Kui ta ise ei pea kinni, siis inimesed ei saa järgida. Temas pole midagi head ja kõik rikub väge, olgugi, et saab oma tahtmise, õilsad²⁶⁶ ei pea väärrikaks.

Õilsad pole sellised - jutt peab paika, teod toovad rõõmu, vägi ja kohasus on austust väärt, teod väärivad järgimist, ilme ja hoiak sobivad eeskujuks, käitumine normiks. Nii nad valitsevad inimesi. Inimesed austavad ja armastavad neid ning peavad eeskujuks. Sellepärast on nad edukad väe õpetamises ja nende seadused on tõhusad valitsemises.

263Zhou vürst Zhou Gong 周公 oli Kuningas Weni poeg, Kuningas Wu noorem vend ja Kuningas Chengi onu. Taevas oli Zhou dünastia esivanem ja jumalus. Allikas: Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T.; Ames; „The Chinese Classic of Family Reverence“; lk 117

264Isand Sorgo Hou Ji 后稷 oli üks tähtsamaid esivanemaid, keda Lääne-Zhou ajastul austati, sest ta oli legendaarne dünastia alusepanija ja põlluharimise patroon. Allikas: Mircae Eliade; “Encyclopedia of Religion Volume 3”; lk 260

265Shangdi 上帝 tähendab otsetõlkes ülemvalitsejat, kõrget esivanemat. Shang-Yini ajastul (16.-11. saj e.m.a) tähistas Shangdi valitseva suguvõsa esivanemaid, kellele toodi ohvreid, siis Zhou dünastia ajal sulas mõiste tähendus ühte Taevaga *tian* 天 ja hakkas tähistama abstraktset loovat printsiipi. Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T.; „Ida mõtteloo leksikon.“; lk 197-198

266Õilis *junzi* 君子 on konfutsianismis ideaaltüübiks, kes vastandub lihtinimesele *xiaoren* 小人. Teda iseloomustab kutsumus teenida teisi inimesi, mida ta teeb konfutsianistlikke voorusi (inimlikkus, kohasus, kombed, tarkus, jt) silmas pidades. Konfutsiuse järgi oli väga raskesti saavutatav inimtüüp õnnis õilsast kõrgem. Allikas: Allikas: Mäll, L.; Läänemets, M.; Toome, T.; „Ida mõtteloo leksikon.“; lk 268-269

„Laulude raamat“ ütleb: „See väärt mees on õilis, tema hoiakus ei ole vigu.“²⁶⁷

Kümnes peatükk

Pojaliku käitumise kroonika

紀孝行

子曰：「孝子之事親也，居則致其敬，養則致其樂，病則致其憂，喪則致其哀，祭則致其嚴。五者備矣，然後能事親。事親者，居上不驕，為下不亂，在醜不爭。居上而驕則亡，為下而亂則刑，在醜而爭則兵。三者不除，雖日用三牲之養，猶為不孝也。」

Õpetaja ütles: „Pojalik poeg teenib vanemaid: kodus täie austusega, hooles suure rõõmuga, haiguses tõsise murega, surmas sügava leinaga, ohverdades kange hardusega. Kui viiel korral oled laitmatu, alles siis oled võimeline vanemaid teenima. Teenid vanemaid, kõrgel positsioonil pole uhke, all pole sõnakuulmatu, omasuguste seas pole riiukas. Kõrgel positsioonil uhkus hävitab, madalal positsioon sõnakuulmatus karistab, omasuguste seas riiukus viib tapluseni. Kui nendest kolmest pahest pole vabanetud, siis isegi kui toidaks vanemaid igapäevaselt looma-, lamba-, sealihaga, poleks ikka pojalik.“²⁶⁸

Üheteistkümnes peatükk

Viis karistust²⁶⁹

五刑

²⁶⁷Legge, James; Ancient Classics. Book of Poetry. Lessons from the states. Odes Of Cao. Shi Jiu” 3.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=15216#s10002314> 29.04.2015

²⁶⁸„praegune pojalik kuulutab| ma suudan vanemaid ülal pidada| koerad hobused| neid peetakse samuti ülal| aupaklikkust ei ole| milles on erinevus“. Allikas: Mäll, Linnart; „Konfutsius.“ II, 7; lk 53

²⁶⁹Viis karistust *wuxing* 五刑 seisnesid Hani ajastu alguses keha moonutamises (näkku tätoveerimine, nina äralõikamine, jäsemete amputeerimine, karsteerimine /steriliseerimine, pea maharaiumine). Allikas: Rosemont Jr., Henry; Ames, Roger T.; Ames; „The Chinese Classic of Family Reverence“, lk 117

子曰：「五刑之屬三千，而罪莫大於不孝。要君者無上，非聖人者無法，非孝者無親。此大亂之道也。」

Õpetaja ütles: „Viis karistust kehtis kolmel tuhandel juhul, kuid ükski polnud pojalikkuse puudumisest suurem. Sundida valitsejat, käituda justkui poleks ülemaid, laimata õndsaid, nagu poleks seaduseid, teotada pojalikkus, justkui poleks vanemaid. Need on korratuse põhjuseks.

Kaheteistkümnes peatükk

Tähtsaima kulu avamine

廣要道

子曰：「教民親愛，莫善於孝。教民禮順，莫善於悌。移風易俗，莫善於樂。安上治民，莫善於禮。禮者，敬而已矣。故敬其父，則子悅；敬其兄，則弟悅；敬其君，則臣悅；敬一人，而千萬人悅。所敬者寡，而悅者眾，此之謂要道也。」

Õpetaja ütles: Õpetada inimestele vanemate armastust, miski pole pojalikkusest parem. Õpetada inimestele kombeid, kuuletumist, miski pole vennalikkusest etem. Muuta tavasid ja pärimust, miski pole muusikast mõjukam. Rahustada ülemaid, valitseda inimesi, miski pole kommetest tõhusam. Kombed on lihtsalt au asi. Sellepärast poeg austab isa rõõmuga; väike veli vanemat venda austab naudinguga. Alam austab valitsejat heameelega; austad ühte inimest ja kümme miljonit inimest on rõõmsad. Sellepärast austatavaid on vähe, rahulolevaid on palju. Seda võib kutsuda õigeks kuluks.

Kolmeteistkümnes peatükk

Ülima väe avamine

廣至德

子曰：「君子之教以孝也，非家至而日見之也。教以孝，所以敬天下之為人父者也。教以悌，所以敬天下之為人兄者也。教以臣，所以敬天下之為人君者也。《詩》云：『愷悌君子，民之父母。』非至德，其孰能順民如此其大者乎！」

Õpetaja ütles: „Õilsad õpetavad pojalikkust, päeviti ei kohtu iga perega silmast silma. Õpetus pojalikkusest on kõigi isade austuseks taeva all. Õpetus vennalikkusest on kõigi vanemate vendade austuseks taeva all. Õpetus alandlikkusest on kõigi valitsejate austuseks teava all. „Laulude raamat“ ütleb: „Rahulolev ja vennalik valitseja on rahva isa-ema.“ kellelgi pole nii suurt mõju, et suudaks ülimat väge omamata, panna rahva kuuletuma!²⁷⁰

Neljateistkümnes peatükk

Kuulsuse avamine

廣揚名

子曰：「君子之事親孝，故忠可移於君。事兄悌，故順可移於長。居家理，故治可移於官。是以行成於內，而名立於後世矣。」

Õpetaja ütles: „Õilis teenib vanemaid pojalikult, sellepärast võib muuta ustavuseks valitsejale. Teenib vanemat venda vennalikult, sellepärast võib muuta kuuletumiseks ülemale. Koduse käitumise võib muuta valitsemiseks. Seetõttu võib koduse edu pöörata kuulsuseks, mis kestab üle inimpõlvede.

²⁷⁰Legge, James. *The Chinese Classics. Songs*. Vol. 5. song 251. Hong Kong: University of Hong Kong Reprint Series, 1960. lk 489.

Viieteistkümnes peatükkide

Laitma, sarjama**諫諍**

曾子曰：「若夫慈愛、恭敬、安親、揚名，則聞命矣。敢問子從父之令，可謂孝乎？」子曰：「是何言與，是何言與！昔者天子有爭臣七人，雖無道，不失其天下；諸侯有爭臣五人，雖無道，不失其國；大夫有爭臣三人，雖無道，不失其家；士有爭友，則身不離於令名；父有爭子，則身不陷於不義。故當不義，則子不可以不爭於父，臣不可以不爭於君；故當不義，則爭之。從父之令，又焉得為孝乎！」

Zeng-zi ütles: „Kuulsin juhiseid kiindumuse, austuse, vanemate vajaduste rahuldamise ja kuulsuse kohta. Sõandan küsida, kas pojalikkus ongi isa käskude täitmine?“ Õpetaja vastas: „Mida sa räägid, mida sa räägid?“ Muiste kui taevapojal oli seitse alamat, kes talle vastu vaidlesid, siis hoolimata kulu puudumisest, ei jäänud ta ilma taevaaluselt; kui ülikul oli viis alamat, kes talle vastu vaidlesid, siis hoolimata kulu puudumisest, ei kaotanud ta riiki; kui suurametnikul oli kolm alamat, kes talle vastu vaidlesid, siis hoolimata kulu puudumisest, ei kaotanud ta sugukonda; kui ametnikul oli sõber, kes talle vastu vaidles, siis ta ei kaotanud oma head nime; kui isal oli poeg, kes talle vastu vaidles, siis ta ei eksinud kohasuse vastu. Nõndamoodi, kui isa pole kohane, siis poeg ei tohi mitte vaiki olla, kui valitseja pole kohane, siis alam ei tohi vaiki olla. Sellepärast kohasuse puudumisel tuleb vastu vaielda. Kuidas võib lihtsalt isa käskude täitmist pidada pojalikkuseks?“

Kuueteistkümnes peatükk

Mōju

感應

子曰：「昔者明王事父孝，故事天明；事母孝，故事地察；長幼順，故上下治。天地明察，神明彰矣。故雖天子，必有尊也，言有父也；必有先也，言有兄也。宗廟致敬，不忘親也；修身慎行，恐辱先也。宗廟致敬，鬼神著矣。孝悌之至，通於神明，光於四海，無所不通。《詩》云：『自西自東，自南自北，無思不服。』」

Õpetaja ütles: „Muiste valgustatud valitsejad teenisid isa pojalikult, teenisid Taevast teraselt; teenisid ema pojalikult, teenisid Maad tähelepanelikult. Vanad ja noored olid päri, seeläbi ülemate ja alamate vahel oli kord. Taevast ja maad teenisid teraselt, tähelepanelikult, jumalad õnnistasid.

Hoolimata sellest, et on taevapoeg, ikka peab asutama isa; peab seadma enese ette vanema venna. Esivanemate templi ohverdused on vanemate austuseks ja mälestuseks; arenda end, käitu viisakalt, karda esivanemate häbistamist. Esivanemate templis ohverdad, esivanemate hinged ilmutavad end. Kui pojalikkus, vennalikkus on saavutanud täiuse, siis ulatub see jumalateni ja valgustab nelja mere vahelise ala, miski ei jää mõjutamata. „Laulude raamat“ ütleb: „Läänest itta, lõunast põhja polnud kedagi, kes ei kuuletunud.“²⁷¹

Seitsmeteistkümnes peatükk

Valitseja teenimine

事君

子曰：「君子之事上也，進思盡忠，退思補過，將順其美，匡救其惡，故上下能相親也。《詩》云：『心乎愛矣，遐不謂矣，中心藏之，何日忘之。』」

271 Legge, James; „Ancient Classics. Book of Poetry. Greater odes of the kingdom. Decade Of Wen Wang. Wen Wang You Sheng.“ 6.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=16350#s10005223> 01.05.2015

Õpetaja ütles: „Õilis teenib ülemat, teenistuses mõtleb, kuidas olla täielikult ustav, erus mõtleb, kuidas lunastada valitseja vigu, kuulekalt juhindub ilusast, parandab tema halba, nõnda ülem ja alam vastastikku üksteist hindavad. „Laulude raamat“ ütleb: „ Südames ma armastan, miks mitte öelda seda, sügaval südames hoian teda, kuidas võiksin unustada.“²⁷²

Kaheksateistkümnes peatükk

Vanemate leinamine

喪親

子曰：「孝子之喪親也，哭不偯，禮無容，言不文，服美不安，聞樂不樂，食旨不甘，此哀戚之情也。三日而食，教民無以死傷生。毀不滅性，此聖人之政也。喪不過三年，示民有終也。為之棺槨衣衾而舉之，陳其簠簋而哀戚之；擗踊哭泣，哀以送之；卜其宅兆，而安措之；為之宗廟，以鬼享之；春秋祭祀，以時思之。生事愛敬，死事哀戚，生民之本盡矣，死生之義備矣，孝子之事親終矣。」

Õpetaja ütles: „ Pojalik poeg leinab vanemaid, nutab – ei ulu, täidab kombeid – ei pööra välimusele tähelepanu, räägib – ei ilutse, kannab ilusaid riideid – pole rahul, kuulab muusikat – ei naudi, sööb hõrgutisi – ei maitse, need on leina tunded. Kolme päeva pärast sööb, õpetab inimestele, et surnud ei vigastaks elavaid, et paastumine ei ohustaks elu, see on õndsate reegel. Lein ei ületa kolme aastat, näitab inimestele, et sellel on lõpp.

Valmistatakse ette sisemine ja välimine kirst, riided, kaas, korraldatakse matuse tseremoonia²⁷³, suure kurbuse ja leinaga pannakse välja välja *fu* ja *gui* ohvrinõud²⁷⁴, taotakse rinda ja trambitakse jalgu, nutetakse ja nuuksutakse, kui

²⁷²Legge, James; „Ancient Classic. Book of Poetr. Minor odes of the kingdom. Decade Of Du Ren Shi. Xi Sang.“ 4.1; <http://ctext.org/dictionary.pl?if=en&id=16139#s10004701> 01.05.2015

²⁷³Matuse tseremoonia koosnes kahest osast: surnu riietamine *xiao lian* 小斂 ja kirstu asetamine *da lian* 大斂. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 69

²⁷⁴Puust või pronksist valmistatud kandilise kujuga *fu* 簠 ümara kujuga *gui* 簋 ohvrinõud, mis rituaalse pidusöögi jaoks täideti hirsiga. Allikas: Lai, Yanyuan; Huang, Junlang; „Xin yi Xiaojing duben“ 新譯孝經讀本; lk 69

leinas saadetakse kirstu kalmule; ennustatakse selle täpne asukoht ja sängitatakse hauakambrisse; esivanemate tempel valmistatakse ette, et lahkunute hinged saaksid nautida ohvriande; kevadel ja sügisel ohverdatakse, et säiliks mälestus.

Elusaid vanemaid teenib armastuse ja austusega, surnuid vanemaid teenib kurbuse ja leinaga, see on inimeste põhiline kohustus, täiede viia elavate ja surnute vaheline kohasus, pojaliku poja vanemate teenimine lõppeb sellega.

Lisa 2

Illustreeritud Pojalikkuse raamatud

Song'i dünastia teise keisri Tai Zong'i 太宗 (939–997) tellimusel valmis Xing Bing'i toimetamise tulemusel 1001. aastal teine laiendatud kommentaaridega keiserlik väljaanne „Pojalikkuse raamatust“. Selle teosel põhineb ka ainuke tänini säilinud illustratsioonidega „Pojalikkuse raamat“, mille autoriks on kuulus Song'i dünastia kunstnik Li Gonglin 李公麟 1049–1106).²⁷⁵

14. sajandi õpetlase Song Lian'i 宋濂 (1310–1381) sõnul oli „Pojalikkuse raamatu“ näol tegemist enim illustreeritud konfutsianistliku klassikuga.²⁷⁶

Esimesed illustratsioonid tegi „Pojalikkuse raamatule“ väidetavalt Xie Zhi neljandal sajandil. Teine teada olev varajane illustratsioon valmis Liangi dünastia ajal (502–557). Kui mõned varasemad tööd säilisid kuni Tangi dünastiani, siis Song'i dünastiaks olid kõik teosed hävinud ning puudusid igasugused viited nende kohta.²⁷⁷

Tänapäeval on säilinud 9 illustreeritud „Pojalikkuse raamatut“, mis hõlmavad ajavahemiku 11.–18. sajandini²⁷⁸:

- 1 Li Gonglin'i 李公麟 (1049–1106) „Pojalikkuse raamat“ koos 15 illustratsiooniga ja fragmenteeritud tekstiga välja arvatud 1. peatükk, mis puudub täielikult.
- 2 Li Gonglin'i versiooni täielik koopia tehtud enne 17. saj., mil eelpoolnimetatud sai kannatada. Kõik 18 illustratsiooni ja peatükki on terved. Li Gonglin'i kolofooni koopia on lisatud teosele.
- 3 Yuan'i dünastiast (1271–1368) pärinev originaalteksti osaline koopia (5 illustratsiooni ja 6 tekstiga).
- 4 Album 15 pildi ja tekstiga, mida seostatakse 12. saj. kunstniku Ma He Zhi'ga 馬和之. Sarnaselt eelpool nimetatutega oli ka see versioon klassikalisest tekstist algul kirjarullil, kuid hiljem lõigati lahti ja

²⁷⁵Barnhart, Richard M. Li Kung-lin's: *Classic of Filial Piety*. New York: Metropolitan Museum of Art, 1993. lk 74

²⁷⁶*Ibid.* lk 74

²⁷⁷*Ibid.* lk 75

²⁷⁸*Ibid.* lk 75–76

moodustati album. Suure tõenäosusega on teose autoriks keegi Ma kaasaegne keiserlikust kunstiakadeemiast.

- 5 Anonüümne kirjarull hilisest Song'i või Yuan'i dünastiast (12-14 saj.) 9 peatüki koos illustratsioonidega. Seda teost seostatakse Tang'i dünastia 7. sajandi kunstniku Yan Liben'iga 閻立本.
- 6 Zhao Mengfu 趙孟頫 (1254–1322) allkirjaga terviklik kirjarull 18 peatükiga.
- 7 1308. a. prinditud *Xingan zhuanxiang zhengzhai Xiaojing zhijie* 18 peatüki tekstiga koos kõnekeelse tõlkega ja 15 puulõiketehnikas pildiga.
- 8 Qiu Ying'i 仇英(1494 – 1552) illustratsioonide ja Wen Zhenming'i 文徵明 (1477-1559) tekstiga teos, mis Wen'i kolofooni järgi oli Songi dünastia aegse teose koopia Wangzi Zheng'i (11 saj.) poolt.
- 9 Õukonna kunstniku Jin Dingbiao (18. saj. keskpaik) täielik koopia eelpoolnimetatud Ma He Zhi 馬和之 teosest kirjarulli näol, ennem kui viimane kaotas kolm osa ja muudeti albumiks.

Lisa 3

Pojalikkuse raamatu uurimise ajalugu

Olulised käsikirjad ja kommentaarid

1. Lu Deming'i 陸德明 *Jingdian shiwen'i* 經典釋文 (u. 625) peatükk *Yin yi* 音義.
2. Songi dünastia olulisimi töö on Zhu Xi 朱熹 (1130 – 1200) *Xiaojing kanwu* 孝經刊誤
3. Mao Qiling'i 毛奇齡 (1623–1716) *Xiaojing wen* 孝經問, mis oli Song'i dünastia tööde otsene kriitika
4. Ruan Yuan'i 阮元 (1764–1849) *Xiaojing jiaokan ji* 孝經校勘記

Uurimustööd

1. Cai Rukun'i 蔡汝堃 *Xiaojing tong kao* 孝經通考; Shanghai: Shang-wu, 1937; uuesti prinditud Taipei: Shang-wu, 1967.
2. Hayashi Hideichi 林秀一, *Kōkyō jutsugi fukugen ni kansuru kenkyū* 孝經述議復原に關する研究; Tokyo: Bunkyoōdo, 1953
3. Itano Chōhachi 板野長八, *Kōkyōnoseiritsu* 孝經の成立; Shigaku zasshi
4. Hung, William, *A Bibliographical Controversy at the T'ang Court a.d. 719*
5. Yen, Isabella Y., *Agrammatical Analysis of Syau Jing*; Bloomington, Indiana: Indiana Research Center in Anthropology, Folklore, and Linguistics, 1960
6. Hayashi Hideichi 林秀一 *Kōkyōnodenraitosonoeikyō: shabon jidai wo chūshin to shite* 孝經の傳來とその影響: 寫本時代を中心として. *Tōhō gakkai sōritsu jūgo shūnen kinen tōhōgaku ronshū* 東方學會創立十五周年記念東方學論集, Tokyo: Tōhō Gakkai, 1962
7. Zheng Acai 鄭阿財 ja Zhu Fengyu 朱鳳玉 *Dunhuang xue jiu lun zhu mu lu* 敦煌學研究論著目錄 Taipei: Han xue jiu zi liao ji fu wu zhong xin 漢學研究資料及服務中心, 1987

8. He Guangyan 何廣棧. *Wan jin "Xiaojing" yan jiu lun wen hui mu* 晚近《孝經》研究論文彙目. *Shu mu ji kan* 書目季刊 (1989)
9. Masaru Ikezawa. *The Philosophy of Filiality in Ancient China: Ideological Development of Ancestor Worship in the Zhanguo Period*. University of British Columbia, 1994

Tõlked

1. Legge, *Sacred Books of the East*, vol. III.
2. de Rosny, Leon, *Le Hiao-king*; Paris: Maisonneuve et Ch. Leclerc, 1889; ja *Le morale de Confucius, le livre sacré de la piété filiale*; Paris: J. Maisonneuve, 1893.
3. Chen, Ivan, *The Book of Filial Piety*; London: J. Murray, 1908, 1920; New York: E.P. Dutton & Co., 1908, 1909.
4. Wilhelm, Richard, *Hiau Ging; das Buch der Ehrfurcht*; Peking: Verlag der Pekinger Pappelinsel, 1940.
5. Makra, Mary Lelia, *The Hsiao ching*; toimetaja Paul K.T. Sih; New York: St. John's University Press, 1961.
6. Tomassini, Fausto, *Testi confuciani*; Turin: Unione tipografica- editrice torinese, 1974; lk. 69–83.
7. Henry Rosemont, Jr., and Roger T. Ames. *The Chinese Classic of Family Reverence: A Philosophical Translation of the Xiaojing*. Honolulu, HI: University of Hawai'i Press, 2009.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Frank Jüris (*autori nimi*)

4. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Pojalikkuse mõiste kujunemine ja areng impeeriumi-eelses Hiinas,
(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____Märt Läänemets, (*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse
kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu,
sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse
tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega
isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, **pp.kk.aaaa**

Tartus, 08.05.2015